

NOWA KODYFIKACJA PRAWA KARNEGO

ACTA UNIVERSITATIS WRATISLAVIENSIS No 4176

NOWA KODYFIKACJA PRAWA KARNEGO

Tom LXVI

Redakcja
Barbara Stańdo-Kawecka
Adam Kwieciński
Tomasz Kalisz

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

Komitet Redakcyjny

prof. dr hab. Marek Bojarski (Polska), prof. Andrij Bojko (Ukraina),
prof. Philippe Bonfils (Francja), prof. Jurg Gerber (USA),
prof. dr hab. Jacek Giezek (Polska), prof. dr Otto Lagodny (Austria),
prof. dr Ingrid Mitgutsch (Austria), prof. dr Ineke Regina Pruin (Niemcy),
prof. dr Gintautas Sakalauskas (Litwa), prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz (Polska),
prof. dr hab. Jerzy Skorupka (Polska), prof. dr hab. Piotr Stępiak (Polska),
prof. dr hab. Krzysztof Wójtowicz (Polska), prof. dr Inga Žalėnienė (Litwa)

Redaktor naczelny

Tomasz Kalisz

Sekretarz redakcji

Adam Kwieciński

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.
Wrocław 2023

ISSN 0239-6661 (AUWr)

ISSN 2084-5065 (NKPK)

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana

Czasopismo w wersji elektronicznej znajduje się na stronie <https://wuwr.pl/nkp/>

Czasopismo znajduje się w wykazie czasopism punktowanych MNiSW

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.

50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 15

tel. 71 3752474, e-mail: sekretariat@wuwr.com.pl

Spis treści

BARBARA STAŃDO-KAWECKA, ADAM KWIECIŃSKI, TOMASZ KALISZ, Słowo wstępne	9
JERZY LACHOWSKI, Przesłanki odwołania warunkowego zwolnienia w ujęciu ewolucyjnym w dwudziestopięciolecie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku — wybrane zagadnienia	11
PIOTR STĘPNIAK, Dobry osadzony czy dobry zwalniany? Prawo karne wykonawcze — paradygmat czy chaos koncepcyjny?	25
ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK, Nowa forma kary dożywotniego pozbawienia wolności. Uwagi w kontekście zmian do kodeksu karnego	41
BOGDAN MYRNA, Warunki (przesłanki) i tryb orzekania w przedmiocie udzielenia skazanemu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego	59
PIOTR OCHMAN, Wykonywanie kary pieniężnej i innych środków karnych wobec podmiotów zbiorowych	77
SEBASTIAN KOWALSKI, Postępowanie incydentalne w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym (art. 181 k.k.s.)	105
MAGDALENA NIEWIADOMSKA-KRAWCZYK, Wpływ zmian w kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym na proces wykonywania kary ograniczenia wolności z perspektywy zadań zawodowego kuratora sądowego	121
STEFAN LELENTAL, Rozporządzenie jako jedno ze źródeł powszechnie obowiązującego prawa w kodeksie karnym wykonawczym z uwzględnieniem przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	137

Contents

BARBARA STAŃDO-KAWECKA, ADAM KWIECIŃSKI, TOMASZ KALISZ, Foreword	9
JERZY LACHOWSKI, Reasons for revoking conditional release in evolutionary terms in the 25th anniversary of the Executive Penal Code of 1997: Selected issues	11
PIOTR STĘPNIAK, A good inmate or a good released? The Executive Penal Code—paradigm or conceptual chaos?	25
ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK, A new form of life imprisonment: Comments in the context of amendments to the Penal Code	41
BOGDAN MYRNA, Conditions (premises) and the procedure for adjudicating on granting a prisoner permission by a penitentiary court to serve a sentence of imprisonment in the electronic monitoring system	59
PIOTR OCHMAN, Implementation of a fine and other punitive measures against collective entities	77
SEBASTIAN KOWALSKI, Incidental proceedings to resolve on the criminal law response to a fiscal offence and an offence being in ideal concurrence (Art. 181 of the Fiscal Penal Code)	105
MAGDALENA NIEWIADOMSKA-KRAWCZYK, The impact of changes in the Penal Code and the Executive Penal Code on the process of executing the penalty of restriction of liberty from the perspective of the tasks of a professional probation officer.	121
STEFAN LELENTAL, The ordinance as one of the sources of generally applicable law in the Executive Penal Code, taking into account the provisions of the Constitution of the Republic of Poland	137

Słowo wstępne

Oddawany do rąk czytelników kolejny tom „Nowej Kodyfikacji Prawa Karnego” jest kontynuacją publikacji dorobku uczestników konferencji *XXV lat od uchwalenia Kodeksu karnego wykonawczego*. Wydarzenie to miało miejsce 23 września 2022 roku i odbiło się szerokim echem zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków prawa karnego wykonawczego. We Wrocławiu pojawili się nie tylko naukowcy zajmujący się tą dyscypliną, ale także kuratorzy, adwokaci, sędziowie, prokuratorzy oraz przedstawiciele innych zawodów, którym znajomość tej materii przydaje się w codziennej pracy.

Po przymusowym zamrożeniu kontaktów naukowych w czasie pandemii COVID-19 głód bezpośrednich spotkań był ogromny. Nic więc dziwnego, że debata naukowa na sali osiągała tak wysoką temperaturę. Intensywność i głębia dyskusji świadczą o tym, że prawo karne wykonawcze to dziedzina niezwykle ważna i ciekawa dla badaczy.

Dodatковым czynnikiem intensyfikującym debatę były ostatnie zmiany, które w przestrzeni karnowykonalowej wprowadził polski ustawodawca. Wśród prelegentów oraz autorów tekstów pokonferencyjnych opinie na ten temat były podzielone. Większość zmian została oceniona krytycznie — pojawiły się nawet głosy o ostatecznym rozbiciu spójności i charakteru kodeksu karnego wykonawczego. Akcentowano zwłaszcza te modyfikacje, które pozbawiają skazanych wielu wypracowanych przez lata funkcjonowania kodyfikacji uprawnień i w sposób istotny obniżają status prawny skazanego, co szczególnie dotyczy osób odbywających karę pozbawienia wolności. Część modyfikacji, które pozornie miałyby prowadzić do usprawnienia postępowania, przez błędy w procesie legislacyjnym wywołują paraliż jego instytucji. Z drugiej strony sprawiedliwie doceniono także realizację wieloletnich postulatów doktryny w tej przestrzeni.

W tomie 66 „Nowej Kodyfikacji Prawa Karnego” znajdziemy opracowania autorów z różnych ośrodków akademickich (Poznań, Toruń, Wrocław, Zielona Góra, Łódź). Każdy artykuł zawiera drobiazgową analizą najważniejszych instytucji prawa karnego wykonawczego. Autorzy wysuwają wiele istotnych postulatów, które w naszej opinii powinny stanowić materiał wyjściowy do kolejnych prac legislacyjnych w tej dziedzinie.

prof. dr hab. Barbara Stańdo-Kawecka
dr hab. Adam Kwieciński, prof. UW
dr hab. Tomasz Kalisz, prof. UW

Przesłanki odwołania warunkowego zwolnienia w ujęciu ewolucyjnym w dwudziestopięciolecie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku — wybrane zagadnienia

JERZY LACHOWSKI

ORCID: 0000-0002-6669-2105

Katedra Prawa Karnego

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Abstrakt

Opracowanie dotyczy unormowania określającego przesłanki odwołania warunkowego zwolnienia. Zdaniem autora warto przyrzeć się tej regulacji w ujęciach ewolucyjnym oraz systemowym i postarać się odpowiedzieć na pytanie, czy rozwój unormowań odnoszących się do tej konstrukcji prawnej podąża we właściwym kierunku, czy też należałoby poważnie zastanowić się nad zmianami przepisów, które jej dotyczą.

Słowa kluczowe: warunkowe zwolnienie, przesłanki odwołania, polityka kryminalna

Wprowadzenie

Upływ 25 lat od momentu uchwalenia kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku to dobra okazja, aby pochylić się nad wybranymi rozwiązaniami, które znajdują się w tym akcie prawnym. Jak wiadomo, instytucja warunkowego zwolnienia jest częściowo uregulowana w kodeksie karnym

wykonawczym. Tam znajdują się przepisy dotyczące obowiązków próby, postępowania w przedmiocie orzekania o warunkowym zwolnieniu, modyfikacji postanowienia w tym zakresie. Wreszcie, to właśnie ten akt normatywny zawiera unormowania określające przesłanki odwołania warunkowego zwolnienia. Warto przyjrzeć się tej regulacji w ujęciach ewolucyjnym oraz systemowym i postarać się odpowiedzieć na pytanie, czy rozwój unormowań odnoszących się do tej konstrukcji prawnej podąża we właściwą stronę, czy też należałoby poważnie zastanowić się nad zmianami przepisów, które jej dotyczą.

Przesłanki obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia

W pierwotnej wersji kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku ustawodawca przewidział jedną przesłankę obligatoryjną odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia. Była ona unormowana w art. 160 § 1 k.k.w. i sprowadzała się do popełnienia przestępstwa umyślnego w okresie próby, za które sprawca został prawomocnie skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Przestępstwo, które miało być choćby częściowo popełnione w tym okresie, nie musiało być przestępstwem podobnym do tego, za które sprawca został uprzednio skazany na karę pozbawienia wolności, z której odbycia był warunkowo zwolniony¹. Mogło to być przestępstwo należące do innego rodzaju, a więc godzące w inne dobra prawne. W doktrynie prawa karnego w tym zakresie analizowanej regulacji zarzucano brak spójności z przepisem art. 75 § 1 k.k., przewidującym obligatoryjną podstawę zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności, gdzie warunek ten był przewidziany². Nie miało znaczenia, jaka część przestępstwa ciągłego, trwałego czy wieloczynowego była popełniona w okresie próby. Nie było podstaw do obligatoryjnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w przypadku, gdy kara pozbawienia wolności wymierzona za

¹ O tym trafnie Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 536; co do popełnienia przestępstwa umyślnego w części w okresie próby zob. postanowienie SN z dnia 16 maja 1979 roku, V KRN 98/79, OSNKW 1979, nr 9, poz. 91.

² Zob. np. A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 205.

przestępstwo umyślne popełnione w okresie próby była karą z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Przestępstwo popełnione w okresie próby musiało być przestępstwem umyślnym. Bez znaczenia była postać zamiaru, który został przypisany sprawcy. Ustalenia sądu w zakresie strony podmiotowej czynu umyślnego popełnionego w okresie próby były wiążące przy podejmowaniu decyzji o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia³. Nie miało znaczenia to, czy przestępstwo popełnione w tym czasie było zbrodnią, czy też występkiem, w zasadzie irrelevantny był również stopień społecznej szkodliwości takiego czynu⁴. Jedyne na marginesie można wskazać, że stopień ten nie mógł być niski, skoro sprawcy wymierzano karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia wykonania kary. Prawomocne skazanie mogło nastąpić po upływie okresu próby, niezbędne jednak było, aby wyrok taki uprawomocnił się przed upływem sześciu miesięcy od końca okresu próby. Prawomocność musiała dotyczyć faktu popełnienia przestępstwa umyślnego, a więc stwierdzenia winy oraz orzeczenia o karze pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Nieprawomocność w pozostałym zakresie nie była istotna z punktu widzenia instytucji obligatoryjnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Pierwszą zmianą w zakresie obligatoryjnej przesłanki odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia było dodanie do przepisu art. 160 paragrafu 1a na podstawie ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw⁵, w myśl którego sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli zwolniony, skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą, w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą. Trafnie podkreśla się w orzecznictwie i doktrynie prawa karnego wykonawczego, że unormowanie to

³ Uchwała SN z dnia 18 kwietnia 1979 roku, VI KZP 5/79, OSNKW 1979, nr 6, poz. 64.

⁴ Tak np. K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 641.

⁵ Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842.

nie odnosi się do znamion przestępstwa, lecz do ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd. Nie ma znaczenia, czy używanie przemocy lub groźby bezprawnej stanowią istotę popełnianych przez skazanego czynów zabronionych⁶. Oznacza to, że ponowne użycie przemocy lub groźby bezprawnej nie musi być elementami tego samego przestępstwa, które zostało uprzednio przypisane i polegało na takim właśnie zachowaniu.

Sposób używania przemocy nie musi być taki sam, jak ten przypisany w wyroku skazującym. Przemoc, o której mowa w rzeczonym przepisie, to przemoc zarówno fizyczna, jak i psychiczna (*lege non distinguente*). Szerokie rozumienie tego pojęcia uzasadnia względ na wykładnię systemową, a mianowicie treść przepisu art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁷. Ponowne użycie przemocy lub groźby bezprawnej nie oznacza, że obiektem działania sprawcy ma być ta sama osoba, musi to jednak być osoba najbliższa lub małoletnia wspólnie zamieszkująca ze sprawcą⁸. Trafnie podkreśla się w doktrynie prawa karnego, że fakt użycia przemocy czy groźby bezprawnej nie musi być stwierdzony prawomocnym wyrokiem⁹. W przypadku, gdy przy pierwszym skazaniu sprawca używał przemocy, a następnie po tym skazaniu używa groźby (bądź na odwrót), omawiana przesłanka odwołania warunkowego zwolnienia nie jest spełniona. W takim przypadku sprawca nie używa ponownie przemocy lub groźby. Oznacza to, że rzeczony warunek aktualizuje się tylko wówczas, gdy sprawca dwukrotnie używał przemocy, dwukrotnie użył groźby albo w jednym i drugim przypadku używał groźby i przemocy. Co więcej, w tym przypadku ustawodawca nie przewidział możliwości odstąpienia od odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia¹⁰. Sąd penitencjarny był zatem zobligowany do odwołania warunkowego zwolnienia, na podstawie niepotwierzonego

---

⁶ Postanowienie SN z dnia 11 maja 2006 roku, V KK 442/05, LEX 186972; K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 659670; K. Postulski, *Materialnoprawne aspekty odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 12, s. 91.

⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493.

⁸ K. Postulski, *Materialnoprawne aspekty...*, s. 91.

⁹ *Ibidem*, s. 92.

¹⁰ A. Tęcza-Paciorek, *Ponowne popełnienie przestępstwa przez skazanego*, [w:] *Zasada domniemania niewinności w procesie karnym*, Warszawa 2012, LEX.

żadnym orzeczeniem ponownego używania przemocy lub groźby w warunkach opisanych w analizowanej regulacji.

Istotne rozszerzenie podstaw obligatoryjnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia nastąpiło na podstawie ustawy z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw¹¹. Przy czym przesłanki obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia podzielono na bezwzględne i względne¹².

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że na podstawie tej samej ustawy zmianie uległ przepis art. 159 k.k.w., w którym dodano § 2 wskazujący obowiązki ustawowe spoczywające na skazanym warunkowo zwolnionym nieoddanym pod dozór. Należały do nich: bezzwłoczne, nie później niż w terminie siedmiu dni od zwolnienia z zakładu karnego, zgłoszenie się do sądowego kuratora zawodowego sądu rejonowego, w którego okręgu skazany będzie miał stałe miejsce pobytu; zgłaszanie się do sądowego kuratora zawodowego w określonych przez niego terminach i udzielanie wyjaśnień co do przebiegu okresu próby; niezmiennianie bez zgody sądu miejsca stałego pobytu; wykonywanie nałożonych obowiązków. Podstawy fakultatywnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia przekształcono w podstawy obligatoryjne.

Przesłanką bezwzględnie obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia było popełnienie przez skazanego umyślnego przestępstwa, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności. Nie musiała to być jak poprzednio kara bez warunkowego zawieszenia wykonania kary. Odwołanie następować miało także wówczas, gdy skazano sprawcę na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Bezwzględnie obligatoryjne odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia wchodziło w grę także wówczas, gdy zwolniony, skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą.

Względnie obligatoryjne odwołanie warunkowego zwolnienia następowało w razie uchylania się od wykonania wskazanych obowiązków

¹¹ Dz.U. z 2011 r. Nr 240, poz. 1431.

¹² Por. K. Postulski, *Materialnoprawne aspekty...*, s. 86.

wymienionych w art. 159 § 2 k.k.w., uchylania się od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków, orzeczonych środków karnych, rażącego naruszenia porządku prawnego w okresie próby, szczególnie popełnienia innego przestępstwa niż umyślne, lub orzeczenia innej kary niż bezwzględne pozbawienie wolności. Podstawą względnie obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia było również zaistnienie okoliczności, o których mowa była w art. 160 § 1 pkt 2–4 k.k.w., po udzieleniu skazanemu przez sądowego kuratora zawodowego upomnienia. W tym przypadku można było odstąpić od odwołania, gdy przemawiały przeciwko niemu szczególne względy.

Przedstawiona regulacja była bardzo kazuistyczna, mało czytelna, a co gorsza — niepoprawna merytorycznie. Oczywiście błędne było zastrzeżenie, że obligatoryjne bezwzględnie odwołanie warunkowego zwolnienia następować miało w razie skazania za przestępstwo umyślne również na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Prowadziło to do niespójności. Z jednej wszak strony sąd orzekający w sprawie o przestępstwo popełnione w okresie próby dochodził do wniosku, że zachodzi wobec sprawcy pozytywna prognoza, podczas gdy sąd penitencjarny musiał przyjąć (z mocy ustawy), że jej nie ma, albowiem zobligowany był do odwołania warunkowego zwolnienia¹³. Kolejny mankament rzeczony regulacji to brak konieczności udokumentowania, potwierdzenia ponownego użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub małoletniej wspólnie zamieszkującej. O ile sama intencja takiej zmiany jest zrozumiała (ochrona osób najbliższych i małoletnich przed przemocą w rodzinie), o tyle sposób ujęcia tej przesłanki pozostawiał wiele do życzenia, stwarzał ryzyko nadużyć przez zawiadamiających o rzeczonym zachowaniu i naruszał funkcję gwarancyjną prawa karnego. Ustawodawca nie skorzystał z okazji, aby w ustawie z 2010 roku nowelizującej k.k.w. ten błąd naprawić. Wręcz „piętrowa” możliwość odstąpienia od obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia czyniła przedmiotową regulację mało czytelną.

Kolejne zmiany w zakresie przesłanek obligatoryjnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia przyniosła ustawa z 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych in-

¹³ Zob. B.J. Stefańska, *Revocation of conditional release in the Polish Executive Penal Code*, „Ius Novum” 2017, nr 3, s. 46.

nych ustaw. W zakresie przesłanki popełnienia umyślnego przestępstwa w okresie próby powrócono do warunku, że sprawca musiał być za nie prawomocnie skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, co naprawiło błąd poprzedniej regulacji. Zmiana taka była powiązana z orzeczeniem TK z 17 lipca 2013 roku¹⁴, w którym stwierdzono niekonstytucyjność przepisu art. 75 § 1 k.k. w zakresie, w jakim nie przewidywał możliwości odstąpienia od zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności w razie skazania za popełnione w okresie próby przestępstwo umyślne podobne. Pozostawiono przesłankę obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia w postaci ponownego użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub małoletniej wspólnie zamieszkującej ze sprawcą. Zaistnienie fakultatywnych podstaw do odwołania warunkowego zwolnienia (rażące naruszenie porządku prawnego, w szczególności popełnienie przestępstwa nieumyślnego, orzeczenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, kary grzywny lub ograniczenia wolności, uchylanie się od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przypadku lub środków kompensacyjnych) po uprzednim upomnieniu przez sądowego kuratora zawodowego zmieniło charakter podstaw do odwołania warunkowego zwolnienia. W tym przypadku odwołanie tej instytucji było względnie obligatoryjne albowiem można było od niego odstąpić, gdy stały temu na przeszkodzie szczególne względy.

Nowelizacja z 2015 roku trafnie zawężyła podstawy obligatoryjnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w porównaniu z regulacją bezpośrednio ją poprzedzającą. Nie usunięto jednak niespójności, jaka zachodziła pomiędzy art. 75 § 1 k.k. i art. 160 § 1 k.k., polegającej na tym, że w tym pierwszym przypadku skazanie za podobne przestępstwo umyślne uzasadniało zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności, podczas gdy odwołanie warunkowego zwolnienia uzasadnione było popełnieniem jakiegokolwiek przestępstwa umyślnego w okresie próby. Dla takiego rozróżnienia nie ma żadnego merytorycznego uzasadnienia, ponieważ zastosowanie obu instytucji — czyli zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności i odwołania warunkowego zwolnienia — prowadzi

¹⁴ SK 9/10, OTK-A 2013, nr 6, poz. 79.

co do zasady do takich samych rezultatów, to znaczy do umieszczenia skazanego w zakładzie karnym. Ponadto nie wymagano szczególnego udokumentowania ponownego użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, co — jak już wskazano wcześniej — było dość niebezpieczne i mogło prowadzić również do nadużyć ze strony osób, które pragnęły wykorzystywać tę regulację choćby po to, aby pozbyć się niewygodnego lokatora z miejsca zamieszkania.

Przesłanki fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia

Pierwotnie kodeks karny wykonawczy przewidywał przesłanki fakultatywnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w art. 160 § 2 k.k.w. Podstawą takiej decyzji mogło być rażące naruszenie porządku prawnego w okresie próby, a w szczególności popełnienie innego przestępstwa niż wskazane w art. 160 § 1 k.k.w. bądź orzeczenie innej kary niż wymieniona w tym przepisie, uchylenie się od dozoru, wykonywania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych.

Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw przekształciła wskazane wyżej podstawy fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia w przesłanki o charakterze obligatoryjnym. Dopiero nowelizacja z dnia 20 lutego 2015 roku zmieniająca poważnie przepisy kodeksu karnego z 1997 roku przywróciła fakultatywny charakter tych podstaw. Do przesłanek fakultatywnego odwołania dodała jednak uchylenie się od przypadku lub środków kompensacyjnych. Do chwili obecnej pozostają one niezmienione.

Z wykładnią fakultatywnych podstaw odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia zawartych w art. 160 § 3 k.k.w. wiąże się kilka problemów. Warto zwrócić uwagę na dwa spośród nich.

Po pierwsze, nie jest jasne, czy na gruncie przepisu art. 160 § 3 k.k.w. każda z wymienionych tam podstaw to przykład rażącego naruszenia porządku prawnego, czy też każda z nich podlega dodatkowo ocenie pod kątem tego, czy stanowi przejaw rażącego naruszenia takiego porządku.

Co prawda, literalna wykładnia przepisu art. 160 § 3 k.k.w. prowadzi do wniosku, że wskazane tam przykłady stanowią przejawy rażącego naruszenia porządku prawnego niepodlegające dodatkowej ocenie¹⁵. Oznaczać by to musiało, że na przykład w przypadku popełnienia przestępstwa nieumyślnego i warunkowego umorzenia postępowania w sprawie o to przestępstwo należało by przyjąć, że doszło do rażącego naruszenia porządku prawnego uzasadniającego odwołanie warunkowego zwolnienia. Co więcej, jednokrotne, świadome i zależne od skazanego zaniechanie obowiązkowego kontaktu z kuratorem musiałyby otwierać możliwość odwołania stosowania tej instytucji. Tym samym sąd penitencjarny byłby pozbawiony gradacji oceny przejawów naruszenia porządku prawnego. Tymczasem w judykaturze wskazuje się, że nawet w przypadku popełnienia przestępstwa innego niż wskazane w art. 160 § 1 k.k.w. niekiedy konieczna jest odmowa odwołania warunkowego zwolnienia, a to z uwagi na jego incydentalny charakter¹⁶. Warto zaznaczyć, że w orzecznictwie podkreśla się, iż „uchylanie się”, o którym mowa w art. 160 § 3 k.k.w., to nie zachowanie jednorazowe, lecz powtarzalne. Szczególnie jednokrotne pojawienie się skazanego u kuratora pod wpływem alkoholu, jakkolwiek traktowane jest jako naganne, nie wyczerpuje przesłanki rażącego naruszenia porządku prawnego¹⁷. Niekiedy wyraźnie wskazuje się w orzecznictwie, że pod pojęciem rażącego naruszenia porządku prawnego należy rozumieć takie zachowanie skazanego, które cechuje jaskrawość, uporczywość, duże nasilenie złej woli¹⁸. Co więcej, podkreśla się, że aby ustalić, czy skazany w sposób rażący naruszył porządek prawny i czy jego naganne zachowania miały charakter utrwalonej postawy, czy też incydentalny, należy przeprowadzić wszechstronną analizę jego zachowania w całym

---

¹⁵ Por. B.J. Stefańska, *Revocation...*, s. 51. Autorka nietrafnie wskazuje, że popełnienie przestępstwa jest zawsze przejawem rażącego naruszenia porządku prawnego.

¹⁶ Postanowienie SA w Lublinie z dnia 29 kwietnia 2009 roku, II AKzW 31/09, Legalis.

¹⁷ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 25 lipca 2018 roku, II AKzW 578/18, Legalis; postanowienie SA w Krakowie z dnia 19 lutego 2016 roku, II AKzW 30/16, Legalis.

¹⁸ Tak SA w Lublinie w postanowieniu z dnia 7 kwietnia 2010 roku, II AKzW 232/10, Legalis; postanowienie SA w Lublinie z dnia 17 czerwca 2008 roku, II AKzW 92/08, Legalis.

okresie próby¹⁹. Zaznacza się także *expressis verbis*, że nie każda sytuacja uchylania się skazanego od dozoru pozwala na odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, a jedynie gdy owo uchylanie się stanowi rażące naruszenie porządku prawnego²⁰.

Przedstawione poglądy wyrażone w judykaturze prezentują w miarę stabilne stanowisko, odchodzące od literalnego brzmienia przepisu art. 160 § 3 k.k.w., ale jednocześnie pozwalające sądowi penitencjarnemu na szerszą swobodę oceny, zgodną zresztą z przepisem art. 8 § 1 k.p.k., który na zasadzie art. 1 § 2 k.k.w. znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia. Prawidłowe stosowanie przepisu art. 160 § 3 k.k.w. nie może zatem poprzestawać na stwierdzeniu, że doszło do przestępstwa, uchylania się od dozoru, nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych. Konieczna jest jeszcze ocena, czy takie przejawy zachowania skazanego mają charakter rażący²¹.

Po drugie, nie jest jasne, czy popełnienie innego przestępstwa niż wskazane w art. 160 § 1 k.k.w. musi być stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu na gruncie art. 160 § 3 k.k.w. Z jednej strony w orzecznictwie niekiedy podkreśla się, że sąd penitencjarny orzekający w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia samodzielnie ustala fakt popełnienia przestępstwa i nie musi w tym zakresie oczekiwać na prawomocne orzeczenie innego sądu²². Pogląd taki wyrażany był również w literaturze przedmiotu na gruncie przepisu art. 68 § 2 czy też art. 75 § 2 k.k., które do podstaw podjęcia postępowania warunkowo umorzonego i zarządzenia wykonania kary zaliczają rażące naruszenie porządku prawnego, w szczególności popełnienie innego przestępstwa niż wymienione w art. 68 § 1 i art. 75 § 1 k.k.²³.

¹⁹ Postanowienie SA w Lublinie z dnia 29 kwietnia 2009 roku, II AKz w 319/09, Legalis; postanowienie SA w Lublinie z dnia 20 sierpnia 2008 roku, II AKz w 587/08, Legalis.

²⁰ Postanowienie SA w Lublinie z dnia 17 czerwca 2009 roku, II AKz w 492/09, Legalis.

²¹ Podobnie np. K. Postulski, *Materialnoprawne aspekty...*, s. 97.

²² Tak na przykład SA w Krakowie w postanowieniu z dnia 24 września 2004 roku, II AKz w 572/04, Legalis; postanowienie SA w Krakowie z dnia 16 kwietnia 2004 roku, II AKz w 389/04, Legalis.

²³ M. Olszewski, J. Waszczyński, *Z zagadnień warunkowego umorzenia postępowania karnego*, „Palestra” 1970, nr 6, s. 31; A. Marek, *Warunkowe umorzenie postępowania*

Można jednak również wskazać pogląd odmienny, zgodnie z którym fakt popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 160 § 3 k.k.w. musi być stwierdzony prawomocnym wyrokiem sądu²⁴. Szerzej na ten temat wypowiedział się między innymi Jan Skupiński, który stawia pytanie, co może być podstawą stwierdzenia faktu popełnienia przestępstwa na gruncie przepisu art. 68 § 2 k.k., art. 78 § 2 k.k. i art. 160 § 2 k.k., jeśli nie musi być nią prawomocny wyrok²⁵. Autor wskazuje tutaj między innymi informacje pochodzące od policji, zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa złożone przez inną osobę, a także postanowienie o przedstawieniu zarzutu. Zdaniem Jana Skupińskiego nieograniczona swoboda sądu penitencjarnego w zakresie ustalania faktu popełnienia przestępstwa koliduje z art. 45 ust. 3 Konstytucji RP, statuującym zasadę domniemania niewinności²⁶.

Należy stanowczo opowiedzieć się za drugim z proponowanych rozwiązań sygnalizowanego problemu. Oczywiście trafne jest spostrzeżenie, że dopuszczalność samodzielnych ustaleń w zakresie faktu popełnienia przestępstwa przez sąd penitencjarny w myśl przepisu art. 8 § 1 k.p.k. w postępowaniu zmierzającym do odwołania warunkowego zwolnienia (art. 160 § 3 k.k.w.) koliduje z konstytucyjnym domniemaniem niewinności wynikającym z art. 45 ust. 3 Konstytucji RP. Rodzi się zatem pytanie o sposób i podstawy rozstrzygnięcia tego konfliktu. Należy zacząć od stwierdzenia, że zgodnie z przepisem 178 ust. 1 Konstytucji RP sędziowie są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji RP oraz ustawom. Z unormowania tego wynika, że sąd penitencjarny orzekający w przedmiocie odwoła-

---

nia karnego, Warszawa 1973, s. 247–248; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 240; A. Zoll, *Materiałnoprawna problematyka warunkowego umorzenia postępowania karnego*, Kraków 1973, s. 122–123.

²⁴ Zob. np. M. Leonieni, *Odwołanie warunkowego zawieszenia wykonania kary w przepisach kodeksu karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 1, s. 55; M. Kalitowski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2. Art. 32–116, Gdańsk 1999, s. 188; A. Tęcza-Paciorek, *Ponowne popełnienie...*; T. Kozioł, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 2009, s. 231; B.J. Stefańska, *Revocation...*, s. 51.

²⁵ J. Skupiński, *Rażące naruszenie porządku prawnego jako podstawa odwołania środka probacyjnego*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 315, 316.

²⁶ *Ibidem*.

nia warunkowego przedterminowego zwolnienia jest związany unormowaniami konstytucyjnymi, w tym zasadą domniemania niewinności, o której mowa w art. 45 ust. 3 Konstytucji RP i od której nie przewidziano żadnych wyjątków. Jednocześnie w myśl przepisu art. 8 Konstytucji RP przepisy ustawy zasadniczej stosuje się bezpośrednio, co oznacza dopuszczalność odwołania się wprost do unormowań w niej zawartych aby rozstrzygać kolizje między różnymi regulacjami. Przepis ten obliguje również do prokonstytucyjnej wykładni uregulowań ustawowych. Skoro sąd penitencjarny związany jest konstytucyjną zasadą domniemania niewinności, to nie może wyklądać przepisu art. 8 § 1 k.p.k. w sposób, który umożliwi naruszenie tej reguły. W przeciwnym wypadku doszłoby do naruszenia hierarchii aktów prawnych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którą na jej czele stoi Konstytucja RP. Oznacza to, że czynienie samodzielnych ustaleń przez sąd penitencjarny w zakresie popełnienia przestępstwa przez skazanego bez jakichkolwiek ograniczeń katalogu źródeł dowodowych jest niedopuszczalne. Nie zmienia tego faktu okoliczność, że postępowania karne z reguły trwają bardzo długo, są niekiedy przewlekłe i mogą doprowadzić do tego, iż przy proponowanej wykładni art. 8 § 1 k.p.k. okres próby i dalszych 6 miesięcy upłynie, a tym samym odwołanie warunkowego zwolnienia mimo popełnienia przestępstwa będzie niemożliwe. Nie może być to argument przemawiający za przyjęciem rozwiązania naruszającego zasadę domniemania niewinności. Zła organizacja postępowań karnych, czy też szerzej- wymiaru sprawiedliwości karnej nie może uzasadniać naruszenia ustawy zasadniczej. Rolą państwa jest takie zorganizowanie tych struktur aby zagrożenie dla niemożliwości odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia było jak najmniejsze. Panaceum na pewne patologie w wymiarze sprawiedliwości nie może być wykładnia antykonstytucyjna unormowań ustawowych, w tym art. 8 § 1 k.p.k. Odwołanie warunkowego zwolnienia na podstawie art. 160 § 3 k.k.w. bez prawomocnego wyroku przypisującego przestępstwo jest możliwe tylko wówczas, gdy sprawca w toczącym się postępowaniu albo postępowaniu w przedmiocie odwołania zwolnienia przyznał się do jego popełnienia. W takiej sytuacji zrzeka się korzystania z gwarancji, które daje mu domniemanie niewinności.

Nie każdy wyrok, w którym sąd ustalił fakt popełnienia przestępstwa, będzie uzasadniał odwołanie warunkowego zwolnienia w myśl przepisu

art. 160 § 3 k.k.w. Na pewno nie będzie to wyrok warunkowo umarzający postępowanie. Warto pamiętać, że zgodnie z przepisem art. 66 § 1 k.k. warunkowe umorzenie postępowania karnego jest możliwe, jeżeli społeczna szkodliwość czynu i wina sprawcy nie są znaczne. Tymczasem przepis art. 160 § 3 k.k.w. wymaga rażącego naruszenia porządku prawnego, czego nie da się pogodzić z niższym niż znaczny stopniem społecznej szkodliwości i winy. Innymi słowy — tam, gdzie stopień społecznej szkodliwości i winy nie będzie znaczny, trudno mówić o rażącym naruszeniu porządku prawnego mimo popełnienia przestępstwa. Podobnie oceniać należy wyrok skazujący, w którym sąd odstąpił od wymierzenia kary na podstawie art. 59 § 1 k.k. Tutaj również społeczna szkodliwość czynu nie może być znaczna. Podstawą odwołania warunkowego zwolnienia nie mogą być także wyroki, w których sąd stwierdził fakt popełnienia przestępstwa, ale umorzył postępowanie bezwarunkowo (art. 25 § 2a i 3 k.k., art. 15 § 1 k.k., art. 23 § 1 k.k.).

Bibliografia

- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005.
- Kalitowski M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2. Art. 32–116, Gdańsk 1999.
- Koziół T., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 2009.
- Leonieni M., *Odwołanie warunkowego zawieszenia wykonania kary w przepisach kodeksu karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 1, s. 45–60.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Marek A., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973.
- Olszewski M., Waszczyński J., *Z zagadnień warunkowego umorzenia postępowania karnego*, „Palestra” 1970, nr 6.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Postulski K., *Materialnoprawne aspekty odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 12, s. 83–107.
- Skupiński J., *Rażące naruszenie porządku prawnego jako podstawa odwołania środka probacyjnego*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011.
- Stefańska B.J., *Revocation of conditional release in the Polish Executive Penal Code*, „Ius Novum” 2017, nr 3, s. 44–60.

- Tęcza-Paciorek A., *Ponowne popelnienie przestępstwa przez skazanego*, [w:] *Zasada domniemania niewinności w procesie karnym*, Warszawa 2012, LEX.
- Zoll A., *Materialnoprawna problematyka warunkowego umorzenia postępowania karnego*, Kraków 1973.

Reasons for revoking conditional release in evolutionary terms on the 25th anniversary of the Executive Penal Code of 1997: Selected issues

Abstract

The study discusses the regulations specifying the grounds for revoking conditional release. In the author's opinion, it is worth looking at this regulation from an evolutionary and systemic perspective and trying to answer the question whether the development of regulations relating to this legal structure is going in the right direction, or whether changes to the regulations that apply to it should be seriously considered.

Keywords: parole, grounds for appeal, criminal policy

Dobry osadzony czy dobry zwalniany? Prawo karne wykonawcze — paradygmat czy chaos koncepcyjny?

PIOTR STĘPNIAK

ORCID: 0000-0001-8828-7031

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Abstrakt

Zdecydowana większość ekspertów jest zdania, że dodatkowe zaostrożenie odpowiedzialności karnej nie jest uzasadnione wzrostem zagrożenia przestępczością. Skłania to do przyjrzenia się na nowo polskiemu paradygmatowi wykonania kary pozbawienia wolności wskazanemu w kodeksie karny wykonawczym. Jego założenia ujęto w rozdziale X tego kodeksu. Wykonywanie kary pozbawienia wolności unormowane jest w 100 przepisach ustawowych. Ich katalog otwiera art. 67 wskazujący cel wykonania kary. Niniejsze opracowanie podejmuje dyskusję nad ustawowym paradygmatem wykonania kary pozbawienia wolności i odniesieniem go do aktualnych zmian w samej materialnoprawnej konstrukcji tej kary po ostatniej nowelizacji prawa karnego.

Słowa kluczowe: kara pozbawienia wolności, cel izolacji, oddziaływania penitencjarne

Ostatnia nowelizacja prawa karnego z dnia 7 lipca 2022 roku¹ wprowadziła poważne zmiany w systemie kar oraz dyrektywach ich wymierzania, w tym zwłaszcza w materialnoprawnej konstrukcji kary pozbawienia

---

¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw została podpisana przez prezydenta Andrzeja Dudę w dniu 2 grudnia 2022.

wolności. Chodzi między innymi o wykreślenie z katalogu kar oddzielnej kary 25 lat pozbawienia wolności (art. 32 pkt 4 k.k.) oraz podwyższenie z 15 do 30 lat górnej granicy kary pozbawienia wolności (art. 37 k.k.). Nowelizacją tą została także wprowadzona możliwość orzeczenia przez sąd zakazu warunkowego zwolnienia wobec osoby skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Dotyczy to osób, które popełniły czyny zabronione po wcześniejszym prawomocnym skazaniu ich za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej i bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat (art. 77 § 3 k.k.)².

Zdecydowana większość ekspertów jest zdania, że tak daleko idące zaostrenie odpowiedzialności karnej nie jest uzasadnione wzrostem zagrożenia przestępczością³. Skłania to do przyjrzenia się na nowo polskiemu paradygmatowi wykonania kary pozbawienia wolności wskazanemu w kodeksie karnym wykonawczym. Jego założenia ujęto w rozdziale X tego kodeksu. Wykonywanie kary pozbawienia wolności unormowane jest w 100 przepisach ustawowych. Ich katalog otwiera art. 67 wskazujący cel wykonania kary. Kolejne przepisy poświęcone są zakładom karnym (art. 68–78), wykonywaniu kary oraz jej indywidualizacji (art. 79–100), prawom i obowiązkom skazanego (art. 101–121), środkom oddziaływań penitencjarnych (art. 122–149; zatrudnienie, nauczanie, działalność kulturalno-oświatowa, społeczna, kultura fizyczna i zajęcia sportowe, ulgi i nagrody, kary dyscyplinarne) itp. Należy zwrócić uwagę, że problematyka warunkowego przedterminowego zwolnienia została uregulowana w końcowej części rozdziału X kodeksu, w oddziałach 11 i 12 (art. 159–167). Z takiego podziału treści wynika więc, że oddzielono ją wyraźnie od problematyki wykonywania samej kary. Mając to uwadze, w dalszej części tekstu podejmę dyskusję nad ustawowym paradygmatem wykonania kary pozbawienia wolności i odniesieniem go do aktualnych zmian w samej materialnoprawnej konstrukcji tej kary po ostatniej nowelizacji prawa karnego.

² Wszedł on w życie 1 marca 2023 roku.

³ Przestępczość w Polsce od kilkunastu lat spada, zob. *Przestępstwa ogółem*, Statystyka Policja, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html> (dostęp: 2.02 2023).

Jaki zatem jest paradygmat — lub, mówiąc inaczej, filozofia, logika — oddziaływań penitencjarnych? Można przyjąć założenie, że kształtują go dwa podstawowe czynniki. Pierwszym jest wskazany wcześniej podział treści rozdziału X, zatytułowanego *Kara pozbawienia wolności*, drugim — określenie celu wykonania tej kary w art. 67 k.k.w. Cel ten wpływa bowiem nie tylko na sposób prowadzenia pracy penitencjarnej, lecz także to, co na etapie penitencjarnym chcemy osiągnąć. Warto zatem przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 67 § 1 k.k. wykonywanie kary pozbawienia wolności ma wzbudzać w skazanym wolę współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, szczególnie poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. Przepis jako cel wykonania kary wskazuje zatem oddziaływania na osobowość skazanego w okresie pobytu w zakładzie karnym. Warto zwrócić uwagę, że przy określeniu, na czym mają one polegać, używa się rzeczownika „wzbudzanie”, oznaczającego czynność nieukończoną w czasie i niewskazującego na jej rezultat. Można zatem ocenić, że takie określenie celu jest dość niejasne, co jeszcze wyraźniej widać przy odniesieniu go do kary pozbawienia wolności, której wymiar po ostatniej nowelizacji prawa karnego wynosi od miesiąca aż do 30 lat. Tak ogromna rozpiętość czasowa tej kary skłania do postawienia wielu zasadniczych wręcz pytań o logiczną i materialną spójność jej konstrukcji, a także jej funkcje i cele. Zostawiając jednak na uboczu pytania pozostające poza głównym problemem moich rozważań, w dalszej części opracowania skoncentruję się na następujących kwestiach:

1. Czy można wskazać jednolitą, spójną logikę wykonywania kary pozbawienia wolności w wymiarze od miesiąca do 30 lat, jak sugerowałby wskazany przepis art. 67 § 1 k.k.w.?

2. Jeśli tak, to jaka miałaby ona być po ostatniej nowelizacji prawa karnego, która treści wskazanego przepisu nie zmieniła?

Odpowiadając na pierwsze z pytań, przypomnę, że w moich wcześniejszych publikacjach, sprzed ostatniej nowelizacji prawa karnego, określiłem ją jako logikę kształtowania dobrego osadzonego. Oparty na niej paradygmat oddziaływań penitencjarnych byłby więc paradygmatem dobrego więźnia. Jakkolwiek takie określenie wydaje się przemawiać do wyobraźni społecznej, jest jednak określeniem dość dwuznacznym. Można przecież przyjąć, że „dobry osadzony” to taki, w którym wzbudzo no wolę

współdziałania z personelem więziennym w kształtowaniu u niego społecznie pożądanых postaw. Problem polega na tym, że nie dysponujemy narzędziami pomagającymi ocenić czy choćby tylko oszacować coś tak nieokreślonego jak czyjaś wola.

Z naukowego punktu widzenia pojęcie woli budzi wiele wątpliwości co do znaczenia. Zaliczano je do terminów psychologii klasycznej, we współczesnej psychologii było używane rzadko. W latach osiemdziesiątych XX wieku, a więc poprzedzających bezpośrednio uchwalenie kodeksu karnego wykonawczego z roku 1997, tak pojęcie, jak i problematyka woli stopniowo wracały do obszaru zainteresowań psychologów i filozofów⁴. Tym niemniej nadal nie ma zgodności co do definicji, co przekłada się na trudności w posługiwaniu się terminem⁵. Na ogół przyjmuje się, że wola to dyspozycja człowieka do świadomego i celowego regulowania swego postępowania, do podejmowania decyzji i wysiłków w celu realizacji zamierzonych działań, zachowań, postaw, a zaniechania innych, zwłaszcza jeżeli działania te są związane z przewyciężeniem wewnętrznych lub zewnętrznych przeszkód⁶. Jak zatem widać, wobec wskazanych trudności definicyjnych pojęcie „dobrego osadzonego” staje jeszcze bardziej niejasne.

Jeśli powyższe uwagi przenieść na grunt nauki penitencjarnej, można by próbować usunąć te niejasności, odwołując się do koncepcji tak zwanej resocjalizacji. Jeden z jej przedstawicieli, Henryk Machel, definiuje ją jako ogół oddziaływań zamierzonych i zaprogramowanych przez personel pedagogiczno-psychologiczny zakładów karnych, adresowanych do przestępców odbywających karę pozbawienia wolności w tych zakładach. Jej celem jest uzyskanie takich zmian w obszarze osobowości skazanych, które uchronią ich przed powrotem do zachowań przestępczych po odbyciu kary i umożliwią poprawne funkcjonowanie społeczne⁷. W opinii

⁴ Z.M. Zimny, *Odpowiedzialność obiektywna, subiektywna i społeczna*, „Przegląd Psychologiczny” 1984, nr 4, s. 796 n.

⁵ Na gruncie polskiej kryminologii interesująco omawia ten problem L. Tyszkiewicz w pracy *Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii*, Katowice 1991, s. 97 n.

⁶ J. Trzópek, *Problem woli a współczesna psychologia*, „Przegląd Filozoficzny — Nowa Seria” 18, 2009, nr 1, s. 125–143.

⁷ H. Machel, *Resocjalizacja penitencjarna: istota, dylematy terminologiczne, społeczny sens, kilka uwag teoretycznych i kadrowych*, „Resocjalizacja Polska (Polish Journal of Social Rehabilitation)” 2010, nr 1, s.176.

ekspertów i badaczy efektywność tak rozumianej resocjalizacji jest niska, więc cel ten realizowany jest w małym stopniu⁸.

Wobec opisanej sytuacji w praktyce penitencjarnej wypracowano oportunistyczny model, nazwany resocjalizacją urzędową⁹. W takiej perspektywie dobry osadzony to taki, który łatwo się jej poddaje. Sukces w tym zakresie wyznacza to, czy w okresie odbywania kary pozbawienia wolności personel więzienny ma kłopoty z osadzonym. W praktyce wystarczy więc, aby skazany stosował się do regulaminów więziennych i wykonywał polecenia personelu więziennego. W taki sposób paradygmat dobrego osadzonego przekłada się na łatwe w zrozumieniu, proste w realizacji dyrektywy działania, tak ze strony personelu, jak i samego osadzonego. Łatwo je egzekwować, łatwo też ocenić formalne rezultaty ich stosowania w praktyce więziennej. W sprawozdaniach wypadają nieźle. Z poddania się tej logice zachowania korzyści mają także sami skazani, na przykład w postaci ulg w odbywaniu kary. Taki paradygmat oddziaływań penitencjarnych nie gwarantuje jednak zachowania skazanego zgodnego z oczekiwaniami społecznymi po jego zwolnieniu z zakładu karnego.

Ten w zasadzie prosty wykład współczesnej, praktycznej filozofii penitencjarnej komplikuje się jednak, jeśli uwzględnić w nim nową konstrukcję kary pozbawienia wolności w art. 32 pkt 3 i art. 37 kodeksu karnego, wprowadzona ostatnią nowelizacją z roku 2022. Andrzej Marek, nazywał ją przed laty karą zwykłą, terminową¹⁰. W tamtym czasie jej ramy obejmowały okres od miesiąca do 15 lat. Obecnie górna granica została podniesiona do lat 30. Powstaje więc pytanie, czy kara o takiej rozciągłości w czasie nadal jest karą zwykłą, a tym bardziej jednolitą w swoim celach, funkcjach, i ogólniej rzecz biorąc — treści materialno-penitencjarnej. Z tego pytania wynikają dalsze, zwłaszcza dotyczące kwestii wykonawczych, takich jak relacja paradygmatu dobrego osadzonego do tak rozciągniętej przestrzeni czasowej, a ściślej: jego relatywizacja do różnych wymiarów kary pozbawienia wolności. Mówiąc inaczej: czy paradygmat ten oznacza to samo w odniesieniu do skazanego odbywającego karę dwóch miesięcy i trzech, dziesięciu, 22 albo 30 lat pozbawienia wolności? Przecież rodzajowo jest to ta sama kara, a więc zwykła, jednorodna.

⁸ Szerzej na ten temat zob. P. Stępnia, *Resocjalizacja (nie)urojona*, Warszawa 2017.

⁹ *Ibidem*, s. 122.

¹⁰ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 258.

Wypada przyjąć, że cel wykonania każdej z tych kar jest taki sam — tak przynajmniej wynikałoby z wykładni systemowej art. 67 § 1 k.k.w. Jest nim zatem wzbudzanie we wszystkich odbywających karę, bez względu na jej wymiar, woli współdziałania w kształtowaniu u nich społecznie pożądaných postaw. Jakie więc postawy u skazanego po ewentualnym wzbudzeniu jego woli można ukształtować w okresie dwóch miesięcy, jakie zaś w okresie 30 lat? Czy chodzi o te same postawy? Jeszcze ciekawsze jest pytanie o to, czy skazany na tak długą karę w ogóle ma jakiś interes we współdziałaniu w tym zakresie z personelem więziennym. Nie jest bowiem pewne, czy dożyje końca kary. W takiej sytuacji będzie raczej nastawiać się na zapewnienie sobie maksymalnych ulg w warunkach jej odbywania, co z resocjalizacją ma niewiele wspólnego. Co oznacza zatem określenie „dobry osadzony” w odniesieniu do więźnia krótkoterminowego, średnioterminowego i długoterminowego? Czy relatywizuje się?

Więzień krótkoterminowy myśli z reguły tylko o tym, aby jak najszybciej opuścić zakład karny i zapomnieć o pobycie w nim. Z reguły jest dobrym osadzonym, bo mu się to opłaca, swoim zachowaniem nie sprawia więc kłopotów personelowi więziennemu. Chce mieć jak najwięcej ulg w odbywaniu kary. Zupełnie inaczej rzecz się ma w przypadku więźnia średnioterminowego. Tu zaczyna się pewnego rodzaju gra o swoje z personelem, którą znakomicie opisał Marek Kamiński w książce o tragicomicznym świecie polskiego więzienia¹¹. Z kolei więzień odbywający karę najdłuższą może już na samym jej początku uświadomić sobie, że tak naprawdę do zyskania, jak również do stracenia nie ma nic. Z reguły nie zmotywuje go to do poprawy. Przeciwnie, może zmienić się w niebezpieczną bestię, która stanowić będzie zagrożenie dla wszystkich. Dobrym osadzonym w wymiarze pragmatyki więziennej będzie jedynie wtedy, kiedy zostanie zneutralizowany. W zachodnioeuropejskiej literaturze penitencjarnej nazywa się to bez zbędnej hipokryzji rozmiękczeniem¹². Nasuwa się pytanie (retoryczne), czy wzięli to pod uwagę autorzy ostatniej nowelizacji kodeksu karnego, zwłaszcza twierdząc, że wpisuje się

¹¹ M. Kamiński, *Gry więzienne. Tragikomiczny świat polskiego więzienia*, Warszawa 2006.

¹² Zob. np. J. Languier, *Criminologie et science penitentiaire*, Paris 2012, s. 136 n.

ona w nowoczesną politykę kryminalną¹³, a więc zgodną ze standardami określonymi w Europejskiej Konwencji o Ochronie Podstawowych Wolności i Praw Człowieka¹⁴.

Pomijając wskazane skrajne sytuacje, można przyjąć, że w praktyce ukształtował się model dobrego osadzonego, który nazwać można oportunistycznym. Zgodnie z nim w warunkach więziennych wystarczy, że skazany stosuje się do regulaminów więziennych i wykonuje polecenia przełożonych. W taki sposób paradygmat dobrego osadzonego przekłada się na łatwe w zrozumieniu, proste w realizacji dyrektywy działania i zachowania, tak ze strony personelu, jak i samego osadzonego. Łatwo je egzekwować, łatwo też ocenić formalne rezultaty ich stosowania w praktyce więziennej. Dobry osadzony, to zatem osadzony poddający się urzędowej resocjalizacji penitencjarnej. To taki, z którym w okresie odbywania kary pozbawienia wolności nie ma kłopotów. Jego zachowanie ocenia się w sposób formalny, z reguły wypada dobrze. Rezultaty oddziaływań penitencjarnych są niezłe. Gwarantuje to spokój i psychiczny komfort personelowi więziennemu, jednak nie że skazany nie będzie sprawiał kłopotów także po jego zwolnieniu z zakładu karnego.

Jak się wydaje, ostatnia nowelizacja prawa karnego umocni opisany stan rzeczy. Do takiego wniosku można dojść, analizując uzasadnienie ministerialnego projektu nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego z 21 czerwca 2022 roku¹⁵. Możemy w nim przeczytać, że:

naczelnym celem przyświecającym projektodawcom w trakcie konstruowania propozycji zmian legislacyjnych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r. poz. 53, ze zm.), było ukierunkowanie ich na poprawę warunków bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych, ochronę społeczeństwa przed sprawcami najcięższych przestępstw, poprawę warunków wykonywania obowią-

---

¹³ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2376> (dostęp: 10.02.2023).

¹⁴ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930610284>.

¹⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw.

ków przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej oraz usprawnienie procedur związanych z wykonywaniem kar i tymczasowego aresztowania.

I dalej: „projektowana ustawa ma także na celu wprowadzenie regulacji poprawiających skuteczność wykonania kary pozbawienia wolności w zakresie osadzania prawomocnie skazanych w jednostkach penitencjarnych”. Jak widać, skuteczność wykonania kary powiązано tu z osadzaniem skazanych w jednostkach penitencjarnych¹⁶. W związku z tym warto przytoczyć fragment opinii dla Senatu RP, jaką o nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego sformułowała Naczelna Rada Adwokacka:

represyjna polityka kryminalna nie stanowi żadnego przejawu nowoczesności, lecz jest wypróbowanym narzędziem, po które sięgają państwa totalitarne lub te, które dopiero próbują w tym kierunku podążać. Uchwalona [przez Sejm — P.S.] ustawa nie liczy się w żaden sposób ani ze społecznymi, ani finansowymi skutkami wejścia w życie przyjętych w niej rozwiązań. Dalszą i pewną jej konsekwencją będzie wzrost ilości oraz wzrost długości pobytu osadzonych w zakładach karnym. W ślad za tym wzrosną nie tylko koszty utrzymania systemu penitencjarnego, lecz także problemy związane z readaptacją skazanych po wyrokach¹⁷.

Pomimo wielu podobnych opinii, rządowa polityka penitencjarna w najbliższych latach nakierowana będzie na zaostrzenie warunków odbywania kary poprzez ograniczanie praw skazanych i zwiększanie rygoru więziennego. Uzasadnioną zatem wydaje się próba porównania opisanego stanu rzeczy z rozwiązaniami przyjętymi w innym kraju Unii Europejskiej — Francji. Scharakteryzuję je, uwzględniając szczególnie dwie zasadnicze kwestie: jednorodność kary pozbawienia wolności oraz paradygmat jej wykonania.

Ustawodawstwo francuskie cel wykonania kary pozbawienia wolności w art. 707 Code de Procedure Penale określa następująco: „wykonanie

---

¹⁶ Zgodnie z art. 8 pkt 1 ustawy o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 roku (Dz.U. z 2010 r. Nr 79, poz. 523) jednostkami organizacyjnymi Służby Więziennej są: Centralny Zarząd Służby Więziennej, Inspektorat Wewnętrzny Służby Więziennej, okręgowe inspektoraty Służby Więziennej, zakłady karne i areszty śledcze, uczelnia Służby Więziennej, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej oraz ośrodki szkolenia i doskonalenia kadr Służby Więziennej.

¹⁷ *Naczelna Rada Adwokacka za odrzuceniem nowelizacji Kodeksu karnego*, Adwokatura Polska, 1.08.2022, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/naczelna-rada-adwokacka-za-odrzuconiem-nowelizacji-kodeksu-karnego/> (dostęp: 10.02.2023).

kar ma sprzyjać, w poszanowaniu interesu społecznego i praw ofiar, re-adaptacji społecznej skazanych, jak również zapobieganiu recydywie”¹⁸. Przepis ten akcentuje więc silnie cel szczególnoprewencyjny. Polscy projektodawcy nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego zaproponowali zwiększenie oddziaływania także w zakresie prewencji ogólnej¹⁹. Różnica jest tu zatem bardzo istotna, rozwiązanie francuskie nawiązuje bowiem do Europejskich Reguł Więziennych, polskie zaś do doktryny prawa karnego w PRL-u²⁰. W dalszej części opracowania skoncentruję się jednak tylko na porównaniu wskaźników osiągnięcia celu szczególnoprewencyjnego, jako że uwzględniają go oba porównywane ustawodawstwa. Według francuskiego, oddziaływania w ramach prewencji indywidualnej polegać mają na wyposażaniu więźnia w umiejętności społeczne, zwłaszcza zaś ekonomiczne. Chodzi też o zapewnienie mu warunków wykorzystania tych umiejętności (na przykład wyrobienie nawyku pracy, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia po opuszczeniu zakładu karnego)²¹.

Zgodnie z art. 67 § 1 k.k.w. prewencja indywidualna ma polegać na wzbudzaniu w więźniu woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw. Chodzi o współdziałanie z personelem penitencjarnym w okresie pobytu w zakładzie karnym. Jak zatem widać, oba przepisy prezentują odmienne filozofie lub — jak kto woli — logiki pracy penitencjarnej. Pierwszą można określić jako logikę kształtowania dobrego osadzonego, drugą — kształtowania dobrego zwalnianego. Wyznaczają one odmienne cele wykonania kary pozbawienia wolności.

We francuskiej doktrynie prawa karnego wskazuje się, że nie jest istotne, jakim skazany jest osadzonym, ważniejsze jest, jakim będzie on

---

¹⁸ „L'exécution des peines favorise, dans le respect des intérêts de la société et des droits des victimes, l'insertion ou la réinsertion des condamnés ainsi que la prévention de la récidive”.

¹⁹ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw.

²⁰ Zob. np. A. Tobis, *Spory o koncepcję wymiaru kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 38, 1976, nr 4, s. 71–79, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/20585> (dostęp: 10.02.2023); S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze*, Kraków 2003, s. 199–292.

²¹ Oddziaływania penitencjarne realizujące ten cel nazwać więc można pracą penitencjarno-uspołeczniającą. Szeroko na ten temat piszę w artykule *Praca socjalna ze skazanymi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 69, 2007, nr 4, s. 159–173.

zwalnianym²². Przywołany wyżej przepis art. 707 Code de Procedure Penale nie używa przy tym pojęcia „resocjalizacja”. Nie ma więc problemu resocjalizacji urzędowej, który zajmuje ważne miejsce w polskiej rzeczywistości penitencjarnej oraz poświęconym jej piśmiennictwie.

Realizacji celów, gdzie wykonanie kar ma sprzyjać, w poszanowaniu interesu społecznego i praw ofiar, readaptacji społecznej skazanych, jak również zapobieganiu recydywie, mają służyć zróżnicowane formy wykonania kary, aplikowane w zależności od ewolucji osobowości skazanego oraz jego sytuacji. Kara powinna służyć — za każdym razem, kiedy to możliwe — stopniowemu powrotowi skazanego do wolności, przy uniknięciu jakiegokolwiek formy nadzoru sądowego (art. 707 Code de Procedure Penale).

Jak podkreślają specjaliści — Claude Faugeron i Jean-Michel Boulaire — z takiego punktu widzenia celem oddziaływań podejmowanych w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności powinno być przygotowanie skazanego do wyjścia z zakładu karnego (*preparation a la sortie*)²³. Wyraźnie więc widać, że omawiane filozofie są bardzo różne. Logika polska jest logiką enigmatycznie określonego oddziaływania, francuska — rezultatu. W doktrynie i polskim kodeksie karnym wykonawczym nie ma bezpośredniego odpowiednika francuskiego celu wykonania kary pozbawienia wolności, określonego jako przygotowanie skazanego do wyjścia z zakładu karnego (*insertion, réinsertion sociale*).

Co zatem według standardów francuskich oznacza to przygotowanie, na czym ma ono polegać? Można wskazać następujące dyrektywy czy też reguły w tym zakresie:

1. Niektórych więźniów do społeczeństwa włączyć nie można (na przykład psychopatów, niepoprawnych, stwarzających poważne zagrożenie dla społeczeństwa).

2. Należy wyrobić określone umiejętności społeczne i ekonomiczne u tych skazanych, którzy tego potrzebują. Przede wszystkim jednak konieczne jest stworzenie im możliwości ich wykorzystania po zwolnieniu

²² Zob. np. J. Languier, *Criminologie et science penitentiaire*, Paris 2012; J.P. Céré, *La prison*, Paris 2007.

²³ C. Faugeron, J.M. Boulaire, *Elements de construction d'une theorie. Etudes et donnes penales*, Montpellier 1991.

(na przykład poprzez pomoc w zatrudnieniu — *insertion par l'économique*).

3. Należy zadbać, aby podczas wykonywania kary, a więc pobytu w więzieniu, nie uległy zerwaniu więzi społeczne osadzonych (na przykład z rodziną, wspólnotowe, jeśli to możliwe — z dotychczasowym pracodawcą albo pracodawcą potencjalnym, szkołą itp.).

4. Zdrowie osadzonych musi być chronione tak, aby jego stan nie uległ pogorszeniu wskutek warunków więziennych.

5. Skazanego opuszczającego więzienie należy włączyć do systemu opieki socjalnej (ustawodawstwo francuskie określa jej okres minimalny na sześć miesięcy).

Wskazane reguły określają więc logikę kształtowania dobrego zwalnianego jako cel oddziaływań penitencjarnych. Zgodnie z nimi dobrym zwalnianym nim osoba odpowiednio przygotowana do wyjścia z zakładu karnego, wyposażona w punkty zaczepienia (przede wszystkim o charakterze ekonomicznym) umożliwiające powrót do społeczeństwa. Warto przypomnieć, że zgodnie z regułą 6 Europejskich Reguł Więziennych każde pozbawienie wolności powinno być prowadzone tak, aby osobom skazanym ułatwić reintegrację w wolnym społeczeństwie.

Ocenić należy, że art. 67 § 1 kodeksu karnego wykonawczego powyższy standard uwzględnia tylko częściowo. Wskazując na wzbudzenie woli współdziałania skazanego w kształtowaniu jego społecznie pożądanym postaw, zaleca takie wykonanie kary pozbawienia wolności, aby więzień był dobrym osadzonym. Wspomina jedynie o poprawie jurydycznej, natomiast kwestii readaptacji społecznej skazanego nie dostrzega w ogóle.

Warto sprawdzić, jak kwestia ta została uwzględniona w przepisach w rozdziale X kodeksu karnego wykonawczego. Już pobieżna analiza wskazuje, że problem przygotowania do zwolnienia powiązany z końcową fazą odbywania kary, w zasadzie z procedurą zwalniania skazanego z zakładu karnego. Uregulowania w tym zakresie pojawiają się więc dopiero w końcowych przepisach rozdziału X poświęconego karze pozbawienia wolności. Obejmują one zaledwie cztery przepisy²⁴ oddziału 12 *Zwalnianie skazanych z zakładów karnych i warunki udzielania im pomocy* (art. 164–167).

²⁴ Rozdział X kodeksu karnego wykonawczego zawiera ponad 100 przepisów.

I tak z art. 164 § 1 k.k.w. wynika, że czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu, zwłaszcza do nawiązania kontaktu z kuratorem sądowym lub podmiotami, o których mowa, to okres do sześciu miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary. W okresie tym skazany powinien w miarę możliwości odbywać karę we właściwym zakładzie karnym położonym najbliżej przyszłego miejsca stałego pobytu (art. 165 § 1). Można mu zezwolić na opuszczenie zakładu na łączny czas do 14 dni, zwłaszcza w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy (§ 2). Wreszcie, zakres niezbędnej pomocy w społecznej readaptacji i sposób jej udzielenia ustala on nie z personelem więziennym, lecz z kuratorem sądowym (§ 3). Charakter i zakres tej pomocy określa art. 166 § 1 k.k.w. Zgodnie z nim ma ona charakter doraźny. Udzielają jej właściwe organy lub instytucje tym ze zwalnianych skazanych, którzy mają trudności w znalezieniu zatrudnienia, zakwaterowania oraz otrzymania niezbędnej pomocy lekarskiej. Tak więc nie jest ona dostępna dla wszystkich, z czego można wnioskować, że co do zasady zwalniany powinien zatrudnienie, zakwaterowanie czy też pomoc lekarską zapewnić sobie sam. Wskazuje na to też brzmienie § 2 tego przepisu, z którego wynika, że rola dyrektora zakładu karnego ogranicza się w tym zakresie do udzielenia zwalnianemu skazanemu stosownych informacji o możliwościach uzyskania niezbędnej pomocy — jeśli oczywiście takie ma. Wreszcie — osobie zwalnianej z zakładu karnego, która nie dysponuje wystarczającymi środkami własnymi i nie ma zapewnionych na wolności dostatecznych środków utrzymania, dyrektor zakładu karnego może w chwili zwolnienia udzielić pomocy pieniężnej w wysokości do 1/3 przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników lub jej odpowiedniego ekwiwalentu (§ 3).

Jak widać polski ustawodawca zakłada, że kara pozbawienia wolności powinna być odpowiednio długa i sprzyja to kształtowaniu paradygmatu dobrego osadzonego. Inaczej wyznaczanie sześciomiesięcznego okresu końcowego nie miałoby sensu. Z drugiej strony zakłada on, że potrzeba przygotowania skazanego do zwolnienia po wykonaniu kary długiej wcale nie jest taka ewidentna, jak mogłoby się wydawać, natomiast w przypadku, kiedy skazany przebywał w zakładzie karnym do sześciu miesięcy, potrzeby takiej nie ma w ogóle. O konkretnej pomocy po zwolnieniu mówi

w zasadzie tylko art. 166 k.k.w., zgodnie z którym wystarczy, aby była ona doraźna. Poza nią skazany może otrzymać ograniczone wsparcie materialno-finansowe z Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej (art. 43 k.k.w.).

Reasumując, wypada ocenić, że wskazane przepisy w małym stopniu przesuwają środek ciężkości z logiki dobrego osadzonego w kierunku dobrego zwalnianego. Polski paradygmat kształtowania dobrego osadzonego jako celu wykonania kary pozbawienia wolności staje zatem w dość wyraźnej sprzeczności z zaleceniami zarówno Europejskich Reguł Więziennych, jak i Wzorcowych Reguł Minimalnych Postępowania z Więźniami ONZ. Zgodnie z nimi pomoc w reintegracji społecznej osoby odbywające karę powinny uzyskiwać odpowiednio wcześniej, to jest na etapie wykonania kary, nie zaś dopiero w chwili zwalniania z zakładu karnego. Chodzi o stosowanie odpowiednich procedur i specjalnych programów, które umożliwiają im przejście z życia w więzieniu do zgodnego z prawem życia w społeczeństwie (reguła 107.1–5)²⁵. Obejmuje to przygotowywanie skazanego do zwolnienia bądź częściowe lub warunkowe zwolnienie z dozorem połączonym ze skuteczną opieką socjalną. W tym zakresie władze więzienne zobowiązane są do ścisłej współpracy ze służbami oraz instytucjami dozoru i pomagającymi zwolnionym więźniom w ponownym znalezieniu sobie miejsca w społeczeństwie, szczególnie w rodzinie oraz miejscu pracy. Z kolei przedstawicielom takich służb należy zapewnić wszelki niezbędny dostęp do zakładów karnych, aby mogli pomóc więźniom w przygotowaniu do ich zwolnienia oraz opracowywać programy wspomagające już po zwolnieniu.

Barier dla zmiany polskiej logiki oddziaływań penitencjarnych z paradygmatu dobrego osadzonego na dobrego zwalnianego jest kilka. Jako jedną z nich wskazuje się z reguły fasadowość pomocy w społecznej readaptacji skazanych. Nie zmienia tego powołanie Rady Głównej oraz Rad Terenowych do spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym (art. 40 § 1 k.k.w.)²⁶. Ostatnio doszła do niej zmiana w materialnoprawnej

²⁵ Europejskie Reguły Więzienne zalecają ponadto, aby zwłaszcza w przypadku więźniów długoterminowych podejmować kroki zapewniające ich stopniowy powrót do społeczeństwa poprzez prowadzone w więzieniu programy przygotowujące ich do zwolnienia bądź poprzez częściowe lub warunkowe zwolnienie z dozorem połączonym ze skuteczną opieką socjalną (<https://tinyurl.com/yr3tm32s>, reguły 107.1 i 107.2).

²⁶ W jej skład wchodzi przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, Ministrów Sprawiedliwości, Pracy, Polityki Socjalnej, Zdrowia i Opieki Społecznej, Edukacji Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Policji, Służby Więziennej, a także przed-

konstrukcji samej kary pozbawienia wolności. Chodzi o podniesienie jej górnej granicy do 30 lat, a więc ogromne rozciągnięcie w czasie. Prowokuje to wiele pytań, w tym również o tworzenie warunków do readaptacji społecznej w okresie odbywania kar, zwłaszcza najdłuższych. Ze wskazanych przepisów, których przecież nowelizacją nie objęto, wynika bowiem, że skazany opuszczający zakład karny po okresie 30 lat może liczyć co najwyżej na pomoc doraźną. Można więc za Aleksandrą Szymanowską zapytać: co dalej²⁷? Brakiem odpowiedzi na to pytanie nie przejmują się ani władze resortu, ani tak zwana opinia społeczna.

Chciałbym zatem na koniec zapytać projektodawców nowelizacji prawa karnego z 2022 roku: czy tak rozległej w czasie kary pozbawienia wolności nie należałoby podzielić na kilka różnych kar? Wydaje się to logiczne, pozwoliłoby bowiem omawiane wyżej paradygmaty wykonawcze dostosować do kary zróżnicowanej nie tylko w wymiarze czasowym, lecz także co do funkcji i celów jej wykonania. Wstrzymuję się jednak ze zgłoszeniem postulatów w tym zakresie, ponieważ wobec chaosu wprowadzonego przez ostatnią nowelizację w prawie karnym tracą one sens²⁸. Ich ewentualne uwzględnienie na tym etapie zmian wymagałoby przebudowy aksjologii i zasad całego prawa karnego. Cóż, w najbliższych latach czeka nas penitencjarna, urzędowa standaryzacja wykonawcza, która z nauką prawa karnego ma niewiele wspólnego...

Bibliografia

Céré J.P., *La prison*, Paris 2007.

Faugeron C., Boulaire J.M., *Elements de construction d'une theorie. Etudes et donnees penales*, Montpellier 1991.

Larguier J., *Criminologie et science penitentiaire*, Paris 2012.

Kamiński M., *Gry więzienne. Tragikomiczny świat polskiego więzienia*, Warszawa 2006.

---

stawiciele stowarzyszeń, fundacji, organizacji i instytucji pomocowych, kościołów oraz innych związków wyznaniowych, związków zawodowych, samorządu terytorialnego i zawodowego, ponadto przedstawiciele nauki oraz różne inne osoby godne zaufania (art. 40 § 2–3 k.k.w.).

²⁷ A. Szymanowska, *Więzenie i co dalej*, Warszawa 2003.

²⁸ Chodzi o podział kary pozbawienia wolności na poprawczą (krótko- i średnio-terminową) oraz kryminalną (długoterminową).

- Machel H., *Resocjalizacja penitencjarna: istota, dylematy terminologiczne, społeczny sens, kilka uwag teoretycznych i kadrowych*, „Resocjalizacja Polska (Polish Journal of Social Rehabilitation)” 2010, nr 1, s. 174–192.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2005.
- Pawła S., *Prawo karne wykonawcze*, Kraków 2003.
- Stępiak P., *Praca socjalna ze skazanymi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 69, 2007, nr 4, s. 159–173.
- Stępiak P., *Resocjalizacja (nie)urojona*, Warszawa 2017.
- Szymanowska A., *Więzienie i co dalej*, Warszawa 2003.
- Tobis A., *Spory o koncepcję wymiaru kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 38, 1976, nr 4, s. 71–79, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/20585>.
- Trzópek J., *Problem woli a współczesna psychologia*, „Przegląd Filozoficzny — Nowa Seria 18, 2009, nr 1, s. 125–143.
- Tyszkiewicz L., *Od naturalizmu do humanizmu w kryminologii*, Katowice 1991.
- Zimny Z.M., *Odpowiedzialność obiektywna, subiektywna i społeczna*, „Przegląd Psychologiczny” 1984, nr 4, s. 785–812.

Akty prawne

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930610284>.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.).
- Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 roku (Dz.U. z 2010 r. Nr 79, poz. 523 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

Źródła internetowe

- Przestępstwa ogółem*, Statystyka Policja, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html>.
- Naczelna Rada Adwokacka za odrzuceniem nowelizacji Kodeksu karnego*, Adwokatura Polska, 1.08.2022, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/naczelna-rada-adwokacka-za-odrzuceniem-nowelizacji-kodeksu-karnego/>.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2376>.

A good inmate or a good released?
The Executive Penal Code —
paradigm or conceptual chaos?

Abstract

The vast majority of experts are of the opinion that further tightening of criminal liability is not justified by the increased risk of crime. This leads to a new look at the Polish paradigm of execution of the penalty of imprisonment indicated in the Executive Penal Code. Its assumptions are included in Chapter X of this code. Execution of the penalty of imprisonment is regulated in a total of 100 statutory provisions. Their catalog opens with art. 67 indicating the purpose of the penalty. The text discusses the statutory paradigm of the execution of the penalty of imprisonment and relates it to the current changes in the substantive legal construction of this penalty after the latest amendment to the criminal law.

Keywords: punishment of imprisonment, the purpose of isolation, penitentiary effects

Nowa forma kary dożywotniego pozbawienia wolności. Uwagi w kontekście zmian do kodeksu karnego

ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK

ORCID: 0000-0001-7005-7238

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

W niniejszym artykule poddano analizie najnowsze zmiany do kodeksu karnego w zakresie kary dożywotniego pozbawienia wolności. Dotychczas skazani na tę karę mogli ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie z jej odbywania po upływie 25 lat (lub dłuższym wyznaczonym przez sąd czasie), z tym istotnym zastrzeżeniem, że nie można ich było takiego uprawnienia pozbawić. Ostatnia nowelizacja zakłada wprowadzenie nowej formy tak zwanego bezwzględnego dożywocia, bez możliwości warunkowego zwolnienia. W pewnych okolicznościach określonych przez ustawodawcę w nowych paragrafach do art. 77 (§ 3 i 4), sędzia będzie mógł orzec o jego zakazie. Nowelizacja wydłuży nadto okres, po którym pozostali skazani na dożywocie będą mogli ubiegać się o warunkowe zwolnienie — z 25 do 30 lat, a także okres próby przy zwolnieniu z tej kary, który po wprowadzeniu zmian będzie dożywotni.

Słowa kluczowe: kara dożywotniego pozbawienia wolności, bezwzględne dożywocie, prawa człowieka, skazani dożywotni, kara długoterminowa

Wprowadzenie

Kara dożywotniego pozbawienia wolności jest karą niezwykle złożoną. W większości państw została wprowadzona jako surogat kary śmierci, co podyktowane było potrzebą humanitarnego podejścia w zakresie karania sprawców. Dotyczy zatem sprawców najcięższych przestępstw, którzy stanowią poważne zagrożenie dla życia i bezpieczeństwa ludzi i których należy wyeliminować ze społeczeństwa. Kara ta pełni więc przede wszystkim funkcję eliminacyjną, polegającą na zabezpieczeniu społeczeństwa przed sprawcami przestępstw o bardzo wysokim stopniu społecznej szkodliwości. Z uwagi na jej bezterminowy charakter i bardzo długi okres izolacji w literaturze podnosi się natomiast, że karze tej trudno przypisać funkcję resocjalizacyjną¹.

Kara dożywotniego pozbawienia wolności to niewątpliwie sankcja o charakterze wyjątkowym². Liczne jest zarówno jej grono zwolenników, jak i przeciwników³, a kara ta od lat wywołuje kontrowersje i jest obiektem dyskusji w środowisku prawniczym. Zwolennicy podkreślają, że dopiero wymierzana w tak surowym wymiarze czyni zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości, które oczekuje reakcji i ochrony ze strony państwa, nadto odstrasza przyszłych przestępców od popełniania najcięższych zbrodni. Poglądom tym towarzyszy przekonanie, że ludzie widząc, jaki los spotkał skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności, powstrzymają się od popełniania przestępstw⁴. Przeciwnicy

¹ J. Korecki, *Efektywność kary długoterminowego pozbawienia wolności*, [w:] *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. I Polski Kongres Penitencjarny*, red. B. Hołyst, S. Redo, Warszawa 1996, s. 401–405; P. Stępiak, *Resocjalizacyjne funkcje najdłuższych kar pozbawienia wolności. Pomędzy sporami doktrynalnymi a wykonawczym oportunizmem*, [w:] *Pozbawienie wolności — funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, red. A. Rzepliński *et al.*, Warszawa 2013, s. 767.

² *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2018, s. 212; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 listopada 2012 roku, II Aka 279/12, LEX nr 1254571.

³ J. Lachowski, *Zasady wymierzania kar 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotniego pozbawienia wolności według k.k. z 1997 r.*, [w:] *Kary długoterminowe. Polityka karna, wykonywanie, warunkowe zwolnienie*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006, s. 26–27.

⁴ R. Opora, *Teoretyczne perspektywy podejścia do przestępców w kontekście długoterminowej izolacji więziennej*, [w:] *Długoterminowe kary pozbawienia wolności w teorii i praktyce*, red. W. Zalewski, Gdańsk 2015, s. 41–42.

wskazują, że dożywotnie pozbawienie wolności jest nie do pogodzenia z zasadą humanitaryzmu z uwagi na swój bezterminowy charakter. Ponadto może być zagrożeniem dla bezpieczeństwa w zakładach karnych, skazani na nią często wychodzą bowiem z założenia, że nic gorszego nie może ich już spotkać, co przekłada się na brak chęci do podejmowania jakichkolwiek oddziaływań resocjalizacyjnych. Nie mając nic do stracenia, więźniowie ci mogą dopuszczać się agresji czy nawet popełniać kolejne przestępstwa już w warunkach izolacji. Podnosi się również, że kara ta nie jest w równym stopniu dolegliwa dla wszystkich na nią skazanych — w mniejszym stopniu dotknie bowiem skazanego w średnim lub podeszłym wieku aniżeli człowieka bardzo młodego, przed którym zostało jeszcze całe życie⁵.

Poprzedni kodeks karny z 1969 roku⁶ nie przewidywał w ogóle kary dożywotniego pozbawienia wolności, dając alternatywę 25 lat pozbawienia wolności wobec istniejącej wówczas kary śmierci. Twórcy kodeksu nie zdecydowali się na wprowadzenie dożywotniej izolacji, eksponując jej niehumanitarny charakter, a także podważając jej sens i celowość (z uwagi na wprowadzenie instytucji warunkowego zwolnienia wskazywano, że kara ta i tak kończy się terminowym pozbawieniem wolności)⁷. Powoływano się również na względy ustrojowe⁸. Ostatecznie kara dożywotniego pozbawienia wolności została wprowadzona dopiero w 1995 roku⁹ z założeniem, że będzie odpowiadać społecznemu zapotrzebowaniu na karę surową (po rezygnacji z kary śmierci) przy jednoczesnym zachowaniu filarów demokratycznego państwa prawa. Obok terminowej kary pozbawienia wolności pozostawiono w katalogu sankcji również karę 25 lat

⁵ J. Lachowski, *Zasady wymierzania kar...*, s. 28.

⁶ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku — Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

⁷ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*, [w:] *Projekt kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających kodeks karny*, Warszawa 1968, s. 108.

⁸ W tamtym czasie wyłoniła się tendencja do rezygnacji z tej kary w państwach socjalistycznych. Por. I. Andrejew, *Zarys prawa karnego państw socjalistycznych*, Warszawa 1975, s.157.

⁹ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 roku o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr 95, poz. 475); ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

pozbawienia wolności, uzasadniając, że „jej obecność powinna wpływać na rzadsze korzystanie z kary dożywotniego pozbawienia wolności”¹⁰.

Obecnie kara dożywotniego pozbawienia wolności zajmuje szczególne miejsce jako najsurowsza ze wszystkich przewidzianych prawem. Kara ta funkcjonuje w polskim porządku prawnym stosunkowo krótko, bo dopiero od 27 lat, i jak wskazuje się w badaniach przeprowadzonych przez penitencjarystów, jej wykonywanie jest na razie swego rodzaju eksperymentem¹¹. Warto zauważyć, że do 2020 roku żaden skazany na nią nie kwalifikował się tak naprawdę do warunkowego zwolnienia, nie spełniał bowiem podstawowej przesłanki formalnej (minimalnego okresu 25 lat).

Nowa forma kary dożywotniego pozbawienia wolności

W dniu 22 lutego 2022 roku skierowano do Sejmu projekt kodeksu karnego¹² powielający postulaty przedstawione w poprzednim projekcie z 2019 roku, zakładający wiele istotnych zmian w zakresie wymiaru kary pozbawienia wolności między innymi: rozszerzenie granic terminowej kary pozbawienia wolności od miesiąca do 30 lat i rezygnację z kary 25 lat pozbawienia wolności. Ustawodawca ponownie zaproponował wprowadzenie kary bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności w określonych wypadkach w stosunku do szczególnie niebezpiecznych przestępców. Natomiast okres uprawniający do ubiegania o warunkowe zwolnienie przy okazji opisywanych zmian został wydłużony do 30 lat — w przeciwieństwie do nowelizacji z 2019 roku, która wydłużała go do 35 lat¹³.

¹⁰ *Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego*, [w:] *Nowe Kodeksy karne — z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, s. 136–137.

¹¹ M. Niełaczna, J. Klimczak, *Najlepsi z najgorszych i źli stale — wyniki badań 290 akt penitencjarnych*, [w:] *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Niełaczna, J. Klimczak, Warszawa 2022, s. 28.

¹² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, skierowany przez Prezesa Rady Ministrów do Sejmu Rzeczypospolitej Polski, druk 2024 z dnia 22 lutego 2022 roku, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf>.

¹³ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3451, art. 77 § 3, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>.

Dnia 7 lipca 2022 roku uchwalono ustawę¹⁴, a 2 grudnia 2022 roku Prezydent RP podpisał ustawę z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁵. Przepisy dotyczące opisywanych zmian miały pierwotnie wejść w życie 14 marca 2023 roku. Następnie okres *vacatio legis* został przesunięty do 1 października 2023 roku.

Jako uzasadnienie wprowadzonych zmian wskazano, że mają one na celu wzmocnienie ochrony prawnokarnej przed najcięższymi kategoriami przestępstw poprzez zaostrezenie odpowiedzialności, a także zabezpieczenie społeczeństwa przed sprawcami szczególnie niebezpiecznych przestępstw. W uzasadnieniu podniesiono również, że obecny stan prawny nie realizuje w pełni funkcji ochronnej prawa karnego, przez co nie zapewnia wystarczających narzędzi dla ograniczenia przestępczości i zabezpieczenia istotnych wartości społecznych¹⁶.

Zgodnie z obowiązującym jeszcze stanem prawnym sprawca skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności może ubiegać się o warunkowe przedterminowe zwolnienie z jej odbywania po upływie 25 lat lub po dłuższym czasie wyznaczonym przez sąd, z tym istotnym zastrzeżeniem, że nie można go takiego uprawnienia pozbawić.

Przechodząc do nowej formy wykonania kary dożywotniego pozbawienia wolności, kodeks karny po zmianach wprowadza możliwość orzeczenia tej kary bez prawa do warunkowego zwolnienia. Do art. 77 dodano bowiem § 3 i 4¹⁷, wskazując przypadki, w których sąd wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności, będzie mógł orzec o takim zakazie. Będzie to możliwe w dwóch sytuacjach:

1. za czyn popełniony po wcześniejszym prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze

---

¹⁴ *Przebieg procesu legislacyjnego*, druk nr 2024, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2024>.

¹⁵ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

¹⁶ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2024>.

¹⁷ Art. 1 pkt 6 ustawy z dnia 7 lipca 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

terrorystycznym na dożywotnie pozbawienie wolności albo pozbawienie wolności na co najmniej 20 lat (§ 3 dodany do art. 77 k.k.);

2. jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz postępowanie i charakter sprawcy wskazują, że jego pozostawianie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób (§ 4 dodany do art. 77 k.k.)

Orzeczenie zakazu ubiegania się o warunkowe zwolnienie ma więc w obu wypadkach charakter fakultatywny pozostawiony uznaniu sądu orzekającego karę. W pierwszym przypadku w § 3 wymogiem formalnym jest uprzednie skazanie sprawcy w wymienionych przypadkach, natomiast w § 4 orzeczenie zakazu warunkowego zwolnienia będzie możliwe po spełnieniu przesłanek wynikających z charakteru i okoliczności czynu oraz właściwości osobistych dotyczących funkcjonowania skazanego w warunkach wolnościowych, które ustawodawca określił jako „trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób”. Decydujące znaczenie będzie miała zatem w tym wypadku negatywna prognoza kryminologiczna o osobie skazanego.

W projekcie ustawy z 2019 roku w planowanym brzmieniu § 3 pierwotnie przewidywano obligatoryjne orzeczenie zakazu warunkowego zwolnienia „za czyn popełniony przez niego po prawomocnym skazaniu za inne przestępstwo na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat”, z czego w toku prac legislacyjnych zrezygnowano¹⁸. Obecnie dodatkowo uszczegółowiono ten paragraf poprzez dodanie konkretnych kategorii przestępstw „po wcześniejszym prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym”.

Ponadto nowelizacja wydłuża okres, po którym pozostali skazani na dożywocie mogą ubiegać się o warunkowe zwolnienie, z 25 do 30 lat¹⁹, wydłuża również okres próby przy warunkowym zwolnieniu z kary dożywotniego pozbawienia wolności. Dotychczas wynosił on bowiem dziesięć lat, natomiast po nowelizacji dla tych sprawców będzie dożywotni²⁰.

¹⁸ *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 3451, art. 77 § 3, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>.

¹⁹ Art. 1 pkt 26 ustawy z dnia 7 lipca 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

²⁰ Art. 1 pkt 28 ustawy z dnia 7 lipca 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

W tym miejscu warto zauważyć, że zmiana ta może spowodować, iż dla wielu skazanych na dożywocie, nawet z prawem do zwolnienia, kara ta i tak przekształci się w „bezwzględne dożywocie” z przyczyn natury biologicznej. Osoby starsze, a nawet w średnim wieku mogą fizycznie nie doczekać tej możliwości, co podważa sens takich zmian.

Na zakończenie warto przyrzeć się jeszcze art. 23 przepisów zmieniających, który stanowi, że w sprawach, w których przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy kara pozbawienia wolności nie została wykonana, do osób warunkowo zwolnionych oraz osób odbywających karę pozbawienia wolności stosuje się przepisy ustawy zmienianej w art. 1 o warunkowym zwolnieniu w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą²¹. Jak widać, przepisy wydłużające minimalny okres uprawniający do zwolnienia dotkną również osadzonych odbywających karę dożywotniego pozbawienia wolności, skazanych na mocy przepisów sprzed nowelizacji, co może zostać odebrane jako naruszenie ich praw podmiotowych. O ile bowiem warunkowe zwolnienie w polskim porządku prawnym jest zawsze decyzją fakultatywną²², o tyle skazani mają ustawowe prawo do wystąpienia z takim wnioskiem po odbyciu określonego kwantum kary. Należy zwrócić szczególnie uwagę na art. 6 k.k.w., na podstawie którego skazany ma prawo do wystąpić z wnioskiem, a więc ma podmiotowe prawo do weryfikacji prognozy kryminologicznej po określonym w art. 78 k.k. czasie. Prawo to zostanie przesunięte w czasie, w wyniku wprowadzonych zmian dla skazanych odbywających karę dożywotniego pozbawienia na mocy poprzednio obowiązujących przepisów. Jeśli zatem ustawodawca przesuwając w czasie możliwość wystąpienia z takim wnioskiem, to *de facto* to samo czyni z prawem podmiotowym skazanego do weryfikacji przesłanki formalnej.

Konsekwencje i skutki wprowadzonych zmian

Wprowadzenie bezwzględnej kary dożywotniego pozbawienia wolności zostało jednogłośnie skrytykowane przez przedstawicieli doktryny

²¹ Art. 23 ustawy z dnia 7 lipca 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).

²² W Polsce obowiązuje system dyskrecyjny (uznaniowy) warunkowego zwolnienia.

już na etapie legislacyjnym. W szczególności podniesiono kwestie zgodności nowych przepisów z Europejską Konwencją Praw Człowieka. Warto przypomnieć, że Helsińska Fundacja Praw Człowieka już w 2019 roku w opinii do pierwszego projektu ustawy wskazała, że są to zmiany, których nie da się pogodzić z treścią Konstytucji RP oraz Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności²³, a w 2022 roku po raz kolejny krytycznie odniosła się do zmian kodeksu karnego, jak również do nowych zasad udzielania warunkowego przedterminowego zwolnienia²⁴.

W swoim orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka utrwalił pogląd, że wyroki w postaci dożywotniego pozbawienia wolności bez szans na wcześniejsze zwolnienie naruszają art. 3 Konwencji Praw Człowieka²⁵. ETPCz w wyroku z 13 marca 2019 roku w sprawie *Petukhov przeciwko Ukrainie* przypomniał, że kara dożywotniego pozbawienia wolności bez nadziei na zwolnienie stanowi naruszenie zakazu tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karania²⁶. Prawnicy zaznaczają, że po wejściu w życie reformy Ministerstwo Sprawiedliwości będzie musiało się liczyć ze skargami przeciwko Polsce, a biorąc pod uwagę utrwaloną dotychczas linię orzecniczą Trybunału, każda z nich

---

²³ Wszystkie negatywne opinie ekspertów w sprawie propozycji nowelizacji z 2019 roku można znaleźć w *Zmiany w prawie karnym. Opinie ekspertów*, Biuletyn Informacji Publicznej RPO, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/zmiany-w-prawie-karnym-2019-opinie-ekspertow-i-RPO> (dostęp: 5.01.2023).

²⁴ Nowelizacja kodeksu karnego, uchwalona przez Sejm 7 lipca 2023 roku, była 19 lipca przedmiotem prac połączonych senackich Komisji — Ustawodawczej oraz Praw Człowieka, Praworządności i Petycji. W trakcie posiedzenia opinie dotyczące zmian przedstawili także przedstawiciele ekspertów, powołanych przez obie komisje senackie (w tym RPO, Helsińska Fundacja i licznie reprezentowani adwokaci). Por. uchwała Senatu RP w sprawie ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2510> oraz *Głos Adwokatury podczas prac senackich komisji nad nowelizacją Kodeksu karnego*, Adwokatura.pl, 20.07.2022, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/glos-adwokatury-podczas-prac-senackich-komisji-nad-nowelizacja-kodeksu-karnego/> (dostęp: 5.01.2023).

²⁵ E. Dawidziuk, A. Kosyło, M. Niełacna, *Więźniowie dożywotni przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu*, [w:] A. Rzepliński, M. Ejchart-Dubois, M. Niełacna, *Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara*, Warszawa 2017, s. 34–101.

²⁶ Wyrok ETPC z dnia 13 marca 2019 roku, *Petukhov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 41216/13.

może zostać uznana za zasadną²⁷. Skazani na taką karę po wyczerpaniu drogi sądowej w Polsce z dużym prawdopodobieństwem będą zwracać się do ETPCz celem uzyskania stosownego odszkodowania. Zmiana ta może wpłynąć również na międzynarodową współpracę Polski w sprawach karnych z krajami, które uznają karę dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego zwolnienia za niehumanitarną. Mogą one bowiem odmówić wydania Polsce na podstawie procedury Europejskiego Nakazu Aresztowania (ENA) obywateli, którym w kraju pochodzenia grozi kara bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności. Skutkować to może patologiczną sytuacją, że najgroźniejsi przestępcy, którzy celowo uciekli z kraju, nie zostaną wydani.

Artykuł 5(2) decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej z dnia 13 czerwca 2002 roku w sprawie europejskiego nakazu aresztowania stanowi:

jeżeli przestępstwo stanowiące podstawę europejskiego nakazu aresztowania zagrożone jest karą dożywotniego pozbawienia wolności lub środka skutkującego dożywotnią izolacją, wykonanie przedmiotowego nakazu aresztowania następuje pod warunkiem, że w systemie prawnym wydającego nakaz Państwa Członkowskiego istnieją przepisy dopuszczające rewizję wymiaru kary lub zastosowanych środków, dokonywaną na wniosek lub najpóźniej po upływie 20 lat, albo umożliwiające zastosowanie prawa łaski, o co osoba ta ma prawo się ubiegać na mocy obowiązującego w wydającym nakaz Państwie Członkowskim prawa lub praktyki, mając na celu uniknięcie wykonania takiej kary lub środka.

Uzasadnienie takiego stanu rzeczy znajdujemy również w międzynarodowych standardach wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności.

Jedna z zasad ogólnych rekomendacji 2003(22)²⁸ dotyczącej warunkowego zwolnienia przypomina, że warunkowe zwolnienie powinno być dostępne dla wszystkich skazanych oraz że skazani na karę dożywotnia nie mogą zostać pozbawieni nadziei na zwolnienie zgodnie z zasadą nr 4a: „prawo powinno zapewniać możliwość skorzystania z warunkowego

---

²⁷ K. Warecka, *Strasburg: Bezwzględne dożywocie sprzeczne z Konwencją o prawach człowieka*, Prawo.pl, 15.03.2019, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/bezwzglesne-dozywocie-niedopuszczalne-wyrok-etpc,386143.html> (dostęp: 21.12.2022).

²⁸ Rekomendacja Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 24 września 2003 roku podczas 853. spotkania zastępców ministrów).

zwolnienia wszystkim skazanym więźniom, także tym, wobec których orzeczono karę dożywotniego pozbawienia wolności”²⁹.

Barbara Stańdo-Kawecka wskazuje w komentarzu do wspomnianej rekomendacji, że brak jest racjonalnych podstaw do przyjęcia, iż wszyscy dożywotnio skazani będą stwarzać zagrożenie dla społeczeństwa do końca swych dni. W ocenie autorki pozbawienie wolności bez możliwości warunkowego zwolnienia prowadzi do problemów w trakcie wykonywania orzeczonej kary, skazany pozbawiony nadziei na wolność nie będzie miał bowiem motywacji do podporządkowania się zasadom porządku i bezpieczeństwa w zakładzie karnym oraz do udziału w programach, które pomagają między innymi w profilaktyce zachowań agresywnych³⁰.

Ponadto rekomendacja 2003(23) o wykonywaniu przez administrację więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności³¹ podkreśla, że skazani na dożywocie powinni korzystać z możliwości przygotowania do zwolnienia, i zwraca uwagę na potrzebę progresywnego wykonywania kary (zasada nr 8)³². Rekomendacja w sposób wyraźny stwierdza również, że skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności powinni mieć możliwość warunkowego zwolnienia (zasady nr 33 i 34).

Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami ONZ³³ nakazują władzom więziennym wykorzystanie wszelkich dostępnych środków mających na celu zapewnienie powrotu sprawców przestępstw

---

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ B. Stańdo Kawecka, *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, numer specjalny. *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, s. 305–306.

³¹ Rekomendacja Rec (2003)23 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administrację więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności (przyjęta wraz z urzędowym komentarzem przez Komitet Ministrów na jego 855. posiedzeniu w dniu 9 października 2003 roku)

³² T. Szymanowski, *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)23 o wykonywaniu przez administrację więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, numer specjalny. *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, s. 123–125.

³³ Wzorcowe reguły minimum postępowania z więźniami ONZ z dnia 10 grudnia 1984 roku, zwane regułami Mandeli.

do społeczeństwa, a w stosunku do skazanych na kary dłuższe podejmować kroki zapewniające im stopniowy powrót do życia w wolnym społeczeństwie. Podobnie art. 10 ust. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych wyraźnie stwierdza, że podstawowym celem systemu penitencjarnego jest poprawa i resocjalizacja skazanych³⁴, nie wyłączając *expressis verbis* sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Komitet do spraw zapobiegania tortur w swoim sprawozdaniu z 2016 roku skrytykował bezwzględną formę kary dożywotniego pozbawienia wolności³⁵, wskazując, że kara pozbawienia wolności, która w ogóle nie oferuje możliwości zwolnienia, wyklucza jedno z zasadniczych uzasadnień izolacji, czyli możliwość resocjalizacji. Komitet przypomina, że pozbawienie skazanego możliwości skutecznej readaptacji już na samym początku w istocie go odczłowiecza.

Jak zauważa Maria Ejchart-Dubois, wprowadzenie takiej formy dożywotniego pozbawienia wolności stanowi zaprzeczenie dotychczasowej wiedzy naukowej dotyczącej metod karania. „Tylko bowiem kara, w której istnieje realna możliwość wyjścia na wolność przed śmiercią sprawcy jest tak naprawdę zgodna z prawami człowieka. Wyrazem humanitaryzmu i szacunku dla człowieka jest chociażby danie mu możliwości skrócenia czasu jej trwania”³⁶. Badaczka kary dożywotniego pozbawienia wolności przypomina, że człowiek zupełnie pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce.

Maria Niełacna i Joanna Klimczak w przeprowadzonych baniach potwierdzają, że praca ze skazanymi na karę dożywotniego pozbawienia

³⁴ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 1966 roku (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

³⁵ *Situation of Life-Sentenced Prisoners*, [w:] *25th General Report of the CPT*, s. 33–41, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680696a9d>.

³⁶ *Dożywocie gorsze od śmierci — o zmianach w kodeksie karnym*, podcast z udziałem Marii Ejchart-Dubois, Audycje TOK FM, https://audycje.tokfm.pl/podcast/125597,Dozywocie-gorsze-od-smierci-o-zmianach-w-kodeksie-karnym?fbclid=IwAR2JcWrndR6r2syoLGiPk8y5rWwL2e7Ao6_ib9NXfAOHf-9i596CR5ya0XU, (dostęp: 21.12.2022); M. Ejchart-Dubois, *Dożywocie i co dalej. Człowiek pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce*, wywiad przeprowadziła L. Annanikowa, „Gazeta Wyborcza”, 25.04.2022, <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,28201091,dozywocie-i-co-dalej-wiezien-pozbawiony-nadziei-traci-wszelkie.html> (dostęp: 21.12.2022).

wolności jest pod względem metodycznym bardzo wymagająca — trudniej bowiem realizować program i wyznaczać jego cele przez tak długi czas³⁷. Podobnie Piotr Stępiak zwraca uwagę na trudności prowadzenia oddziaływań w tej grupie skazanych. Autor przypomina, że kara długoterminowa jest pewnego rodzaju barierą dla racjonalnego stosowania programowego oddziaływania. Długotrwały okres izolacji utrudnia dobór zadań i ustalenie sensownego terminu ich realizacji³⁸. Autor już w przeszłości słusznie podał w wątpliwość etyczny wymiar oddziaływań prowadzonych wobec skazanych na skrajnie długie kary, w tym zwłaszcza więźniów dożywotnich, których powrót do społeczeństwa, nawet z prawem do zwolnienia, był odległy i niepewny³⁹. Stępiak zwrócił nadto uwagę na to, jak trudno pogodzić z sobą trzy tak złożone zagadnienia, jakimi są eliminacja, izolacja oraz resocjalizacja⁴⁰.

Wspomnieć należy, że skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności osadza się w zakładach karnych typu zamkniętego, co znacznie ogranicza im możliwość zagospodarowania czasu wolnego, uzależnia wiele kwestii od decyzji administracji więziennej i wpływa na natężenie kontaktu z bliskimi i światem zewnętrznym. W ostatnich zmianach do kodeksu karnego wykonawczego⁴¹ zmieniono brzmienie art. 89 § 3 i 3a, wydłużając okres, po którym skazani będą mogli zostać przeniesieni do systemu półotwartego i otwartego (w pierwszym przypadku z 15 do 20 lat, w drugim zaś z 20 do 25 lat). Jak pokazują badania, oczekiwanie na przeniesienie do łżejszego typu zakładu karnego doskwiera skazanym dożywotnim i stanowi przedmiot skarg oraz wniosków kierowanych do biura Rzecznika Praw Obywatelskich⁴².

³⁷ M. Nielączna, J. Klimczak, *Najlepsi...*, s. 53.

³⁸ P. Stępiak, *System programowanego oddziaływania w opiniach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 31, 2009, s. 274.

³⁹ P. Stępiak, *Dylematy pracy penitencjarnej z więźniami odbywającymi skrajnie długie kary pozbawienia wolności*, „Archiwum Kryminologii” 36, 2014, s. 140–147.

⁴⁰ P. Stępiak, *Resocjalizacja (nie)urojona. O zawłaszczeniu przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2017, s. 219–220.

⁴¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855).

⁴² B. Błońska, E. Dawidziuk, *Kto się za nami wstawi? Dożywotni w skargach do Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] *Dożywotni więźniowie*, s. 515–545.

W literaturze wskazuje się ponadto, że z uwagi na tak długi okres izolacji oddziaływania resocjalizacyjne podejmowane względem więźniów dożywotnich są niestety bardzo często odkładane w czasie⁴³. W tym miejscu wypada zauważyć, że wszystkie poruszone dotąd kwestie dotyczą skazanych dożywotnich, którzy mogli jeszcze starać się o warunkowe zwolnienie bez wprowadzanych obecnie ograniczeń. Skazani ci niejednokrotnie odmawiali współpracy i uczestnictwa w procesie resocjalizacji ze względu na to, że możliwość zwolnienia była jedynie teoretyczna⁴⁴. Po wprowadzeniu w życie obecnych zmian trudno będzie oczekiwać pozytywnej reakcji ze strony skazanych, a wysoce prawdopodobnym wydaje się całkowicie bierna postawa z ich strony. Więzienna egzystencja sprowadzi się w zasadzie do oczekiwania na biologiczną śmierć w zakładzie karnym, przez co zatraci się zupełnie resocjalizacyjny sens kary.

Zakończenie

Reasumując, zauważyć należy, że proponowane przez ustawodawcę zmiany w zakresie dożywotniego pozbawienia wolności, umożliwiające sądomi fakultatywnie orzeczenie zakazu zwolnienia warunkowego osoby skazanej, w dłuższej perspektywie nie przyniosą pozytywnych rezultatów w kwestii przeciwdziałania przestępczości. Mogą natomiast wywołać negatywne skutki w odbiorze tej kary przez samych skazanych. To z kolei może pogłębić istniejące już trudności w pracy wychowawczej z grupą więźniów dożywotnich. Przeprowadzone w ostatnim czasie zbiorowe badania nad karą dożywotniego pozbawienia wolności pokazują natomiast, że skazani dożywotni mają w sobie potencjał do zmiany i dużo nadziei na wolność⁴⁵.

Polski system penitencjarny stanie przed wyzwaniem, jakim będzie wykonywanie zupełnie nowej formy kary dożywotniego pozbawienia

---

⁴³ B. Witkiewicz, *Charakterystyka osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności* [w:] *Więziennictwo na początku XXI wieku. III Kongres Penitencjarny*, red. T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik, Warszawa 2007, s. 262; M. Niełacznna, *Wykonać karę i co dalej? Wykonanie kary dożywotniego pozbawienia wolności w Polsce*, „Stowarzyszenie Interwencji Prawnej Analizy, Raporty, Ekspertyzy” 2013, nr 4, s. 62.

⁴⁴ P. Stępnia, *Resocjalizacja (nie)urojona...*, s. 228

⁴⁵ M. Niełacznna, J. Klimczak, *Najlepsi...*, s. 53–164.

wolności. Nie bez znaczenia jest też to, że dłuższe przebywanie skazanych w warunkach odosobnienia przyniesie po stronie Skarbu Państwa zwiększenie kosztów funkcjonowania jednostek penitencjarnych, a także konieczność tworzenia nowych programów oddziaływania resocjalizacyjnego, bez gwarancji ich skuteczności z uwagi na brak czynników motywacyjnych po stronie skazanych.

Wreszcie — proponowane zmiany stanowią ewidentny krok wstecz w procesie wdrażania międzynarodowych standardów wykonywania kar pozbawienia wolności, izolując nasz kraj od nowoczesnych systemów penitencjarnych ugruntowanych w demokratycznym świecie. Należy się spodziewać, że proponowane rozwiązania spotkają się z krytyką instytucji europejskich, utrudniając polskiemu wymiarowi sprawiedliwości współpracę z innymi krajami na gruncie szeroko rozumianego prawa karnego.

Bibliografia

- Andrejew I., *Zarys prawa karnego państw socjalistycznych*, Warszawa 1975.
- Błońska B., Dawidziuk E., *Kto się za nami wstawi? Dożywotni w skargach do Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Niełacznna, J. Klimczak, Warszawa 2022.
- Dawidziuk E., Kosyło A., Niełacznna M., *Więźniowie dożywotni przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu*, [w:] A. Rzepliński, M. Ejchhart-Dubois, M. Niełacznna, *Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara*, Warszawa 2017.
- Dożywocie gorsze od śmierci — o zmianach w kodeksie karnym*, podcast z udziałem Marii Ejchhart-Dubois, Audycje TOK FM, https://audycje.tokfm.pl/podcast/125597,-Dozywocie-gorsze-od-smierci-o-zmianach-w-kodeksie-karnym?fbclid=IwAR2JcWrndR6r2syoLGiPk8y5rWwL2e7Ao6_ib9NXfAOHF-9i596CR5ya0XU.
- Ejchhart-Dubois M., *Dożywocie i co dalej. Człowiek pozbawiony nadziei może stracić wszelkie hamulce*, wywiad przeprowadziła L. Annanikowa, „Gazeta Wyborcza”, 25.04.2022, <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,28201091,dozywocie-i-co-dalej-wiezien-pozbawiony-nadziei-traci-wszelkie.html>.
- Głos Adwokatury podczas prac senackich komisji nad nowelizacją Kodeksu karnego*, Adwokatura.pl, 20.07.2022, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/glos-adwokatury-podczas-prac-senackich-komisj-i-nad-nowelizacja-kodeksu-karnego/>.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2018.
- Korecki J., *Efektywność kary długoterminowego pozbawienia wolności*, [w:] *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku: I Polski Kongres Penitencjarny*, red. B. Hołyst, S. Redo, Warszawa 1996.

- Lachowski J., *Zasady wymierzania kar 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotniego pozbawienia wolności według k.k. z 1997 r.*, [w:] *Kary długoterminowe. Polityka karna, wykonywanie, warunkowe zwolnienie*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006.
- Nielączna M., Klimczak J., *Najlepsi z najgorszych i źli stale — wyniki badań 290 akt penitencjarnych*, [w:] *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Nielączna, J. Klimczak, Warszawa 2022.
- Nielączna M., *Wykonać karę i co dalej? Wykonanie kary dożywotniego pozbawienia wolności w Polsce*, „Stowarzyszenie Interwencji Prawnej. Analizy, Raporty, Ekspertyzy” 2013, nr 4, <https://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/2020/04/ARE-513-monitoring-dozywotni.pdf>.
- Opora R., *Teoretyczne perspektywy podejścia do przestępców w kontekście długoterminowej izolacji więziennej*, [w:] *Długoterminowe kary pozbawienia wolności w teorii i praktyce*, red. W. Zalewski, Gdańsk 2015.
- Przebieg procesu legislacyjnego*, druk nr 2024, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2024>.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 3451, art. 77 § 3, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>.
- Situation of Life-Sentenced Prisoners*, [w:] *25th General Report of the CPT*, s. 33–41, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680696a9d>.
- Stańdo Kawecka B., *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, numer specjalny. *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, s. 303–313.
- Stępiak P., *Dylematy pracy penitencjarnej z więźniami odbywającymi skrajnie długie kary pozbawienia wolności*, „Archiwum Kryminologii” 36, 2014, s. 133–162.
- Stępiak P., *Resocjalizacja (nie)urojona. O zawłaszczeniu przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2017.
- Stępiak P., *Resocjalizacyjne funkcje najdłuższych kar pozbawienia wolności. Pomiędzy sporami doktrynalnymi a wykonawczym oportunizmem*, [w:] *Pozbawienie wolności — funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, red. A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Nielączna, P. Wiktorska, Warszawa 2013.
- Stępiak P., *System programowanego oddziaływania w opiniach więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 31, 2009, s. 265–298.
- Szymanowski T., *Komentarz do Rekomendacji Rec (2003)23 o wykonywaniu przez administracje więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, numer specjalny. *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, s. 123–126.
- Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*, [w:] *Projekt kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających kodeks karny*, Warszawa 1968.

- Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego*, [w:] *Nowe Kodeksy karne — z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997.
- Warecka K., *Strasburg: Bezwzględne dożywocie sprzeczne z Konwencją o prawach człowieka*, Prawo.pl, 15.03.2019, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/bezwzględne-dozywocie-niedopuszczalne-wyrok-etpc,386143.html>.
- Witkiewicz B., *Charakterystyka osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności*, [w:] *Więziennictwo na początku XXI wieku. III Kongres Penitencjarny*, red. T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik, Warszawa 2007.
- Zmiany w prawie karnym. Opinie ekspertów*, Biuletyn Informacji Publicznej RPO, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/zmiany-w-prawie-karnym-2019-opinie-ekspertow-i-RPO>.

Akty prawne

- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 1966 roku (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Rekomendacja Rec (2003)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 24 września 2003 roku podczas 853. spotkania zastępców ministrów).
- Rekomendacja Rec (2003)23 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administracje więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności (przyjęta wraz z urzędowym komentarzem przez Komitet Ministrów na jego 855. posiedzeniu w dniu 9 października 2003 roku)
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, skierowany przez Prezesa Rady Ministrów do Sejmu Rzeczypospolitej Polski, druk 2024 z dnia 22 lutego 2022 roku, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2851BC6F8739C593C12587F10042EF6E/%24File/2024.pdf>.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3451, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>.
- Uchwała Senatu RP w sprawie ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2510>.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku — Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).
- Ustawa z dnia 12 lipca 1995 roku o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. Nr 95, poz. 475).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855).

Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2024>.
Wyrok ETPC z dnia 13 marca 2019 roku, *Petukhov przeciwko Ukrainie*, skarga nr 41216/13.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 listopada 2012 roku, II Aka 279/12, LEX nr 1254571.
Wzorcowe reguły minimum postępowania z więźniami ONZ z dnia 10 grudnia 1984 roku.

A new form of life imprisonment: Comments in the context of amendments to the Penal Code

Abstract

The article analyses the latest amendment to the Polish Criminal Code regulations concerning the life sentence penalty in Poland. So far, life prisoners have had a possibility of parole after serving 25 years of their sentence (or any longer time specified by the court). The legislation has recently established a new form of that penalty which is called an absolute life sentence (without the possibility of parole at all). In certain circumstances, specified in new paragraphs of article 77 (§ 3 and 4), the judge may impose that penalty. What is more, according to the amendment, the minimum period before inmates serving a life sentence can be considered for parole was lengthened from 25 to 30 years. The supervision of released life prisoners was also extended to cover the rest of their lives.

Keywords: life sentence, life imprisonment, penalty of deprivation of liberty, lifers, life sentence without parole, life prisoners, long-term punishment

Warunki (przesłanki) i tryb orzekania w przedmiocie udzielenia skazanemu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego

BOGDAN MYRNA

ORCID: 0000-0002-0501-0588

Prokuratura Okręgowa we Wrocławiu

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest instytucja wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Autor przedstawia w zarysie genezę ten instytucji oraz omawia i poddaje analizie przesłanki warunkujące udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w tym systemie, zarówno te przewidziane w art. 43la § 1 pkt 1–5 k.k.w., jak i w art. 43 § 2 i 3 k.k.w.

Słowa kluczowe: system dozoru elektronicznego, zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, kontrola skazanych

I

Koncepcja dozoru (monitoringu) elektronicznego przestępców pojawiła się w 1964 roku w Stanach Zjednoczonych za sprawą publikacji amerykańskiego psychologa z uniwersytetu Harvarda, Ralpha Schwitzgebela, dotyczącej możliwości wykorzystania elektroniki do modyfikowania zachowań osób skazanych. Dozór elektroniczny został tam po raz pierwszy

zastosowany w 1983 roku. W Europie zaś monitorowanie elektroniczne przestępców po raz pierwszy wdrożono w 1989 roku — w Anglii i Walii. Do tych krajów zaczęły następnie dołączać inne europejskie państwa: w 1997 roku Szwecja, w 1999 roku Szwajcaria i Holandia, w 2000 roku Francja i Niemcy, w 2002 roku Portugalia, w 2005 roku Szkocja i Dania, w 2007 roku Estonia. Poza Europą natomiast w latach 1987–1994 do tego grona dołączyła Kanada, a w latach 1999–2002 Australia. Należy także dodać, że wiele innych krajów — jak Austria, Włochy, Norwegia czy Hiszpania — przeprowadziło lub prowadzi programy pilotażowe w zakresie elektronicznego monitorowania przestępców¹.

Rozwój instytucji dozoru (monitoringu) elektronicznego nie umknął też uwadze Rady Europy, która w rekomendacji Komitetu Ministrów z dnia 30 sierpnia 1999 roku określiła ją jako jedną z zalecanych dróg redukcji populacji więziennej². W tym miejscu warto podnieść, że w Polsce wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego stało się możliwe od 1 września 2009 roku, za sprawą wejścia w życie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2008 r. Nr 172, poz. 1069 ze zm.)³. Przedmiotowa ustawa miała jednakże epizodyczny charakter. Aktualne rozwiązanie prawne dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — nie ma jak poprzednio⁴ charakteru epizodycznego, ale zostało przewidziane regulacją trwałą, co spowodowało jej zamieszczenie w kodeksie karnym wykonawczym (rozdział VIIa. *System dozoru elektronicznego*)⁵.

¹ M. Rusinek, *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 19–21 i podana tam literatura; K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 211 i podana tam literatura.

² Recommendation No. R (99) 22E Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation, s. 2

³ O dozorcze elektronicznym wykonywanym w trybie tej ustawy pisałem w artykule *Dozór elektroniczny. Zagadnienia ogólne i kilka uwag dotyczących jego wdrożenia do polskiego ustawodawstwa karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 27, 2011, s. 245 n.

⁴ To znaczy w trybie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm.).

⁵ K. Postulski, *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 1, s. 48.

Na wstępie przedmiotowych rozważań dotyczących przesłanek (warunków) i trybu orzekania w przedmiocie udzielenia skazanemu zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, należy zdefiniować pojęcia „dozór elektroniczny” i „system dozoru elektronicznego”. Ustawową (legalną) definicję dozoru elektronicznego zawarto w przepisie art. 43 b § 1 k.k.w., zgodnie z którym jest to kontrola zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Natomiast w przepisie art. 43 § 2 k.k.w. ustawodawca określił system dozoru elektronicznego jako ogół metod postępowania i środków technicznych służących do wykonywania dozoru elektronicznego. Należy mieć także na uwadze art. 43b § 3 k.k.w., który przewiduje trzy formy kontroli zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Przepis ten wprowadza mianowicie i definiuje dozór stacjonarny, mobilny i zbliżeniowy⁶. Pierwszy z nich polega na przebywaniu przez skazanego w określonych dniach tygodnia i godzinach we wskazanym przez sąd miejscu (w myśl art. 43b § 3 pkt 1 k.k.w.). W systemie dozoru stacjonarnego jest wykonywana wyłącznie kara pozbawienia wolności (art. 43c § 1 zd. 1 k.k.w.). Dozór mobilny, zgodnie z treścią art. 43b § 3 pkt 2 k.k.w., polega na kontroli bieżącego miejsca pobytu skazanego, niezależnie od tego, gdzie aktualnie się znajduje. Natomiast dozór zbliżeniowy, w myśl art. 43b § 3 pkt 3 k.k.w., opiera się na kontroli zachowywania przez skazanego określonej minimalnej odległości od osoby wskazanej przez sąd. W tym miejscu należy dodać, że środki karne i zabezpieczające w systemie dozoru elektronicznego wykonuje się zgodnie z art. 43c § 1 zd. 2 k.k.w. jako dozór zbliżeniowy lub mobilny.

Definiując w przepisie art. 43b § 1 k.k.w. pojęcie dozoru elektronicznego, ustawodawca stwierdza, że jest to kontrola zachowania skazanego, jednocześnie wskazując, że taka kontrola winna być wykonywana przy użyciu środków technicznych. Stosowną regulację normatywną w tym przedmiocie zawarto w art. 43f § 1 k.k.w., w którym wymienione zostały cztery rodzaje środków technicznych służących do wykonywania dozoru elektronicznego (kar w tym systemie). Takimi środkami technicznymi są:

---

⁶ Należy jednak podnieść, że każda z powyższych trzech form systemu dozoru elektronicznego była również przewidzianą na gruncie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

1. centrala monitorowania,
2. system teleinformatyczny, za pomocą którego podmiot prowadzący centralę monitorowania, podmiot dozoru, sądy, sądowi kuratorzy zawodowi i inne uprawnione podmioty przetwarzają informacje związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kar w systemie dozoru elektronicznego (system komunikacyjno-monitorujący),
3. nadajniki,
4. rejestry stacjonarne i przenośne.

II

Warunki (przesłanki), od których łącznego spełnienia uzależnione jest udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, określone zostały w przepisie art. 43la § 1–3 k.k.w.⁷ Warunków (przesłanek) tych jest siedem, jednak można je podzielić na dwie grupy:

1. przesłanki (warunki) o charakterze obiektywnym, a zatem takie, których istnienie (lub nie) jednoznacznie wynika z dowodów, którymi dysponuje sąd penitencjarny; zaliczamy do nich:

a) wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności nieprzekraczający roku i sześciu miesięcy, a od 1 stycznia 2023 roku także niższy niż trzy lata pozbawienia wolności, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała części tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy, a jednocześnie nie zachodzą warunki przewidziane w art. 64 § 2 k.k. (art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.; przy czym należy tutaj także mieć na względzie art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k.);

b) posiadanie przez skazanego określonego miejsca stałego pobytu (art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w.);

c) zgodę osób pełnoletnich (o której mowa w art., 43h § 3 k.k.w.) zamieszkujących wspólnie ze skazanym (art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w.);

---

⁷ Art. 43la § 1 pkt 1 (rozszerzający krąg uprawnionych skazanych do ubiegania się o udzielenie dozoru elektronicznego), jak również art. 43la § 1 pkt 2 (którym ustawodawca wprowadził swoistą klauzulę generalną — dyrektywę dla sądu penitencjarnego orzekającego w przedmiocie dozoru elektronicznego) i art. 43la § 6 k.k.w. (który wprowadzono na skutek zmiany art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.) w brzmieniu ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855), która wchodzi w życie 1 stycznia 2023 roku.

d) istnienie warunków technicznych, o których mowa w art. 43h § 1 k.k.w. (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.);

2. przesłanki (warunki) o charakterze ocennym, a więc takie, których istnienie (lub nie) ustala sąd penitencjarny w ramach swobodnej oceny uwarunkowań wynikających z posiadanych dowodów; są to okoliczności związane z cechami sprawcy, czyli z jego postawą, właściwościami i warunkami osobistymi. Zaliczamy do nich:

a) ocenę, że dozór elektroniczny jest wystarczający do osiągnięcia celów kary, o których stanowi art. 67 § 1 k.k.w. (art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w.), od 1 stycznia 2023 roku zaś ocenę, że odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stoją na przeszkodzie szczególnie względy wskazujące, że w razie odbycia kary w tym systemie nie zostaną osiągnięte cele kary;

b) brak przeciwwskazań w postaci względów bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności (dotyczy to tylko skazanego, który nie rozpoczął wykonywania [odbywania] kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym; art. 43la § 2 k.k.w.);

c) dotychczasową postawę i zachowanie skazanego (dotyczy to tylko skazanego, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym; art. 43la § 3 k.k.w.)⁸.

Powyższe przesłanki warunkujące udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego można także podzielić na:

1. przesłanki (warunki) zasadnicze, a więc główne, do których należy zaliczyć wszystkie warunki przewidziane w art. 43la § 1 pkt 1–5 k.k.w., a mianowicie:

a) wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności nieprzekraczający roku i sześciu miesięcy, od 1 stycznia 2023 roku zaś także niższy niż trzy lata pozbawienia wolności, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała części tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy, przy jednoczesnym braku warunków przewidzianych w art. 64 § 2 k.k. (należy tutaj mieć także na uwadze art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawcy przestępstwa z art. 258 k.k.) — art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w.;

⁸ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 313–314.

b) ocenę, że dozór elektroniczny jest wystarczający do osiągnięcia celów kary, o których stanowi art. 67 § 1 k.k.w. — art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w., od 1 stycznia 2023 roku zaś — ocenę, że odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stoją na przeszkodzie szczególne względy wskazujące, iż w razie odbycia kary w tym systemie nie zostaną osiągnięte cele kary;

c) posiadanie przez skazanego określonego miejsca stałego pobytu — art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w.;

d) zgoda osób pełnoletnich (o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w.) zamieszkujących wspólnie ze skazanym — art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w.;

e) istnienie warunków technicznych, o których mowa w art. 43h § 1 k.k.w. — art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.;

2. przesłanki (warunki) dodatkowe, a więc pomocnicze, do których należy zaliczyć:

a) brak przeciwskażeń w postaci względów bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności (dotyczy to jednak tylko skazanego, który nie rozpoczął wykonywania [odbywania] kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym) — art. 43la § 2 k.k.w.;

b) dotychczasową postawę i zachowanie skazanego (dotyczy to tylko skazanego, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym) — art. 43la § 3 k.k.w.

Przesłanki (warunki) skutkujące udzieleniem skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego można również podzielić — jak proponuje Ryszard A. Stefański — według kryterium przedmiotowego (okoliczności związane ze skazanym) oraz podmiotowego (właściwości skazanego)⁹.

III

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a więc i przed zbadaniem zaistnienia pozostałych warunków do zastosowania dozoru elektronicznego, sąd powinien ustalić, czy wyko-

⁹ R.A. Stefański, *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4, s. 35.

nywaniu (odbywaniu) kary w tym systemie nie stoją na przeszkodzie warunki techniczne, w myśl art. 43h § 1 k.k.w. obejmujące szczególnie liczbę oraz zasięg dostępnych nadajników i rejestratorów, a także możliwości organizacyjne ich obsługi (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w.). W tym też celu sąd penitencjarny, bezzwłocznie po złożeniu wniosku, żąda (zgodnie z art. 43 i § 1 k.k.w.) od podmiotu dozoru nadesłania informacji, czy warunki techniczne pozwalają na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a jeśli nie — od jakiej daty będzie to możliwe. Z przepisu art. 43 i § 1 k.k.w. wynika zatem, że sąd penitencjarny, zwracając się z żądaniem do podmiotu dozoru, powinien domagać się udzielenia odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze będzie dotyczyło tego, czy w ogóle zachodzą warunki techniczne pozwalające na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności, środka karnego lub środka zabezpieczającego, których wykonanie łączy się z zastosowaniem dozoru (monitoringu) elektronicznego. Drugie — w razie negatywnej odpowiedzi — od jakiej daty możliwe będzie z punktu widzenia warunków technicznych rozpoczęcie wykonywania kary i wyżej wymienionych środków¹⁰. Jeżeli zaś z informacji uzyskanych od podmiotu dozoru wynika, że nie jest możliwe niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w tym systemie, albowiem stoją ku temu na przeszkodzie warunki techniczne, sędzia penitencjarny (zgodnie z przepisem art. 43lf § 2 k.k.w.) pozostawia wniosek bez rozpoznania. Decyzję tym przedmiocie — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — sędzia penitencjarny podejmie w formie zarządzenia¹¹. Autor zauważa, że wobec braku przepisów szczególnych odnoszących się do zarządzenia wydawanego na podstawie art. 43lf § 2 k.k.w. należy przyjąć, iż jest ono decyzją w rozumieniu art. 7 k.k.w. To z kolei oznacza, że skazany może zaskarżyć zarządzenie sędziego penitencjarnego do sądu z powodu niezgodności z prawem, w trybie (skargowym) przewidzianym w art. 7 § 1 i 3 k.k.w.; muszą być zatem zachowane przy jej wydawaniu wymogi wskazane w tym przepisie. Skargę rozpoznaje właściwy sąd penitencjarny, zgodnie z art. 3 § 2 k.k.w.¹²

¹⁰ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 239–240.

¹¹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 54.

¹² *Ibidem*, s. 54.

Natomiast w przypadku uzyskania od podmiotu dozoruującego informacji, że warunki techniczne pozwalają na niezwłoczne rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (zgodnie z treścią art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w. w związku z art. 43h § 1 k.k.w.), sąd penitencjarny powinien także przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego uzyskać pisemną zgodę, o której stanowi przepis art. 43h § 3 k.k.w. W myśl tego przepisu jeżeli skazany zamieszkuje wspólnie z inną osobą lub osobami pełnoletnimi, warunkiem rozpoczęcia dozoru elektronicznego (jako dozoru stacjonarnego — art. 43c § 1 zd. 1 k.k.w.) jest uprzednia pisemna zgoda tych osób złożona do sądu, obejmująca także umożliwienie podmiotowi dozoruującemu przeprowadzenie stosownych czynności kontrolnych w miejscu wspólnego zamieszkania. Z kolei w art. 43ld § 3 zd. 1 k.k.w. ustawodawca wymaga, aby zgoda taka była dołączona do wniosku o udzielenie zezwolenia, złożonego przez skazanego, jego obrońcę, prokuratora lub sądowego kuratora zawodowego. W przypadku zaś wniosku składanego przez dyrektora zakładu karnego przedmiotową zgodę uzyskuje sąd penitencjarny orzekający w sprawie udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności z systemie dozoru elektronicznego na zasadach określonych w art. 43h § 4 i 5 k.k.w., a zatem poprzez kuratora sądowego. W tym miejscu należy dodać, że ponieważ zgoda, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., powinna być dołączona do wniosku złożonego przez skazanego, jego obrońcę, prokuratora lub sądowego kuratora zawodowego — podmioty te mają prawo zwrócenia się do osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie ze skazanym o złożenie oświadczenia wyrażającego taką zgodę. Zgoda, o jakiej mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jest oświadczeniem woli wyrażonym przez osobę pełnoletnią zamieszkującą wspólnie ze skazanym¹³. Jak słusznie podnosi Ryszard A. Stefański, jest ona co do zasady wymagana dlatego, że w związku z kontrolą zachowania skazanego może dojść do naruszenia ich (osób pełnoletnich) prawa do prywatności. Trzeba mieć na uwadze, że wyrażenie przez te osoby zgody musi wiązać się z ich interesem, a ten może być naruszony nie tylko przez zainstalowanie aparatury monito-

¹³ *Ibidem*, s. 52.

rującej w mieszkaniu, ale także w toku sprawdzenia prawidłowości jej funkcjonowania¹⁴.

Uzyskanie zgody, o której stanowi przepis art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w., nie jest — jak wynika z tego przepisu — wymogiem (warunkiem) bezwzględnym do udzielenia skazanemu zgody na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego w miejscu, w którym skazany zamieszkuje wspólnie z innymi osobami pełnoletnimi. Zgodnie bowiem z art. 43la § 4 k.k.w. sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego pomimo braku zgody, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jeżeli wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego w sposób oczywisty nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która tej zgody nie wyraziła, i narusza jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu. Ze względu jednak na to, że jest to sytuacja szczególna (wyjątkowa), sąd penitencjarny ma obowiązek uzasadnić istnienie okoliczności, o których traktuje art. 43la § 4 k.k.w., w sposób umożliwiający ewentualną kontrolę odwoławczą postanowienia. Trzeba bowiem pamiętać, że na postanowienie wydane w takich okolicznościach osobie, która nie wyraziła zgody, przysługuje zażalenie (art. 43la § 5 k.k.w.)¹⁵.

Należy mieć również na uwadze stanowisko wyrażone przez Krzysztofa Dąbkiewicza. Autor ten uważa, że z perspektywy regulacji zawartej w § 4 art. 43la k.k.w. można przyjąć, iż o ile nie mamy do czynienia z pełną ochroną prawa do nienaruszalności mieszkania i prawa do prywatności osoby lub osób pełnoletnich współzamieszkujących ze skazanym, o tyle ograniczenie tych praw nie wydaje się już tak znaczące. Niemniej jednak bez wątpienia optymalnym rozwiązaniem jest wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego wyłącznie po uzyskaniu zgody wyżej wymienionych osób, bez konieczności stosowania trybu przewidzianego w § 4 art. 43la k.k.w.¹⁶.

W doktrynie podniesiono jednak, że nie można zaakceptować przepisu art. 43la § 4 k.k.w. co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, jest to niezgodne z art. 77 Konstytucji RP, który stanowi: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imie-

¹⁴ R.A. Stefański, *Kara...*, s. 29.

¹⁵ K. Postulski, *Kodeks...*, s. 315.

¹⁶ K. Dąbkiewicz, *Kodeks...*, s. 255.

nia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym” — gdyż Konstytucja PR nie mówi o ochronie życia prywatnego w stopniu znacznym, ale o ochronie nieograniczonej w jakimkolwiek stopniu. Po drugie, przepis ten może być niezgodny z jedną z podstawowych zasad wyrażonych w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy odnośnie do stosowania dozoru elektronicznego z dnia 19 lutego 2014 roku — pkt 6 stanowi bowiem, że zastosowanie dozoru elektronicznego oraz określenie jego typu, czasu trwania i sposobów wykonywania powinno uwzględniać prawa i interesy rodziny oraz innych osób w miejscu zamieszkania oskarżonego lub sprawcy przestępstwa¹⁷.

Kończąc rozważania na temat zgody, o której mowa w art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w. (w związku z art. 43h § 3 k.k.w.), należy podnieść, że ustawodawca dopuszcza jej cofnięcie, ale tylko przed wydaniem przez sąd penitencjarny postanowienia o udzieleniu skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 43h § 8 k.k.w. a contrario). Natomiast cofnięcie przedmiotowej zgody po wydaniu powyższego postanowienia sądu jest, zgodnie z art. 43h § 8 k.k.w., nieskuteczne.

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w analizowanym systemie, sąd penitencjarny powinien mieć także na uwadze dwie dodatkowe przesłanki (warunki), które przewidziane są w art. 43la § 2 k.k.w. i art. 43la § 3 k.k.w. I tak w myśl art. 43la § 2 k.k.w. w stosunku do skazanego, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, sąd penitencjarny winien dokonać oceny, że względy bezpieczeństwa i stopnia demoralizacji, a także inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym. „Względy bezpieczeństwa” należy rozumieć szeroko, a więc zarówno jako zabezpieczenie przed skazanym pokrzywdzonego, czy też w ogóle — społeczeństwa, ale też jako zabezpieczenie skazanego przed ewentualnym, ale realnym zagrożeniem ze strony innych osób, w szczególności w związku z popełnionym przestępstwem. Chodzi też o sytuację, gdy w związku z toczącym się lub zakończonym postępowaniem karnym, w którym skazany uczestniczył lub uczestniczył w charakterze podejrzanego, oskarżonego,

¹⁷ T. Szymanowski, *Nowelizacja prawa karnego wykonawczego — przegląd ważniejszych zagadnień*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 187.

świadka lub pokrzywdzonego, wystąpiło poważne zagrożenie lub istnieje bezpośrednia obawa wystąpienia poważnego zagrożenia dla jego życia lub zdrowia (por. art. 88d k.k.w.)¹⁸.

Przy uwzględnieniu zaś „stopnia demoralizacji” skazanego w sytuacji, gdy nie rozpoczął on jeszcze wykonywania (odbywania) kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, należy mieć na uwadze — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — właściwe rozumienie pojęcia „demoralizacja”, zwłaszcza że w obowiązującym prawie (prawie karnym) brak jest ustawowej definicji tego pojęcia¹⁹. Jedynie w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich²⁰, a ściślej mówiąc w art. 4 § 1 tej ustawy ustawodawca przykładowo wskazał na okoliczności świadczące o demoralizacji, ale tylko nieletniego. Wśród tych okoliczności wymienia się: naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo i udział w grupach przestępczych. Można także posiłkować się w tym zakresie stanowiskiem wyrażonym przez naukę psychologii, według której demoralizację (czyli nieprzystosowanie społeczne) cechuje wiele negatywnych zachowań, do których należy zaliczyć: naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązków, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, udział w grupie przestępczej. Wymienione rodzaje aktywności (stanowiące zachowania negatywne) są przejawem niedostosowania społecznego, wydają się jednak niewystarczające do dokonania wiarygodnej analizy osobowościowych i społecznych czynników determinujących przestępczość²¹.

Innymi słowy, pojęcie „demoralizacja” można zdefiniować jako zachowania negatywne, naruszające przyjęte normy prawne i społeczne. Zadaniem sądu penitencjarnego będzie zatem ocena, na ile stopień tak

¹⁸ K. Postulski, *Kodeks...*, s. 317; K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57–58.

¹⁹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 58.

²⁰ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1654).

²¹ J.K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, M. Najda, *Psychologia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010, s. 514.

rozumianej demoralizacji umożliwi wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego²². Natomiast „inne szczególne okoliczności”, o których stanowi przepis art. 431a § 2 k.k.w., a które mogą stanowić przeciwskazanie odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru (monitoringu) elektronicznego przez skazanego, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary w zakładzie karnym, zostały sformułowane jako klauzula generalna, pozwalająca sądowi penitencjarnemu w każdym (indywidualnym) przypadku na swobodną ocenę (art. 7 k.p.k.), czy takie (szczególne) okoliczności zaistniały²³. Będą nimi więc okoliczności dotyczące zarówno skazanego, jak i czynu przestępczego, za który został skazany.

W doktrynie uważa się, że wymóg rozważenia względów bezpieczeństwa, stopnia demoralizacji, a także innych szczególnych okoliczności w sprawie o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności skazanemu, który nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary w zakładzie karnym, i ocena, czy nie przemawiają one za potrzebą osadzenia takiego skazanego w zakładzie karnym, ma zagwarantować wyeliminowanie z grona skazanych odbywających karę w systemie dozoru elektronicznego tych, którzy mogą na wolności stanowić niebezpieczeństwo dla społecznie chronionych wartości²⁴.

Przed rozpoznaniem wniosku o udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sąd penitencjarny powinien także dokonać stosownej oceny „dotychczasowej postawy i zachowania skazanego”, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym. Takiemu skazanemu w myśl art. 431a § 3 k.k.w. można udzielić zezwolenia na odbycie w systemie dozoru elektronicznego pozostałej części kary, jeżeli za udzieleniem zezwolenia przemawiają dotychczasowa postawa i zachowanie skazanego. Ocena „dotychczasowej postawy i zachowania skazanego”, o której mowa w art. 431a § 3 k.k.w., ma dotyczyć przede wszystkim okresu pobytu skazanego w zakładzie karnym. Sąd penitencjarny, badając tę dodatkową przesłankę warunkującą udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie w systemie dozoru elektronicznego pozostałej części kary pozbawienia

²² K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 58.

²³ *Ibidem*, s. 58.

²⁴ R.A. Stefański, *Kara...*, s. 28.

wolności, powinien dokonać stosownej oceny w tym zakresie na podstawie opinii administracji zakładu karnego, jak również wysłuchania w toku posiedzenia przedstawiciela administracji zakładu karnego (co do celowości udzielenia zezwolenia), które jest obowiązkowe, jeżeli skazany odbywa karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym (art. 43le § 2 k.k.w.).

Wyniki tej oceny sądu penitencjarnego muszą — jak słusznie uważa Kazimierz Postulski — dać odpowiedź na pytanie co do prognozy przestrzegania przez skazanego porządku prawnego w przypadku uzyskania zezwolenia na odbywanie dalszej części kary w formie dozoru elektronicznego²⁵.

IV

Po uzyskaniu od podmiotu dozoruującego (w trybie art. 43 i § 1 k.k.w.) stosownych informacji, że warunki techniczne pozwalają na rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 43la § 1 pkt 5 k.k.w. w związku z art. 43h § 1 k.k.w.) i przedłożeniu sądowi penitencjarnemu zgody, o której mowa w art. 43la § 1 pkt 4 k.k.w. (w związku z art. 43h § 3 k.k.w.)²⁶, a także po stwierdzeniu, że zostały spełnione dodatkowe warunki do zastosowania dozoru elektronicznego przewidziane w art. 43la § 2 i 3 k.k.w., sąd penitencjarny powinien przystąpić do ustalenia, czy zostały spełnione warunki wymienione przez ustawodawcę w art. 43la § 1 punkty 1–3 k.k.w.

Pierwszym warunkiem (formalnym) jest to, aby orzeczona wobec skazanego kara pozbawienia wolności przekraczała roku i sześciu miesięcy, albo też by (z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2023 roku) nie została orzeczona kara pozbawienia wolności w wymiarze trzech lat lub wyższym, by pozostała do odbycia w zakładzie karnym część tej kary nie przekraczała sześciu miesięcy i aby nie zachodziły warunki (okoliczności)

²⁵ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 60.

²⁶ Należy jednak pamiętać, iż zgodnie z art. 43la § 4 k.k.w., sąd może udzielić zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego pomimo braku zgody, o której mowa w art. 43h § 3 k.k.w., jeżeli wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego w sposób oczywisty nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która tej zgody nie wyraziła, i narusza jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu.

przewidziane w art. 64 § 2 k.k. (a zatem dotyczące recydywy specjalnej wielokrotnej). Należy mieć tutaj także na względzie przepis art. 65 § 2 k.k. dotyczący sprawców przestępstw z art. 258 k.k. W przepisie art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w. chodzi zarówno o karę pozbawienia wolności w wymiarze bezwzględnym, jak i o karę pozbawienia wolności orzeczoną w wymiarze nieprzekraczającym roku w trybie art. 69 § 1 k.k. (przy zastosowaniu warunkowego zawieszenia jej wykonania), której wykonanie następnie zarządzono (art. 75 k.k.).

Warunek przewidziany w art. 43la § 1 pkt 1 k.k.w. będzie także spełniony, gdy skazanemu wymierzono dwie lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno, nieprzekraczających w sumie roku i sześciu miesięcy (art. 43la § 6 k.k.w.). Należy także w całości podzielić pogląd, zgodnie z którym sąd penitencjarny może udzielić skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego tylko wtedy, gdy orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekracza roku (obecnie roku i sześciu miesięcy), i to niezależnie od tego, czy skazanemu wymierzono jedną karę, czy też dwie albo więcej kar pozbawienia wolności niepodlegających łączeniu (art. 43la § 6 k.k.w.)²⁷. Również w przypadku wydania wyroku łącznego (art. 43li k.k.w.) niezbędnym warunkiem udzielenia przez sąd penitencjarny dozoru elektronicznego jest to, aby wymierzona kara łączna nie była wyższa od roku pozbawienia wolności (obecnie roku i sześciu miesięcy)²⁸. W tym miejscu należy podnieść, że z dniem 1 stycznia 2023 roku (zob. przypis 7) zgodnie z art. 43la § 6 k.k.w. przepisy § 1–5 będzie się stosować odpowiednio do skazanego, któremu wymierzono dwie lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, które skazany ma odbyć kolejno: 1. nieprzekraczających w sumie roku i sześciu miesięcy, 2. których suma jest niższa niż trzy lata, jeśli skazanemu do odbycia w zakładzie karnym pozostała część tej kary w wymiarze nie większym niż sześć miesięcy — a żadna kara nie została orzeczona za przestępstwo popełnione w warunkach przewidzianych w art. 64 § 2 k.k.

Na uwagę zasługuje także przepis art. 43lb k.k.w., stanowiący, że w systemie dozoru elektronicznego mogą odbywać karę także skazani,

²⁷ Postanowienie SN z dnia 11 grudnia 2012 roku, sygn. III KK 174/12, OSNKW 2013, nr 5, poz. 41.

²⁸ *Ibidem*.

w stosunku do których orzeczono zastępczą karę pozbawienia wolności za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (w przypadku zarządzenia jej wykonania zarówno w zamian za grzywnę — art. 46 § 1 i art. 48a § 2 k.k.w., jak i w zamian za karę ograniczenia wolności — art. 65 § 1 i art. 65a § 2 k.k.w.). Również w myśl art. 431b k.k.w., jeżeli sąd orzekł w wyroku karę pozbawienia wolności jednocześnie z karą ograniczenia wolności w warunkach, o których mowa w art. 37b lub w art. 87 § 2 k.k., także w przypadku udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, wykonuje się ją w pierwszej kolejności.

Następną przesłanką warunkującą udzielenie skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest uznanie przez sąd penitencjarny, że odbycie kary pozbawienia wolności w tym systemie będzie wystarczające do osiągnięcia celów kary pozbawienia wolności (art. 431a § 1 pkt 2 k.k.w.). Jest to — jak słusznie podnosi Kazimierz Postulski — warunek o charakterze ocennym²⁹. Przy jego ustalaniu sąd penitencjarny winien mieć na uwadze cele wykonywania kary pozbawienia wolności wskazane w art. 67 § 1 k.k.w. Analiza przedmiotowego przepisu wskazuje jednak na to, że ustawodawca określa w nim znacznie węższy zakres celów wykonywania kary pozbawienia wolności niż te wymienione w przepisie art. 53 § 1 k.k. jako „dyrektywy” wymiaru kary. W postępowaniu karnym wykonawczym znika bowiem stopień winy, stopień społecznej szkodliwości czynu, jak również społeczne oddziaływanie kary. Podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest — w myśl art. 67 § 1 k.k.w. — cel zapobiegawczy i wychowawczy, a zatem to, co określamy jako „prewencję szczególną”. Cel ten został wskazany w art. 67 § 1 k.k.w. jako wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, szczególnie poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa. W doktrynie słusznie podkreślono, że prewencja szczególna musi jednak ustąpić miejsca celowi izolacyjno-zabezpieczającemu w stosunku do skazanych za najgroźniejsze przestępstwa, uznanych za całkowicie zdemoralizowanych, stanowiących jednocześnie najpoważ-

²⁹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 56.

niejsze zagrożenie dla społeczeństwa³⁰. Analizując jednak przedmiotową materialnoprawną przesłankę przez pryzmat nowego brzmienia art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w. należy stwierdzić, iż ustawodawca wprowadził tutaj dla sądów penitencjarnych swoistą klauzulę generalną (dyrektywę), która ma w ocenie sądu rozstrzygnąć, czy zostaną osiągnięte cele kary pozbawienia wolności w razie jej odbycia w systemie dozoru elektronicznego.

Warunkiem (przesłanką) udzielenia skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest także posiadanie przez niego — jak wskazuje przepis art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w. — „określonego miejsca stałego pobytu”. Spełnienie tego warunku stanowi istotną gwarancję stabilizacji życiowej skazanego, pozwalającą na domniemanie, że będzie on prawidłowo wywiązywał się z obowiązków związanych z dozorem elektronicznym³¹. „Miejsce stałego pobytu”, o którym stanowi art. 43la § 1 pkt 3 k.k.w., definiuje się jako miejsce, gdzie skazany stale realizuje swoje podstawowe funkcje życiowe. W piśmiennictwie podnosi się również, że przez to pojęcie należy rozumieć pewien głębszy związek osoby z miejscem, w odniesieniu na przykład do sytuacji określonej w art. 3 § 2 k.k.w. oraz w art. 43e § 1 k.k.w., w których jest mowa o „przebywaniu skazanego”. Wymogu posiadania przez skazanego „określonego miejsca stałego pobytu” nie spełnia bowiem — z czym należy się zgodzić — jedynie „przebywanie w określonym miejscu”, rozumiane jako spędzanie w nim pewnego okresu, pozostawanie w tym miejscu, pomieszkiwanie w nim jakiś czas, zatrzymanie się, czasowy pobyt, bez wymienionych uprzednio cech trwałości, charakterystycznych dla pojęcia „miejsce stałego pobytu”³². Podstawowym źródłem wiedzy na temat posiadania przez skazanego stałego miejsca pobytu — jak słusznie zauważa Kazimierz Postulski — jest wywiad kuratora sądowego³³.

---

³⁰ L. Bogunia, T. Kalisz, *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 26, 2010, s. 123.

³¹ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57.

³² Zob. m.in. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 706.

³³ K. Postulski, *Zezwolenie...*, s. 57.

Kończąc powyższe rozważania, należy stwierdzić, że udzielenie skazanemu przez sąd penitencjarny zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego ma, zgodnie z art. 431a § 1 k.k.w., charakter fakultatywny i powinno być oparte na łącznym spełnieniu wszystkich warunków wskazanych w art. 431a § 1–3 k.k.w. Należy także podnieść, że zgodnie z dodanym art. 431la k.k.w., od dnia 1 stycznia 2023 roku kompetencję do udzielenia skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, w myśl cytowanej w przypisie 7 ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855), będzie miała również komisja penitencjarna, w trybie wskazanego przepisu kodeksu karnego wykonawczego.

Bibliografia

- Bogunia L., Kalisz T., *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 26, 2010, s. 123–136.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Gierowski J.K., Jaśkiewicz-Obydzińska T., Najda M., *Psychologia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Myrna B., *Dozór elektroniczny. Zagadnienia ogólne i kilka uwag dotyczących jego wdrożenia do polskiego ustawodawstwa karnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 27, 2011, s. 245–259.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Postulski K., *Zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 1, s. 48–69.
- Recommendation No. R (99) 22E Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation.
- Rusinek M., *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Stefański R.A., *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Wojсковy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 4, s. 28–35.
- Szymanowski T., *Nowelizacja prawa karnego wykonawczego — przegląd ważniejszych zagadnień*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 182–192.

Conditions (premises) and the procedure for adjudicating on granting a prisoner permission by a penitentiary court to serve a sentence of imprisonment in the electronic monitoring system

Abstract

The subject of the article is the institution of executing the penalty of deprivation of liberty outside prison, in the electronic monitoring system. The author outlines its origins as well as discusses and analyzes the conditions for granting a convict permission to serve a prison sentence in this system, both those provided in Art. 43la § 1 point 1–5 of the Executive Penal Code as well as in Art. 43 § 2 and 3 of the Executive Penal Code.

Keywords: electronic surveillance system, permission to serve a prison sentence in the electronic surveillance system, convict control

Wykonywanie kary pieniężnej i innych środków karnych wobec podmiotów zbiorowych

PIOTR OCHMAN

ORCID: 0000-0001-5590-3299

Katedra Kryminologii i Nauk o Bezpieczeństwie

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Przedmiotem niniejszej publikacji jest analiza rozwiązań legislacyjnych odnoszących się do problematyki wykonywania kary pieniężnej, przypadku, zakazów oraz podania do publicznej wiadomości orzeczonych wobec podmiotu zbiorowego. Analizie zostaną poddane zarówno regulacje prawne istniejące w czasie wejścia w życie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, obecny stan prawny, jak i proponowane zmiany ustawodawcze w tym zakresie.

Słowa kluczowe: podmioty zbiorowe, kara pieniężna, środki karne, prawo karne gospodarcze

Uwagi wprowadzające

Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary wprowadzona do polskiego systemu prawnego z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 28 października 2022 roku, to jest 28 listopada 2003 roku¹, stanowić miała instrument zwalczania tak zwanej

---

¹ Ustawa z dnia 28 października 2022 roku o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. Nr 197, poz. 1661).

przestępczości przedsiębiorstw². Było to niewątpliwie słusznym posunięciem, gdyż wraz z rozwojem różnych form obrotu gospodarczego w sferze gospodarki wolnorynkowej konieczne, celowe i uzasadnione było wprowadzenie instrumentów prawnych pozwalających na zwalczanie przestępczej aktywności podmiotów niebędących tradycyjnymi — w ujęciu prawnokarnym — sprawcami czynów zabronionych, czyli nieposiadających statusu osoby fizycznej. Pomimo tego, że problematyka dotycząca karnomaterialnych i karnoprocesowych zagadnień, w tym ich mankamentów, jest dosyć dobrze opracowana w literaturze fachowej³, to jednak zagadnienia związane z wykonywaniem kar i innych środków wobec tych podmiotów pozostaje niejako na uboczu głównych rozważań dotyczących problematyki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Jest to o tyle zadziwiające, że warunkiem skutecznej realizacji norm prawa karnego materialnego i procesowego są właśnie odpowiednie regulacje prawne, pozwalające na właściwe wykonywanie orzeczeń dotyczących przedmiotu procesu karnego⁴.

Przedmiotem niniejszej publikacji jest analiza rozwiązań legislacyjnych odnoszących się do problematyki wykonywania kary pieniężnej, przepadku, zakazów oraz podania do publicznej wiadomości orzeczonych wobec podmiotu zbiorowego. Analizie zostaną poddane zarówno regulacje prawne istniejące w czasie wejścia w życie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, obecny stan prawny, jak i proponowane zmiany ustawodawcze w tym zakresie.

---

² Szerzej zob. O. Górniok, *Przestępczość przedsiębiorstw i karania jej sprawców*, Warszawa 1995.

³ Szerzej na temat dostępnej w tym zakresie literatury zob. P. Ochman, *Kilka uwag na temat materialnoprawnych podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w świetle projektowanych zmian*, [w:] *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, red. P. Góralski, A. Muszyńska, Warszawa 2020, s. 461–463.

⁴ T. Kalisz, L. Bogunia, *Pojęcie i nauka prawa karnego wykonawczego. Uwagi na tle procesu wyodrębniania dyscyplin naukowych prawoznawstwa*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błażnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, K. Kuczyńska, Warszawa 2013, s. 583–584.

Uwagi szczegółowe

Wykonywanie orzeczonej wobec podmiotu zbiorowego kary pieniężnej, przepadku, zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości następuje na podstawie stosowanych odpowiednio przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy⁵ dotyczące wykonania grzywny, przepadku, zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości, przy czym kara pieniężna jest płatna z przychodu podmiotu zbiorowego. O ile powołany w zdaniu poprzedzającym przepis art. 42 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, stanowiący podstawę regulacji karnow wykonawczej we wspomnianym zakresie nie ulegał modyfikacjom od czasu wejścia w życie tej ustawy, o tyle zmieniały się właściwe przepisy odniesienia, określające kary i inne środki grożące podmiotowi zbiorowemu w razie stwierdzenia jego odpowiedzialności.

W tekście pierwotnym ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, podobnie jak i obecnie, jedyną karą grożącą podmiotowi zbiorowemu była obligatoryjnie orzekana kara pieniężna⁶. Początkowo wobec podmiotu zbiorowego można było orzec karę pieniężną w wysokości do 10% przychodu określonego w trybie przepisów o podatku dochodowym od osób prawnych, osiągniętego w roku podatkowym poprzedzającym wydanie orzeczenia. Jeżeli jednak przychód ten był niższy niż 1 000 000 zł, karę pieniężną należało orzekać w wysokości do 10% wydatków poniesionych w roku poprzedzającym wydanie orzeczenia. Nie mogła ona być jednak niższa niż 5000 zł. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych brak było jakiegokolwiek wyjaśnienia w przedmiocie takiego ukształtowania kary pieniężnej w pierwotnym brzmieniu ustawy⁷. Przyjęte rozwiązania stanowiły jed-

⁵ Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm., dalej: k.k.w.

⁶ Warto wskazać, że w rządowym projekcie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 28 maja 2018 roku (dostępnym pod adresem: <https://legislacja.gov.pl/projekt/12312062/katalog/12511889#12511889>) projektowana była kara rozwiązania podmiotu zbiorowego (szerzej zob. P. Ochman, *Z problematyki przestępczości przedsiębiorstw w prawie karnym gospodarczym. Uwagi o systemie sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 62, 2021, s. 36–37).

⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych, druk nr 706, s. 23.

nak przedmiot szerokiej krytyki⁸. W konsekwencji ich mankamentów w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 roku, sygn. K 18/03 uznano rozwiązanie przyjęte w tekście pierwotnym ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za niezgodne z Konstytucją RP. W uzasadnieniu przedmiotowego wyroku wskazano na problemy w ustaleniu wysokości tak określonego przychodu podmiotu zbiorowego, zwłaszcza w kontekście zróżnicowanego podatkowo charakteru podmiotów objętych przedmiotową ustawą, a także źródła ustalania przychodu oraz związku temporalnego pomiędzy czynem zabronionym stanowiącym podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego a czasem ustalania przychodu stanowiącego podstawę wymiaru kary pieniężnej. W efekcie, w związku z wejściem w życie ustawy z 28 lipca 2005 roku o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁹, od 5 października 2005 roku wobec podmiotu zbiorowego można było już orzec karę pieniężną w wysokości od 1000 do 20 000 000 zł, nie wyższą jednak niż 10% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, nie niższą jednak niż 5000 zł. W uzupełnieniu dokonywanych zmian legislacyjnych zdefiniowano

⁸ M. Filar, [w:] *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, red. M. Filar, Toruń 2003, s. 63; B. Nita, *Materiałnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. II*, „Radca Prawny” 2003, nr 6, s. 36-47; A. Bartosiewicz, *Spółki osobowe a odpowiedzialność podmiotów zbiorowych*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2003, nr 9, s. 57; G. Dźwigała, M. Guzowski, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przeгляд Podatkowy” 2003, nr 12, s. 17-18; A. Tomaszek, *Zasady wymierzania kar wobec podmiotów zbiorowych na podstawie OdpZbiorU*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 24, tezy 5-6; J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11, s. 82-88; D. Habrat, *Analiza kar i środków karnych określonych w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1, s. 93-96; B. Namysłowska-Gabrysiak, *Konstytucyjność przepisów ustawy z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 9; T. Razowski, *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 79-87.

⁹ Dz.U. Nr 180, poz. 1492.

także pojęcie przychodu, który powinien być określany na podstawie sporządzonego przez podmiot zbiorowy sprawozdania finansowego albo w oparciu o podsumowanie zapisów w księgach podatkowych, o których mowa w art. 3 pkt 4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku — Ordynacja podatkowa¹⁰. Takie posunięcie legislacyjne w zamiarze projektodawcy miało pozwolić organom skarbowym, dysponującym danymi pozwalającymi na określenie przychodu podmiotu zbiorowego w rozumieniu wprowadzanej nowej regulacji prawnej, na ustalenie rzeczywistych wartości. Dzięki temu sądy orzekające o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych miałyby miarodajne informacje w tym zakresie¹¹.

Wbrew optymistycznym założeniom projektodawców, przedmiotowe rozwiązanie znów stało się przedmiotem krytyki¹². Kolejna nowelizacja ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, dokonana 25 marca 2011 roku ustawą o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców¹³, z dniem 1 lipca 2011 roku wprowadziła zasadę, że wobec podmiotu zbiorowego sąd może być orzec karę pieniężną w wysokości od 1000 do 5 000 000 złotych. Tak określona kara pieniężna nie mogła przekraczać 3% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. Wskazane posunięcie legislacyjne miało urealniać wysokość kary pieniężnej w sposób odpowiadający praktyce obrotu gospodarczego¹⁴. Przedmiotowa nowelizacja zdeterminowała co do zasady obecny kształt kary pieniężnej w ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Ustawą z 22 lipca 2022 roku o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej¹⁵ dodano do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary nowy przepis art. 7a, na mocy którego w zakresie prze-

¹⁰ Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60, Nr 85, poz. 727, Nr 86, poz. 732 i Nr 143, poz. 1199.

¹¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, druk nr 3837, s. 2.

¹² M. Filar, *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie polskim de lege lata*, [w:] *Zagadnienia ogólne. System prawa karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 436.

¹³ Dz.U. Nr 106, poz. 622.

¹⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, druk nr 3656, s.10.

¹⁵ Dz.U. z 2022 r., poz. 1726.

stępstw przeciwko środowisku stanowiących podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego dolna granica kary pieniężnej wynosi 10 000 zł, a brakuje jej ograniczenia do przychodu podmiotu zbiorowego¹⁶. Jakkolwiek kara pieniężna orzekana jest zasadniczo obligatoryjnie, to jednak ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przewiduje instytucję odstąpienia od jej orzeczenia. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdy czyn zabroniony stanowiący podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego nie przyniósł temu podmiotowi korzyści, sąd może bowiem odstąpić od orzeczenia kary pieniężnej, poprzestając na orzeczeniu przepadku, zakazu lub podania wyroku do publicznej wiadomości (art. 12 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych)¹⁷.

¹⁶ W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej, druk sejmowy nr 2371, wskazano, że „maksymalny dopuszczalny wymiar kary pieniężnej jest zatem każdorazowo ograniczony wysokością przychodów osiąganych przez podmiot zbiorowy. Rozwiązanie to w założeniu miało przyczynić się do racjonalności orzekanych kar pieniężnych przez powiązanie ich wysokości z osiąganymi przez podmiot zbiorowy wynikami finansowymi. W praktyce jednak podmiot zbiorowy, niezależnie od swoich rozmiarów, kapitału zakładowego, posiadanego majątku czy też pozycji gospodarczej, może nie osiągnąć przychodów lub posiadać jedynie niskie przychody w konkretnym roku podatkowym. Gdy podmiot nie osiągnie przychodu wówczas brak jest na gruncie omawianego przepisu podstawy do określenia wysokości sankcji. W przypadku podmiotów osiągających przychody na niskim poziomie dostępna sankcja uzależniona od wysokości przychodu w sposób opisany wyżej może okazać się niewystarczającą w stosunku do wagi popełnionego przestępstwa. [...] Zrezygnowanie w przypadku popełnienia przestępstw przeciwko środowisku z ograniczenia wymiaru kar pieniężnych przez powiązanie ich z wysokością przychodu należy zatem uznać za uzasadnione. Jakkolwiek przesłanką takiego rozwiązania jest uzasadnione dążenie do dostosowania kar pieniężnych do sytuacji finansowej podmiotu, niemniej przepisy te nie powinny doprowadzać do sytuacji, w której system odpowiedzialności podmiotów zbiorowych okazuje się w pewnych sytuacjach nieskuteczny. Z tego względu uznać należy, iż dla prawidłowego miarkowania kary pieniężnej przez sąd wystarczające będą dyrektywy wymiaru kary zawarte w art. 10 ustawy. Przepis ten stanowi m.in., że sąd między innymi powinien uwzględnić sytuację majątkową podmiotu zbiorowego oraz wpływ ukarania na jego dalsze funkcjonowanie. W przypadku popełnienia przestępstw przeciwko środowisku przewiduje się również podniesienie progu zagrożenia kary pieniężnej do 10 000 zł. Dotychczasowa dolna granica kary pieniężnej nie jest adekwatna do wagi popełnionych czynów i często stanowi nieznaczny procent wartości szkody, wyrażonej na skutek popełnienia przestępstw przeciwko środowisku”.

¹⁷ Z zastrzeżeniem wszakże przepisów art. 8 ust. 2 i art. 11 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, określających zasady orzekania tych środków karnych.

Z uwagi na liczne mankamenty obecnego kształtu kary pieniężnej pojawiały się różne propozycje w zakresie jej ukształtowania¹⁸. Ostatnia propozycja legislacyjna zakłada możliwość orzeczenia wobec podmiotu zbiorowego kary pieniężnej w wysokości od 10 000 do 5 000 000 zł, a wobec podmiotu, którego głównym celem ustawowym lub statutowym jest prowadzenie działalności gospodarczej i który zatrudnia w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych więcej niż 500 pracowników albo osiąga roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz z operacji finansowych przekraczający równowartość w złotych 100 milionów euro — od 10 000 zł do 30 000 000 zł albo do wysokości 3% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony będący podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego¹⁹. W jej uzasadnieniu wskazuje się szczególnie, że:

podmiot zbiorowy, niezależnie od swoich rozmiarów, kapitału zakładowego, posiadanego majątku, czy też pozycji gospodarczej, może nie osiągnąć przychodów lub posiadać jedynie niskie przychody w konkretnym roku podatkowym. Gdy podmiot nie osiągnie przychodu brak jest na gruncie omawianego przepisu podstawy do określenia wysokości sankcji. W przypadku podmiotów osiągających przychody na niskim poziomie dostępna sankcja uzależniona od wysokości przychodu [...] może okazać się niewystarczającą w stosunku do wagi popełnionego przestępstwa. [...] Zrezygnowanie z ograniczenia wymiaru kar pieniężnych poprzez powiązanie ich z wysokością przychodu należy zatem uznać za uzasadnione. Jakkolwiek przesłanką takiego rozwiązania jest uzasadnione dążenie do dostosowania kar pieniężnych do sytuacji finansowej podmiotu, niemniej przepisy te nie powinny doprowadzać do sytuacji, w której system odpowiedzialności podmiotów zbiorowych okazuje

¹⁸ Na przykład projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z dnia 7 września 2005 roku (szerzej zob. W. Wróbel, *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych. (Projekt nowych uregulowań)*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 9, s. 3–16), rządowy projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 28 maja 2018 roku (dostępny pod adresem <https://legislacja.gov.pl/projekt/12312062/katalog/12511889#12511889>, szerzej. zob. P. Ochman, *Kilka uwag...*, s. 461–475) czy też rządowy projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 2 września 2022 roku zmieniony następnie dnia 18 listopada 2022 roku (wersje projektu dostępne pod adresem <https://legislacja.gov.pl/projekt/12363700/katalog/12908952#12908952>).

¹⁹ Rządowy projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 2 września 2022 roku (wersja z dnia 18 listopada 2022 roku) dostępny pod adresem <https://legislacja.gov.pl/projekt/12363700/katalog/12908952#12908952>, dalej: Projekt.

się w pewnych sytuacjach nieskuteczny. Z tego względu uznać należy, że dla prawidłowego miarkowania kary pieniężnej przez sąd wystarczające będą dyrektywy wymiaru kary zawarte w art. 10 ustawy. [...] Projektuje się również podniesienie progu zagrożenia karą do 10 000 zł, co wynika ze wspomnianego ograniczenia zakresu podmiotowego oraz założenia, że postępowania na podstawie ustawy nie należy wszczynać w sprawach dotyczących drobnych korzyści. Różny charakter odpowiedzialności, uzależniony od wielkości podmiotu zbiorowego, został uwzględniony także w pułapie zagrożenia ustawowego.

Na system sankcji orzekanych wobec podmiotu zbiorowego oprócz kary pieniężnej składają się jednak także inne środki, do których obecnie zaliczyć można orzekany obligatoryjnie wielopostaciowy przepadek oraz fakultatywnie zakazy i dolegliwości związane z działalnością podmiotu zbiorowego. W literaturze fachowej wyrażany jest pogląd, zgodnie z którym

poszukując analogii pomiędzy systemem środków orzekanych wobec podmiotu zbiorowego a systemem kar przewidzianych w kodeksie karnym, dałoby się przeprowadzić podobny ich podział, wyodrębniając karę stanowiącą reakcję zasadniczą na czyn zabroniony oraz sankcje o charakterze i funkcjach zbliżonych do znanych prawu karnemu środków karnych²⁰.

Niemniej jednak stanowczo zaprotestowano przeciwko utożsamianiu terminologii używanej na gruncie tradycyjnego prawa karnego z materią regulowanej ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, a szczególnie recypowaniu karnoprawnego terminu „*środek karny*”²¹, pojawiającego się w rozważaniach dotyczących omawianego zagadnienia²². Wydaje się jednak, że obecnie, biorąc także pod uwagę ewolucję poglądów w przedmiocie charakteru prawnego odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary²³, uznać należy, że taka recepcja terminologiczna — z zastrzeżeniem, że odnosi się do rozwiązań przewidzianych ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych — nie jest niczym niewłaściwym²⁴.

²⁰ J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji...*, s. 81.

²¹ *Ibidem*; T. Razowski, *Wadliwość...*, s. 79–80.

²² Na przykład M. Filar, [w:] *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności...*, s. 63; D. Habrat, *Analiza kar...*, s. 91.

²³ B. Nita, *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008, s. 19.

²⁴ M. Filar, *Zasady odpowiedzialności...*, s. 436.

Bezdiskusyjnie na sferę majątkową podmiotu zbiorowego oddziaływać może określony w przepisie art. 8 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przepadek. Jest to środek znany tradycyjnemu systemowi prawa karnego *sensu largo* i — jakkolwiek obecnie, na gruncie kodeksu karnego *verba legis* nie jest on już zaliczany do środków karnych — niewątpliwie stanowi on narzędzie reakcji karnoprawnej. Na gruncie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przewidziano sześć postaci przepadku: przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z czynu zabronionego; przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego; przepadek korzyści majątkowej pochodzącej bezpośrednio z czynu zabronionego; przepadek korzyści majątkowej pochodzącej pośrednio z czynu zabronionego; przepadek równowartości przedmiotów lub korzyści majątkowej pochodzących bezpośrednio z czynu zabronionego; oraz przepadek równowartości przedmiotów lub korzyści majątkowej pochodzących pośrednio z czynu zabronionego. Warto wskazać, że regulacja prawna przepadku w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych funkcjonuje bez zmian od czasu uchwalenia jej pierwotnego tekstu. Przepadek orzekany jest co do zasady obligatoryjnie. Niemniej jednak, orzekając przepadek, sąd uwzględnia prawomocne orzeczenie wobec osoby fizycznej za przestępstwo skarbowe (art. 11 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych). W literaturze wskazuje się na „punitywne i niczym nieuzasadnione rozwiązanie multiplikujące orzekanie przepadku przedmiotów” polegające na obowiązku orzeczenia przepadku wobec osoby fizycznej, do której trafił przedmiot pochodzący bezpośrednio z czynu zabronionego, a następnie wobec podmiotu zbiorowego, w którego posiadaniu znalazł się przedmiot uzyskany pośrednio z czynu zabronionego²⁵. O ile niewątpliwie intencją ustawodawcy było w tym wypadku stosowanie tego środka „w sytuacjach, gdy nie można przedmiotu lub korzyści majątkowej wyodrębnić z majątku sprawcy”²⁶, o tyle słuszna jest propozycja, aby subsydiarność tę wyraźnie zaznaczyć w treści przepisu art. 8 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych²⁷. Projekt nie zakłada jed-

²⁵ J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji...*, s. 91.

²⁶ D. Habrat, *Analiza kar...*, s. 96.

²⁷ *Ibidem*; M. Filar, *Zasady odpowiedzialności...*, s. 439.

nak zmian w zakresie obecnego kształtu wielopostaciowego przepadku orzeczanego wobec podmiotu zbiorowego.

Wśród pozostałych środków reakcji karnoprawnej, które mogą być obecnie orzeczone wobec podmiotu zbiorowego, wymienić należy: zakaz promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń, zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego środkami publicznymi, zakaz dostępu do środków, o których mowa w art. 5 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych²⁸, zakaz korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem, zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości. Słusznie wskazuje się w literaturze, że brak jest przeszkód odnośnie do kumulacji wskazanych zakazów²⁹.

Wspomniane zakazy orzeka się w latach, na okres od roku do pięciu lat. Sam katalog środków karnych, które mogą być zastosowane wobec podmiotu zbiorowego, ulegał modyfikacji dwukrotnie. Po pierwsze, ustawą o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców zupełnie bezpodstawnie uchylono środek karny zakazu prowadzenia określonej działalności podstawowej lub ubocznej³⁰. Po drugie, ustawą z 15 czerwca 2012 roku o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³¹ dodano do katalogu środków karnych, które mogą być orzeczone wobec podmiotu zbiorowego, zakaz dostępu do środków pochodzących z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rybackiego, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz przeznaczonych na realizację polityki rolnej. Projekt zakłada modyfikację w zakresie zakazu dostępu do środków, o których

²⁸ Dz.U. z 2021 r. poz. 305 ze zm. Zakaz ten może być orzeczony w przypadku skazania osoby, o której mowa w art. 3 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, za przestępstwo, o którym mowa w art. 9 lub art. 10 ustawy z dnia 15 czerwca 2012 roku o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2021 r. poz. 1745 ze zm.).

²⁹ J. Giezek, G. Łabuda, *System sankcji...*, s. 96; M. Filar, *Zasady odpowiedzialności...*, s. 439.

³⁰ Szerzej na ten temat zob. P. Ochman, *Z problematyki...*, s. 36–37.

³¹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1745 ze zm.

mowa w art. 5 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, wynikającą z innego podejścia do modelu i przesłanek odpowiedzialności podmiotu zbiorowego³².

Orzekając karę pieniężną, zakazy lub podanie wyroku do publicznej wiadomości, sąd uwzględni w szczególności wagę nieprawidłowości w wyborze lub nadzorze, rozmiary korzyści uzyskanej lub możliwej do uzyskania przez podmiot zbiorowy, jego sytuację majątkową, społeczne następstwa ukarania oraz wpływ ukarania na dalsze funkcjonowanie podmiotu zbiorowego (art. 10 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych)³³. Orzekając karę pieniężną lub przepadek, sąd uwzględni prawomocne orzeczenie o nałożeniu na podmiot zbiorowy odpowiedzialności posiłkowej za karę grzywny lub ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów orzeczone wobec osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, za przestępstwo skarbowe. Orzekając przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości, sąd uwzględni prawomocne orzeczenie wydane na podstawie art. 24 § 5 kodeksu karnego skarbowego, nakładające na podmiot zbiorowy obowiązek zwrotu korzyści majątkowej osiągniętej w wyniku przestępstwa osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych (art. 11 ustawy o odpowiedzialności

---

³² Zakaz ten będzie można zastosować w przypadku stwierdzenia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony, o którym mowa w art. 9 lub art. 10 ustawy z dnia 15 czerwca 2012 roku o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, w przypadku stwierdzenia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony, o którym mowa w art. 9 lub art. 10 wskazanej wyżej ustawy, sąd będzie uprawniony do zasądzenia na rzecz Skarbu Państwa kwoty stanowiącej równowartość środków publicznych, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 2a ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych.

³³ Zgodnie z projektem nowelizacji ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, zgodnie z nowym brzmieniem przepisu art. 10 orzekając karę pieniężną, zakaz lub podanie wyroku do publicznej wiadomości, sąd zobowiązany będzie uwzględnić w szczególności wagę niestaranności w wyborze lub nadzorze lub nieprawidłowości, o której mowa w art. 5b ust. 3 pkt 2, rozmiary korzyści uzyskanej lub możliwej do uzyskania przez podmiot zbiorowy, jego sytuację majątkową, społeczne następstwa ukarania, wpływ ukarania na dalsze funkcjonowanie podmiotu zbiorowego oraz prawomocne orzeczenie o nałożeniu na podmiot zbiorowy administracyjnej kary pieniężnej.

podmiotów zbiorowych)³⁴. Kary pieniężnej, przepadku, zakazów ani podania wyroku do publicznej wiadomości nie orzeka się wobec podmiotu zbiorowego, jeżeli od dnia wydania orzeczenia, o którym mowa w art. 4 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, upłynęło dziesięć lat (art. 14 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych)³⁵.

Jak już wspomniano, wykonywanie kary i pozostałych środków penalnych implementowanych ustawą o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych następuje poprzez „odpowiednie” stosowanie przepisów k.k.w. dotyczących wykonania kary grzywny, przepadku, zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości, przy czym kara pieniężna jest płatna z przychodu podmiotu zbiorowego. W literaturze fachowej wskazuje się, że „odpowiednie” stosowanie przepisów polegać może na stosowaniu ich wprost, z pewnymi modyfikacjami, bądź też wyłącznie niektórych z nich³⁶. Właściwa aplikacja regulacji prawnych przewidzianych w przepisach k.k.w. do podmiotów nieposiadających statusu osoby fizycznej niewątpliwie wymagać będzie dokonania stosownych modyfikacji dziedzinowych czy wręcz pominięcia niektórych regulacji karnowykonalnych. Właściwym w sprawie wykonania orzeczenia jest co do zasady sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji (art. 3 § 1 k.k.w.), a w sprawach

³⁴ Zgodnie z projektem nowelizacji ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, zgodnie z nowym brzmieniem przepisu art. 11 orzekając karę pieniężną lub przepadek, sąd zobowiązany będzie uwzględnić prawomocne orzeczenie o nałożeniu na podmiot zbiorowy odpowiedzialności posiłkowej za karę grzywny lub ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów orzeczone wobec osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 i 5b ust. 2, za przestępstwo skarbowe. Orzekając natomiast przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości, sąd zobowiązany będzie uwzględnić prawomocne orzeczenie wydane na podstawie art. 24 § 5 kodeksu karnego skarbowego, nakładające na podmiot zbiorowy obowiązek zwrotu korzyści majątkowej osiągniętej w wyniku przestępstwa osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 i 5b ust. 2.

³⁵ Zgodnie z projektem nowelizacji ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, zgodnie z nowym brzmieniem przepisu art. 14 przedawnienie orzekania nastąpi, jeżeli od dnia popełnienia czynu zabronionego, będącego podstawą odpowiedzialności, upłynęło 15 lat, z wyłączeniem orzeczenia przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości.

³⁶ Por. J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, z. 3, s. 370-371; Z. Siwik, „Odpowiednie” stosowanie przepisów kodeksu karnego w prawie karnym skarbowym: (studium na tle systemu środków penalnych), „Przegląd Prawa i Administracji” 23, 1987, s. 112-113.

zastrzeżonych dla sądu penitencjarnego ten sąd okręgowy, w okręgu którego siedzibę ma podmiot zbiorowy (art. 3 § 1 k.k.w.). Podmiot zbiorowy w postępowaniu wykonawczym może korzystać z pomocy obrońcy (art. 8 § 1 k.k.w.). Postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne (art. 9 § 1 k.k.w.). Zasadą jest, że każde orzeczenie, które staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia, kieruje się do wykonania bezzwłocznie, lecz nie później niż 14 dni od daty uprawomocnienia lub od daty zwrotu akt sądowi pierwszej instancji, natomiast postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym wykonalne z chwilą wydania należy skierować do wykonania w dniu ich wydania³⁷ (§ 391 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 roku — Regulamin urzędowania sądów powszechnych³⁸). Sąd, kierując orzeczenie do wykonania, przesyła jego odpis lub wyciąg, ze wzmianką o wykonalności, a w wypadku orzeczenia prawomocnego — z datą jego uprawomocnienia się, organowi powołanemu do wykonywania orzeczenia (art. 11 § 1 k.k.w.).

Na podstawie ustawy z dnia 24 maja 2000 roku o Krajowym Rejestrze Karnym³⁹, dane o podmiotach zbiorowych gromadzone są w kartotekach stanowiących zbiory ewidencyjne dokumentów lub w bazie danych systemu teleinformatycznego. Zgodnie z art. 1 ust. 3 w rejestrze tym gromadzi się również dane o podmiotach zbiorowych, wobec których prawomocnie orzeczono karę pieniężną, przepadek, zakaz lub podanie wyroku do publicznej wiadomości na podstawie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Dokumentami, na podstawie których przetwarza się dane osobowe lub dane o podmiotach zbiorowych, są karta rejestracyjna oraz zawiadomienie dotyczące podmiotu zbiorowego. Kartę rejestracyjną sporządza sąd pierwszej instancji niezwłocznie po uprawomocnieniu się orzeczenia wydanego wobec podmiotu zbiorowego. Dane gromadzone zarówno w kartotekach stanowiących zbiory ewidencyjne dokumentów,

³⁷ Datę skierowania orzeczenia do wykonania stanowi data podpisania przez właściwą osobę funkcyjną lub upoważnionego sędziego zarządzenia o jego wykonaniu, a w razie gdy z mocy przepisów szczególnych właściwy do wykonania orzeczenia jest sąd inny niż ten, który orzekał w danej sprawie — z chwilą przestania odpisu lub wyciągu z orzeczenia odpowiedniemu organowi powołanemu do wykonywania orzeczenia.

³⁸ Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm., dalej: Regulamin.

³⁹ Dz.U. z 2023 r. poz. 159 ze zm., dalej: ustawa o KRK.

jak i w bazie danych systemu teleinformatycznego, są tożsame⁴⁰ (art. 10 ustawy o KRK). W karcie rejestracyjnej dotyczącej podmiotu zbiorowego umieszcza się bowiem oznaczenie podmiotu zbiorowego oraz jego siedziby, oznaczenie sądu, który wydał wyrok oraz sygnaturę akt sprawy, datę wydania oraz uprawomocnienia się wyroku, orzeczoną karę pieniężną, przepadek, zakaz oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości, kwalifikację prawną czynu zabronionego osoby fizycznej stanowiącego podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, informację, że czyn zabroniony osoby fizycznej stanowiący podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego został popełniony na szkodę interesów finansowych Wspólnot Europejskich, nazwisko, imię, stanowisko oraz podpis osoby sporządzającej (art. 12 ust. 1a ustawy o KRK). Zawiadomienie dotyczące podmiotu zbiorowego zawiera natomiast: oznaczenie podmiotu zbiorowego oraz jego siedziby, oznaczenie sądu, który wydał wyrok oraz sygnaturę akt sprawy oraz nazwisko, imię, stanowisko oraz podpis osoby sporządzającej, a także informacje o: wykonaniu kary pieniężnej, przypadków, zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości, o których mowa w art. 7, 8 i 9 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, zatarciu orzeczenia stwierdzającego odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony pod groźbą kary, likwidacji podmiotu zbiorowego, którego dane zgromadzono w KRK. W razie zaistnienia okoliczności skutkujących powstaniem obowiązku sporządzenia karty rejestracyjnej lub zawiadomienia na podstawie przepisów ustawy o KRK kartę taką lub zawiadomienie sporządza się i przesyła niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 14 dni od zaistnienia tych okoliczności (§ 391 Regulaminu). Co istotne, kary pieniężnej, przepadku, zakazów ani podania wyroku do publicznej wiadomości nie wykonuje się, jeżeli od uprawomocnienia się wyroku stwierdzającego odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony pod groźbą kary upłynęło dziesięć lat (art. 15 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych). Projekt nie wprowadza w tym zakresie żadnych zmian.

W zakresie wykonywania orzeczonej wobec podmiotu zbiorowego kary pieniężnej zastosowanie znajdują przepisy rozdziału VIII k.k.w. (§ 44–52a). Podstawową formą wykonania tej kary jest dobrowolna zapła-

⁴⁰ Dane przekazywane do rejestru za pośrednictwem systemu teleinformatycznego mogą nie być gromadzone w kartotekach stanowiących zbiory ewidencyjne dokumentów.

ta. W celu wykonania kary pieniężnej, po uprawomocnieniu się wyroku osoba funkcyjna lub osoba przez nią upoważniona, w sądzie, w którym wydano wyrok w pierwszej instancji, bezzwłocznie zarządza wpisanie kary pieniężnej do dziennika należności sądowych i wzywa podmiot zbiorowy do jej uiszczenia w terminie ustawowym (§ 406 regulaminu urzędowania sądów powszechnych). Termin ten wynosi 30 dni (art. 44 § 1 k.k.w.). Wezwanie powinno zawierać przede wszystkim pouczenie o skutkach nieuiszczenia kary pieniężnej w wyznaczonym terminie (§ 406 Regulaminu), w tym zwłaszcza o tym, że w razie nieuiszczenia kary pieniężnej w terminie sąd przekaże do biur informacji gospodarczej, działających na podstawie ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 roku o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych⁴¹, informację gospodarczą o powstaniu tej zaległości (art. 12a § 1 k.k.w.). W razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu karę pieniężną ściąga się w drodze egzekucji (art. 44 § 2 k.k.w.) prowadzonej przez komornika sądowego w trybie przepisów kodeksu postępowania cywilnego (art. 25 § 1 k.k.w.). Ponadto w razie nieuiszczenia przez podmiot zbiorowy w całości należności, o których mowa w § 1, w terminie sąd niezwłocznie przekazuje informację gospodarczą o powstaniu tej zaległości do biur informacji gospodarczej, działających na podstawie ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 roku o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych (art. 12a § 2 k.k.w.). Zgodnie z przepisem § 394 regulaminu urzędowania sądów powszechnych informację gospodarczą o powstaniu zaległości w uiszczeniu w całości lub części należności wynikającą z orzeczonej kary pieniężnej sporządzoną zgodnie ze standardem zamieszczonym na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej Ministra Sprawiedliwości, pracownik sądu lub referendarz sądowy przekazuje do wszystkich biur informacji gospodarczej w postaci elektronicznej niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 14 dni od upływu terminu uiszczenia tej należności⁴².

⁴¹ Dz.U. z 2021 r. poz. 2057 ze zm.

⁴² Z kolei, w przypadku awarii uniemożliwiającej przekazywanie informacji w sposób, o którym mowa w ust. 1, przekazywanie informacji gospodarczej następuje za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 roku — Prawo pocztowe albo pracownika sądu. W przypadku częściowego lub całkowitego uiszczenia lub ściągnięcia należności wynikających z orzeczonej kary pieniężnej ich

W stosunku do podmiotu zbiorowego nie istnieje możliwość zamiany kary pieniężnej na pracę społecznie użyteczną, co wynika z istoty tej kary zastępczej, która wykonywana jest przez skazanego osobiście i zapobiegać winna orzekaniu kar pozbawienia wolności wobec skazanych za przestępstwa o niskim stopniu społecznej szkodliwości⁴³. Możliwe jest natomiast rozłożenie kary pieniężnej na raty, w sytuacji gdyby jej natychmiastowe wykonanie pociągnęło dla podmiotu zbiorowego zbyt ciężkie skutki (art. 49 § 1 k.k.w.). Stanowi to instrument pozwalający na dostosowanie wykonywania kary pieniężnej do indywidualnej sytuacji podmiotu zbiorowego⁴⁴. Uwzględniając odpowiednio doktrynalną wykładnię terminu „zbyt ciężkie skutki” dokonywaną w odniesieniu do osób fizycznych, wskazać należy, że ustaleń w tej kwestii w odniesieniu do podmiotu zbiorowego należałoby dokonywać na podstawie stanu majątkowego tego podmiotu⁴⁵, struktury uzyskiwanych przez ten podmiot przychodów, wpływu jednorazowego wykonania kary pieniężnej

umorzenia, wygaśnięcia albo upływu okresu przedawnienia ich wykonania, jak też powzięcia wiarygodnej informacji, że przekazana informacja gospodarcza jest nieprawdziwa, pracownik sądu lub referendarz sądowy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od zaistnienia któregokolwiek z tych zdarzeń, występuje do wszystkich biur informacji gospodarczej, którym przekazano informację gospodarczą, z żądaniem aktualizacji lub usunięcia informacji gospodarczej, przekazując do biura aktualne dane. Na wniosek podmiotu zbiorowego pracownik sądu lub referendarz sądowy bezzwłocznie, chyba że nie upłynęły jeszcze określone wyżej 14 — dniowe terminy, występuje w sposób do biura informacji gospodarczej z wnioskiem o uzupełnienie, uaktualnienie, sprostowanie lub usunięcie informacji gospodarczej, jeżeli jest ona niekompletna, nieaktualna, nieprawdziwa lub została udostępniona lub jest przechowywana z naruszeniem ustawy. Na wniosek podmiotu zbiorowego pracownik sądu lub referendarz sądowy informuje podmiot, który otrzymał informację gospodarczą od biura, o uzupełnieniu, uaktualnieniu, sprostowaniu lub usunięciu informacji gospodarczej dotyczącej podmiotu zbiorowego, jeżeli podmiot ten zwróci się z takim zapytaniem na piśmie i przedstawi kopię otrzymanej informacji gospodarczej. Nadzór nad czynnościami określonymi powyżej należy do sędziego sprawującego nadzór nad realizacją należności sądowych.

⁴³ S. Lelental, *Komentarz do art. 45*, [w:] S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, teza 5.

⁴⁴ W. Dadak, *Rozłożenie grzywny na raty jako dostosowanie dolegliwości kary do sytuacji skazanego w okresie wykonywania grzywny*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Holdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 345.

⁴⁵ W. Dadak, *Rozłożenie grzywny*, s. 345.

na możliwość utrzymania przez ten podmiot załogi pracowniczej, czy też spłaty zobowiązań publicznoprawnych. Okres rozłożenia na raty nie powinien co do zasady przekraczać roku, a w wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie, zwłaszcza wówczas, gdy wysokość kary pieniężnej jest znaczna — trzech lat. W literaturze fachowej przyjęto, że chodzi tutaj o sytuację, w której z uwagi na wysokość kary spłacenie jej w ciągu jednego roku bez wyrządzania zbyt ciężkich skutków nie jest możliwe⁴⁶. W wypadku, gdy po rozłożeniu kary pieniężnej na raty ujawniły się nowe lub poprzednio nieznane okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia, sąd odwołuje rozłożenie na raty (art. 50 § 1 k.k.w.). Chodzi tutaj oczywiście o okoliczności podważające zasadność rozłożenia kary pieniężnej na raty⁴⁷. Można je odwołać również wówczas, gdy podmiot zbiorowy uchybił terminowi płatności choćby jednej raty, chyba że wykaze, iż nastąpiło to z przyczyn od niego niezależnych (art. 50 § 1 k.k.w.).

Nie bez pewnych wątpliwości uznać należy, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach możliwe będzie, jak się wydaje, sięgnięcie do instytucji umorzenia kary pieniężnej w całości lub w części (art. 51 k.k.w.). Do jej przesłanek zalicza się nieuiszczenie kary z przyczyn obiektywnych oraz niemożność lub niecelowość wykonania kary w inny sposób. W literaturze w odniesieniu do skazanych osób fizycznych wskazuje się, że w tym przypadku chodzi o „wszystkie inne sposoby wykonania kary grzywny przewidziane w przepisach k.k.w., a więc przymusową egzekucję, rozłożenie kary grzywny na raty, pracę społecznie użyteczną, zarządzenie wykonania kary zastępczej pozbawienia wolności”⁴⁸. Rzecz jasna, spośród podanych okoliczności wobec podmiotu zbiorowego w grę wejdą wyłącznie przymusowa egzekucja oraz rozłożenie kary grzywny na raty. Jak słusznie wskazuje S. Leleńtal „brak możliwości lub niecelowość wykonania kary grzywny w innej drodze są kategoriami ocennymi. Każda z tych sytuacji może wynikać z różnych przyczyn, które w sumie pozwalają na przyjęcie oceny, że zachodzi »szczególnie uzasadniony wypadek«. Przyczynami takimi mogą być: stan zdrowia skazanego, jego podeszły

⁴⁶ S. Leleńtal, *Komentarz do art. 49*, teza 4.

⁴⁷ P. Gensikowski, *Komentarz do art. 50*, [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021, teza 8.

⁴⁸ *Ibidem*, teza 11.

wiek, trudna sytuacja rodzinna itp.”⁴⁹ Niewątpliwie jednak przyczyna umorzenia powinna mieć trwały charakter⁵⁰. W odniesieniu do podmiotu zbiorowego oznaczać to będzie przede wszystkim analizę możliwości spłaty zobowiązań poprzez uzyskiwanie przez ten podmiot przychodów ze swojej działalności, jak również ewentualnie skutek dochodzenia roszczeń wobec podmiotów odpowiadających za zobowiązania tego podmiotu osobiście. Niewątpliwie przedmiotowa instytucja powinna być wykorzystywana ostrożnie, zwłaszcza że ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych zawiera autonomiczny przepis art. 12 regulujący kwestię odstąpienia od orzeczenia kary pieniężnej na etapie orzekania.

Wykonanie rozstrzygnięcia w przedmiocie przepadku orzeczonego wobec podmiotu zbiorowego odbywa się na zasadach określonych odpowiednio w oddziale 3 rozdziału XII k.k.w. Po uprawomocnieniu się wyroku jego odpis lub wyciąg bezzwłocznie przesyłany jest naczelnikowi urzędu skarbowego, właściwemu ze względu na siedzibę sądu pierwszej instancji, w celu wykonania (art. 187 § 1 k.k.w.). W odniesieniu do przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa skarbowego, zabezpieczonych przez urząd celny, przesyła się temu urzędowi odpis lub wyciąg orzeczenia ze wzmianką o wykonalności (§ 411 Regulaminu). Co do zasady, egzekucję przepadku prowadzi naczelnik urzędu skarbowego według przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 27 k.k.w.). Objęte przepadkiem przedmiot, korzyść majątkowa lub ich równowartość przechodzą na własność Skarbu Państwa z chwilą uprawomocnienia się wyroku, a w wypadku wytoczenia powództwa, o którym mowa w art. 293 § 7 kodeksu postępowania karnego⁵¹ — z chwilą uprawomocnienia się wyroku oddalającego powództwo przeciwko Skarbowi Państwa (art. 187 § 2 k.k.w.). Wykonując przepadek, naczelnik urzędu skarbowego przejmuje w posiadanie składniki mienia wymienione w wyroku (art. 188 § 1 k.k.w.). Wykonując przepadek przedmiotów, równowartości takich przedmiotów, korzyści majątkowej pochodzącej chociażby pośrednio z czynu zabronionego albo równowartości takiej korzyści, naczelnik urzędu skarbowego w razie potrzeby ustala składniki mienia objętego przepadkiem przed ich

⁴⁹ S. Lelental, *Komentarz do art. 51*, teza 4.

⁵⁰ M. Melezini, [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej. System prawa karnego*, t. 6, red. M. Melezini, Warszawa 2016, s. 146.

⁵¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.

przejęciem (art. 188 § 2 k.k.w.). Przed przystąpieniem przejęcia do wskazanych wyżej składników mienia naczelnik urzędu skarbowego nie ma obowiązku wcześniejszego wzywania podmiotu, u którego się znajdują, do ich wydania (art. 188 § 3 k.k.w.). Przejęte nieruchomości naczelnik urzędu skarbowego przekazuje w zarząd właściwym organom administracji publicznej, przejęte rzeczy ruchome, wierzytelności i inne prawa majątkowe naczelnik urzędu skarbowego spienięża według przepisów o egzekucji świadczeń pieniężnych w postępowaniu egzekucyjnym w administracji, natomiast przedmioty o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej spienięża się, gdy wskazane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków państwowe muzeum, biblioteka lub archiwum nie wyrażą zgody na ich nieodpłatne nabycie (art. 188 § 1 k.k.w.). Przy egzekucji przepadku korzyści majątkowej uzyskanej z popełnienia przestępstwa lub jej równowartości domniemywa się, że rzeczy oraz prawa majątkowe, które są we władaniu podmiotu zbiorowego po orzeczeniu przepadku, należały do niego już w chwili wydania orzeczenia (art. 29a § 1 k.k.w.).

Zgodnie z przepisem § 394 regulaminu urzędowania sądów powszechnych informację gospodarczą o powstaniu zaległości w uiszczeniu w całości lub części kwoty pieniężnej stanowiącej przedmiot przepadku sporządzoną zgodnie ze standardem zamieszczonym na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej Ministra Sprawiedliwości, pracownik sądu lub referendarz sądowy przekazuje do wszystkich biur informacji gospodarczej w postaci elektronicznej niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 14 dni od upływu terminu uiszczenia tej należności. W przypadku awarii uniemożliwiającej przekazywanie informacji gospodarczej w taki sposób, następuje ono za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu ustawy — Prawo pocztowe albo pracownika sądu⁵². Jeżeli orzeczony przepadek nie może zostać wykonany w całości

⁵² W przypadku częściowego lub całkowitego uiszczenia lub ściągnięcia należności wynikających z kwoty pieniężnej stanowiącej przedmiot przepadku, ich umorzenia, wygaśnięcia albo upływu okresu przedawnienia ich wykonania, jak też powzięcia wiarygodnej informacji, że przekazana informacja gospodarcza jest nieprawdziwa, pracownik sądu lub referendarz sądowy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od zaistnienia któregośkolwiek z tych zdarzeń, występuje do wszystkich biur informacji gospodarczej, którym przekazano informację gospodarczą, z żądaniem aktualizacji lub usunięcia informacji gospodarczej, przekazując do biura aktualne dane. Ponadto na wniosek podmiotu zbiorowego pracownik sądu lub referendarz sądowy bezzwłocznie, chyba że nie upły-

ani w części, gdyż składnik mienia podlegający przypadkowi został usunięty, zniszczony, zgubiony, ukryty albo z innych przyczyn faktycznych lub prawnych nie może zostać przejęty, sąd może orzec, a w razie przypadku korzyści pochodzącej z przestępstwa orzeka, przypadek równowartości tego składnika mienia, chyba że przypadek dotyczy przedmiotów określonych w art. 44 § 6 kodeksu karnego⁵³ (art. 188a k.k.w.). Przypadek rzeczy głównej obejmuje również przynależności tej rzeczy, chyba że co innego wynika z orzeczenia (art. 189 k.k.w.). Orzeczony przypadek nie narusza praw rzeczowych ograniczonych obciążających objęte przypadkiem składniki mienia, z wyjątkiem hipoteki i zastawu, które wygasają, a wierzytelności zabezpieczone tymi prawami podlegają zaspokojeniu do wysokości sumy uzyskanej ze spieniężenia składników mienia lub ich wartości, gdy nie zostaną spieniężone i nie podlegają zniszczeniu⁵⁴ (art. 190 k.k.w.). Podstawę ujawnienia Skarbu Państwa jako właściciela nieruchomości w księdze wieczystej oraz podstawę wykreślenia obciążających ją hipotek stanowi orzeczenie o zastosowaniu przypadku, które dotyczy tej nieruchomości, natomiast w razie wytoczenia przez osobę trzecią powództwa o zwolnienie nieruchomości od wykonania przypadku, wpis własności Skarbu Państwa do księgi wieczystej może nastąpić po prawomocnym oddaleniu powództwa (art. 191 k.k.w.).

Wykonanie rozstrzygnięcia w przedmiocie podania wyroku wobec podmiotu zbiorowego do publicznej wiadomości odbywa się na zasadach

---

nęły jeszcze określone wyżej czternastodniowe terminy, występuje w sposób do biura informacji gospodarczej z wnioskiem o uzupełnienie, uaktualnienie, sprostowanie lub usunięcie informacji gospodarczej, jeżeli jest ona niekompletna, nieaktualna, nieprawdziwa lub została udostępniona lub jest przechowywana z naruszeniem ustawy. Na wniosek podmiotu zbiorowego pracownik sądu lub referendarz sądowy informuje podmiot, który otrzymał informację gospodarczą od biura, o uzupełnieniu, uaktualnieniu, sprostowaniu lub usunięciu informacji gospodarczej dotyczącej skazanego, jeżeli podmiot ten zwróci się z takim zapytaniem na piśmie i przedstawi kopię otrzymanej informacji gospodarczej. Nadzór nad czynnościami określonymi powyżej należy do sędziego sprawującego nadzór nad realizacją należności sądowych.

⁵³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.), dalej: k.k.

⁵⁴ Zaspokojenie wierzyciela, którego wierzytelność jest zabezpieczona hipoteką lub zastawem, jeżeli przedmiot zastawu nie podlega spieniężeniu, następuje po oszacowaniu nieruchomości lub przedmiotu zastawu. Oszacowanie nieruchomości, według przepisów o egzekucji z nieruchomości, naczelnik urzędu skarbowego zleca komornikowi sądowemu.

określonych odpowiednio w oddziale 5 rozdziału XII k.k.w. (art. 197–199). Sposób podania wyroku do publicznej wiadomości określa sąd, jeżeli nie określono tego w wyroku. W przypadku gdy w wyroku nie określono sposobu jego podania do publicznej wiadomości, sąd może orzec o podaniu wyroku do publicznej wiadomości poprzez umieszczenie odpisu wyroku lub wyciągu z wyroku, ze wzmianką o prawomocności, na stronie Biuletynu Informacji Publicznej sądu⁵⁵. Prawdliwość sporządzonego wyciągu z wyroku stwierdza kierownik właściwego sekretariatu i przekazuje go do publikacji (§ 412 Regulaminu). W razie orzeczenia podania wyroku do publicznej wiadomości przez ogłoszenie w czasopiśmie, sąd przesyła odpis wyroku lub wyciąg z wyroku, ze wzmianką dotyczącą prawomocności, redakcji określonego w wyroku czasopisma z poleceniem wydrukowania w jednym z najbliższych jego numerów. W takim wypadku redakcja czasopisma ma obowiązek zawiadomić sąd o wykonaniu polecenia, przysyłając jednocześnie egzemplarz, w którym zamieszczono ogłoszenie. W razie stwierdzonych nieprawidłowości w tym zakresie sąd nakazuje je usunąć (art. 198 k.k.w.). W razie orzeczenia podania wyroku do publicznej wiadomości w inny sposób, sąd — zgodnie z treścią wyroku — wydaje komu należy odpowiednie polecenie, przysyłając jednocześnie odpis wyroku lub wyciąg z wyroku ze wzmianką o prawomocności, a ten, kto otrzymał polecenie, ma obowiązek je wykonać w czasie, miejscu i w sposób określony przez sąd oraz bezzwłocznie zawiadomić o tym sąd, który w razie zauważenia nieprawidłowości nakazuje je usunąć (art. 199 k.k.w.).

W odniesieniu do wykonywania wobec podmiotu zbiorowego pozostałych środków karnych — to jest zakazu promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń, zakazu korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego ze środków publicznych, zakazu dostępu do środków, o których mowa w art. 5 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy o finansach publicznych, zakazu korzystania z pomocy organizacji międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem, czy też zakazu ubiegania się o zamówienie publiczne — brak jest obecnie w przepisach k.k.w. jakichkolwiek regulacji nawiązujących chociażby bezpośrednio do

⁵⁵ Na postanowienie w przedmiocie sposobu podania wyroku do publicznej wiadomości prokuratorowi oraz skazanemu i jego obrońcy, a także pokrzywdzonemu, choćby nie był stroną w procesie, przysługuje zażalenie.

istoty tych środków. Poszukując odpowiedzi na pytanie o przepisy, które mogłyby w powyższym zakresie znaleźć odpowiednie zastosowanie, należałoby rozpocząć poszukiwania w oddziale 2 rozdziału XII k.k.w. (*Zakazy, nakazy, obowiązki*, art. 180–186a). Rzecz jednak w tym, że znajdują się tam wyłącznie regulacje dotyczące zakazu zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu, zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakazu przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakazu wstępu na imprezę masową, zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych oraz zakazu prowadzenia pojazdów, a więc niewykazujące istotnego podobieństwa do środków określonych w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych.

Czy zatem wykonanie określonych tą ustawą zakazów, a w konsekwencji zapewnienie ich efektywności, jest całkowicie niemożliwe? Wydaje się, że nie do końca, z uwagi na fakt, iż niektóre regulacje prawne przewidziane przez przepisy szczególne pozwalają na zapewnienie skuteczności niektórych z tych zakazów. I tak na podstawie ustawy z dnia 11 września 2019 roku — Prawo zamówień publicznych⁵⁶ z postępowania o udzielenie zamówienia wyklucza się wykonawcę, wobec którego prawomocnie orzeczono zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne (art. 108 ust. 1 pkt 4). W konsekwencji dowodem wykazującym brak podstaw do wykluczenia w postępowaniu o udzieleniu zamówienia będzie właśnie zaświadczenie z Krajowego Rejestru Karnego, które jest jednym z najczęściej wymaganych w tej procedurze dokumentów⁵⁷. Zgodnie bowiem z rozporządzeniem Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 23 grudnia 2020 roku w sprawie podmiotowych środków dowodowych oraz innych dokumentów lub oświadczeń, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy w celu potwierdzenia braku podstaw wykluczenia wykonawcy z udziału w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego, zamawiający może żądać w szczególności tak zwanego podmiotowego środka dowodowego w postaci informacji z KRK w zakresie dotyczącym orzeczenia zakazu

⁵⁶ Dz.U. z 2022 r. poz. 1710 ze zm.

⁵⁷ M. Remiszewska, *Z problematyki dokumentowania niekaralności przez podmioty zagraniczne*, „Prawo Zamówień Publicznych” 2021, nr 4, s. 90.

ubiegania się o zamówienie publiczne tytułem środka karnego, sporządzonej nie wcześniej niż sześć miesięcy przed jej złożeniem (§ 2 ust. 1 pkt 1 lit. b rozporządzenia)⁵⁸. Brak dostarczenia stosownej informacji z KRK lub dostarczenie informacji, z której wynikałoby, że na podmiot zbiorowy nałożony został zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne powoduje wykluczenie takiego podmiotu z postępowania o udzielenie zamówienia. Podobnie sytuacja wygląda w odniesieniu do zakazów polegających na ograniczeniu możliwości korzystania z form wsparcia finansowego. Z kolei na podstawie przepisu art. 12 pkt 1 ustawy z dnia 10 lipca 2015 roku o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego⁵⁹ określona nią pomoc nie przysługuje podmiotowi, wobec którego został orzeczony prawomocnym wyrokiem sądu zakaz dostępu do środków, o których mowa w art. 5 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego środkami publicznymi lub zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne. Ponadto na podstawie przepisu art. 21d ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 30 maja 2008 roku o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej⁶⁰ określona nią pomoc finansowa nie może być udzielona podmiotowi zbiorowemu, wobec którego sąd orzekł zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego środkami publicznymi. Dodatkowo na podstawie przepisu art. 6b ust. 3 pkt 4 ustawy z dnia 9 listopada 2000 roku o utworzeniu Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości⁶¹ agencja nie może udzielić pomocy finansowej w formie wsparcia, pożyczki lub instrumentu finansowego podmiotowi zbiorowemu, wobec którego sąd orzekł zakaz korzystania z dotacji, subwencji lub innych form wsparcia finansowego środkami publicznymi.

⁵⁸ Jeżeli wykonawca ma siedzibę lub miejsce zamieszkania poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, zamiast informacji z Krajowego Rejestru Karnego, o której mowa w § 2 ust. 1 pkt 1 — składa informację z odpowiedniego rejestru, takiego jak rejestr sądowy, albo, w przypadku braku takiego rejestru, inny równoważny dokument wydany przez właściwy organ sądowy lub administracyjny kraju, w którym wykonawca ma siedzibę lub miejsce zamieszkania, w zakresie, o którym mowa w § 2 ust. 1 pkt 1 (§ 4 ust. 1 pkt 1 regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych).

⁵⁹ Dz.U. z 2020 r. poz. 2140 ze zm.

⁶⁰ Dz.U. z 2022 r. poz. 2474 ze zm.

⁶¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 2080 ze zm.

Niestety brak jest jakichkolwiek regulacji zapewniających efektywność zakazu promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń. Nie istnieje regulacja ogólna nakazująca podmiotom świadczącym usługi promocyjne i reklamowe dokonywanie weryfikacji swoich kontrahentów. Brakuje również sankcji skierowanej wobec podmiotu zbiorowego⁶² lub osób nim zarządzających z tytułu naruszenia zakazów orzeczonych na podstawie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Powoduje to niewątpliwie dysfunkcję przedmiotowego zakazu przeczącej jego celowości.

Podsumowanie

Karanie podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary niewątpliwie stanowi konsekwencję odpowiedniego ukształtowania jego zasad. Podobnie wykonywanie kar i środków karnych wobec tych podmiotów wymaga takiego ukształtowania zasad karania, aby wyciągnięcie konsekwencji wobec podmiotu kolektywnego było w ogóle możliwe, a w efekcie — aby wykonywanie kar i innych środków określonych wobec podmiotu zbiorowego miało swoją podstawę w orzeczeniach sądu. Wadliwość ukształtowania systemu odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych nie jest obecnie nowym problemem i z tego powodu prowadzone są prace legislacyjne mające na celu poprawę tego stanu rzeczy.

Odpowiednie ukształtowanie systemu sankcji orzekanych wobec podmiotów zbiorowych, a także instrumentów zapewnienia ich efektywności, czyli wykonywania, niewątpliwie może stanowić element zwiększający skuteczność regulacji prawnych mających na celu zwalczanie zjawiska tak zwanej przestępczości przedsiębiorstw. Przez lata obowiązywania ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz licznych jej nowelizacji przedstawiono wiele propozycji

⁶² Warto wskazać, że w tekście pierwotnym ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych sankcja taka występowała w przepisie art. 21, zgodnie z którym podmiot zbiorowy, który nie stosuje się do zakazu określonego w art. 9 ust. 1 pkt 1–5, podlega karze pieniężnej w wysokości od 2% do 10% przychodu lub wydatków, o których mowa w art. 7 ust. 1 lub 2. Przepis ten utracił moc w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 roku, sygn. K 18/03 (Dz.U. Nr 242, poz. 2442).

zmian jej postanowień. Propozycje te powinny zostać wzięte pod uwagę podczas prac legislacyjnych odnoszących się do nowych uregulowań w zakresie tego rodzaju odpowiedzialności prawnej. Bardzo rzadko jednak wśród tych sugestii pojawiają się dotyczące zagadnień karnowykonalnych. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest zapewne nikle występowanie w praktyce wymiaru sprawiedliwości ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, wynikające zwłaszcza z jej mankamentów materialnoprawnych, a w efekcie brak problemów praktycznych na kanwie wykonywania wobec podmiotów zbiorowych kary pieniężnej, zakazów oraz podania wyroku do publicznej wiadomości.

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że konieczne i uzasadnione jest ustanowienie regulacji prawnych pozwalających zapewnić efektywność wykonywania wobec podmiotu zbiorowego środka karnego w postaci zakazu promocji lub reklamy prowadzonej działalności, wytwarzanych lub sprzedawanych wyrobów, świadczonych usług lub udzielanych świadczeń (art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych). Niewątpliwie wartym rozważenia jest także wprowadzenie instrumentu prawnego pozwalającego na wyciąganie konsekwencji wobec podmiotu zbiorowego oraz osób działających w jego imieniu z tytułu naruszenia orzeczonych wobec takiego podmiotu zakazów określonych w przepisie art. 9 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. W obecnym stanie normatywnym instrumentu takiego nie ma, co powoduje niewątpliwie brak spójności systemowej w odniesieniu do regulacji przewidzianych w przepisach art. 244, 244a, 244b i 244c k.k., penalizujących niezastosowanie się do zakazów określonych w przepisie art. 39 k.k. oraz uchylanie się od wykonania środka kompensacyjnego.

Warto wskazać, że projekt nowelizacji ustawy o zmianie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary nie zawiera jakichkolwiek zmian w zakresie przepisów dotyczących wykonywania kar i środków karnych wobec tych podmiotów, pomimo przeprowadzenia stosunkowo szerokiej konsultacji społecznych. Jest to o tyle zaskakujące, że — jak wskazano w artykule — stosowanie nie wszystkich regulacji karnowykonalnych wobec podmiotu zbiorowego pozbawione jest wątpliwości i może być pozostawione odpowiedniemu ich stosowaniu na podstawie przepisu art. 42 k.k.w.

Bibliografia

- Bartosiewicz A., *Spółki osobowe a odpowiedzialność podmiotów zbiorowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 9, s. 53–58.
- Dađak W., *Rozłozenie grzywny na raty jako dostosowanie dolegliwosci kary do sytuacji skazanego w okresie wykonywania grzywny*, [w:] *Problemy penologii i praw czlowieka na pocztku XXI stulecia. Ksiega poswiecona pamieci Profesora Zbigniewa Holdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 343–352.
- Dźwigała G., Guzowski M., *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione*, „Przegląd Podatkowy” 2003, nr 12, s. 16–19.
- Filar M., *Zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w prawie polskim de lege lata*, [w:] *Zagadnienia ogólne. System prawa karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Gensikowski P., *Komentarz do art. 50 [w:] Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021.
- Giezek J., Łabuda G., *System sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11.
- Górniok O., *Przestępczość przedsiębiorstw i karania jej sprawców*, Warszawa 1995.
- Habrata D., *Analiza kar i środków karnych określonych w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1, s. 91–101.
- Kalisz T., Bogunia L., *Pojęcie i nauka prawa karnego wykonawczego. Uwagi na tle procesu wyodrębniania dyscyplin naukowych prawoznawstwa*, [w:] *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, K. Kuczyńska, Warszawa 2013, s. 573–584.
- Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, red. M. Filar, Toruń 2003.
- Lelental S., *Komentarz do art. 45*, [w:] S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Melezini M., [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej. System prawa karnego*, t. 6, red. M. Melezini, Warszawa 2016.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Konstytucyjność przepisów ustawy z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 9, s. 459–466.
- Nita B., *Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. II*, „Radca Prawny” 2003, nr 6, s. 36–47.
- Nita B., *Postępowanie karne przeciwko podmiotom zbiorowym*, Sopot 2008.
- Nowacki J., „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964, z. 3, s. 367–376.
- Ochman P., *Kilka uwag na temat materialnoprawnych podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w świetle projektowanych*

- zmian*, [w:] *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, red. P. Góralski, A. Muszyńska, Warszawa 2020.
- Ochman P., *Z problematyki przestępczości przedsiębiorstw w prawie karnym gospodarczym. Uwagi o systemie sankcji w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 62, 2021, s. 25–47.
- Razowski T., *Wadliwość określenia kary pieniężnej w ustawie z 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 79–87.
- Remiszewska M., *Z problematyki dokumentowania niekaralności przez podmioty zagraniczne*, „Prawo Zamówień Publicznych” 2021, nr 4.
- Siwik Z., *„Odpowiednie” stosowanie przepisów kodeksu karnego w prawie karnym skarbowym: (studium na tle systemu środków penalnych)*, „Przegląd Prawa i Administracji” 23, 1987, s. 97–133.
- Tomaszek A., *Zasady wymierzania kar wobec podmiotów zbiorowych na podstawie OdpZbiorU*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 24, s. 1145–1152.
- Wróbel W., *Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych. (Projekt nowych uregulowań)*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 9, s. 3–16.

Implementation of a fine and other punitive measures against collective entities

Abstract

The present publication is an analysis of legislative solutions regarding the enforcement of fines, forfeiture, prohibitions, and public disclosure of judgments against a collective entity. The analysis covers the legal regulations existing at the time when the Act on the Liability of Collective Entities came into force, the current legal status, and the proposed legislative changes in this regard.

Keywords: collective entities, penal measures, fines, criminal economic law

Postępowanie incydentalne w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym (art. 181 k.k.s.)

SEBASTIAN KOWALSKI

ORCID: 0000-0003-1993-1211

Zespół Badawczy Prawa Karnego Procesowego
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego

Abstrakt

Opracowanie poświęcone jest zagadnieniom postępowania incydentalnego w postępowaniu wykonawczym, mającego kluczowe znaczenie dla wykonywania kar i innych karnoprawnych środków reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, wymierzonych oskarżonemu w dwóch różnych postępowaniach karnych. Autor określa charakter prawny tego postępowania, a następnie wskazuje wątpliwości interpretacyjne, jakie mogą nasuwać się przy wykładni przepisów art. 181 k.k.s. W końcowej części artykułu zawiera najważniejsze wnioski *de lege lata*, a także sygnalizuje konieczność i kierunek pożądanych zmian aktualnej regulacji normatywnej.

Słowa kluczowe: wykonanie kary, postępowanie incydentalne, przestępstwo, przestępstwo skarbowe, zbieg idealny

Instytucja zbiegu idealnego czynów zabronionych uregulowana w art. 8 § 1 k.k.s. jest jednym z częściej podejmowanych w piśmiennictwie zagadnień, zwłaszcza od czasu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 roku, I KZP 19/12¹. Wyrażono w niej pogląd, że reguły wyłączenia wielości ocen mają zastosowanie jedynie w wypadku zbiegu przepisów ustawy, natomiast nie stosuje się ich w razie idealnego zbiegu czynów zabronionych, o którym mowa we wskazanym przepisie. Rozstrzygnięcie to — poddane krytyce w doktrynie² — zostało zaaprobowane w orzecznictwie, wywierając ogromny wpływ na ujednoczenie rozstrzygnięć w sprawach dotyczących czynów zabronionych będących w zbiegu idealnym, w tym przestępstw skarbowych i przestępstw³. O idealnym zbiegu przestępstwa skarbowego i przestępstwa — lub szerzej: czynów zabronionych — pisze się najczęściej z perspektywy materialno-prawnej, szczególnie w kontekście konstrukcji zbiegu przepisów i zbiegu czynów zabronionych, znacznie rzadziej zaś z perspektywy procesowej lub wykonywania orzeczonych kar lub innych karnoprawnych środków reakcji na czyn zabroniony⁴. Tymczasem przepisy regulujące ostatnio wskazany

¹ OSNKW 2013, poz. 13.

² Zob. np. krytyczne uwagi wyrażone w głosie L. Wilka, [w:] „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, z. 7–8, s. 608–609; zob. też: J. Majewski, *Reguły wyłączenia wielości ocen a konstrukcja idealnego zbiegu czynów zabronionych (przestępstw lub wykroczeń)*, „Palestra” 2015, nr 11–12, s. 65–81; G. Artymiak, *O konstrukcji zbiegu idealnego — uwagi na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r.*, I KZP 19/12, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 1, s. 51–88; J. Duda, *Głosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2013 r.*, I KZP 19/12, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 1, s. 123–133.

³ Por. postanowienie SN z dnia 24 stycznia 2013 roku, I KZP 21/12, Lex; wyrok SA w Łodzi z dnia 2 kwietnia 2013 roku, II AKa 202/12, Legalis; postanowienie SN z dnia 15 listopada 2013 roku, II KK 295/13, Lex nr 1391781 oraz wyroki Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dni: 16 stycznia 2014 roku, II AKa 195/13, Legalis; 8 sierpnia 2014 roku, II AKa 200/14, Lex nr 1500762; oraz 11 kwietnia 2016 roku, II AKa 506/15, Legalis.

⁴ Odnośnie niedawnych publikacji na temat zbiegu idealnego zob. np. M. Błaszczyk, *Idealny zbieg czynów karalnych*, [w:] *Interdyscyplinarność — w nauce najciekawsze rzeczy dzieją się na styku różnych dziedzin. Księga Jubileuszowa Profesor Małgorzaty Król-Bogomilskiej*, red. M. Błaszczyk, A. Zientara, Warszawa 2021, *passim*; J. Kanarek, *Istota zewnętrznego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym skarbowym, jego geneza oraz uzasadnienie zastosowania*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 6, s. 18–44; R. Kmiecik, *Idealny zbieg przestępstwa i deliktu skarbowego (art. 8 § 1 i § 2 k.k.s.) a zakaz ne bis in idem*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 9, s. 5–12; K. Piątkowska-Zagiczek, *Idealny zbieg*

aspekt idealnego zbiegu czynów zabronionych, zamieszczone w art. 181 k.k.s., mogą nasuwać wiele wątpliwości interpretacyjnych, na przykład w razie zbiegu przestępstwa skarbowego i przestępstwa, odnośnie do których możliwe jest ograniczenie rozstrzygnięć podlegających wykonaniu w postępowaniu wykonawczym lub orzeczenie o niektórych środkach karnych. Dlatego dalsze uwagi poświęcone są zagadnieniom związanym z charakterem prawnym postępowania incydentalnego prowadzonego w oparciu o treść przepisów art. 181 k.k.s., a także z przebiegiem posiedzenia w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym⁵.

Wykonywanie kar i środków karnych a zbieg idealny przestępstwa skarbowego i przestępstwa

Kodeks karny skarbowy jest aktem normatywnym, który w zakresie wykonywania kar, środków karnych i innych rozstrzygnięć zapadłych w postępowaniach w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe recypuje na swój grunt regulację zawartą w kodeksie karnym wykonawczym, przy czym zawiera nadto autonomiczne unormowanie w tym zakresie. Do wykonywania orzeczeń w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe stosuje się zatem odpowiednio przepisy kodeksu karnego wykonawczego, jeżeli przepisy kodeksu karnego skarbowego nie stanowią inaczej⁶. Modyfikacje ujętych w kodeksie karnym wykonawczym reguł wykonywania kar są związane przede wszystkim ze specyficznymi, typowymi dla prawa karnego skarbowego instytucja-

---

czynów karalnych w prawie karnym skarbowym, Warszawa 2020, s. 103–172; S. Kowalski, *Kilka uwag o szkodliwości konstrukcji idealnego zbiegu przestępstwa skarbowego i przestępstwa — z perspektywy karnoprosesowej*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2022, nr 4, s. 215–237.

⁵ W doktrynie posiedzenie to nazywa się niekiedy posiedzeniem w przedmiocie rozstrzygnięcia, która kara, jako najsurowsza, podlega wykonaniu; tak na przykład K. Postulski, *Status prokuratora w postępowaniu karnym wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12, s. 62. Nie jest to błędem, lecz raczej skrótom myślowym uzasadnionym tym zwłaszcza, że wyjątkowo rzadko orzeka się na posiedzeniu o łącznym czasie trwania środków karnych tożsamych rodzajowo i zakresowo, o którym to orzeczeniu mowa w art. 8 § 2 zd. 2 k.k.s.

⁶ Art. 178 § 1 k.k.s.

mi, takimi jak zbieg idealny przestępstwa skarbowego i przestępstwa. Sprawca ponosi odpowiedzialność karną za przestępstwo i za przestępstwo skarbowe, jeżeli jego czyn można zakwalifikować zarówno na podstawie odpowiedniego przepisu kodeksu karnego lub innej ustawy karnej, o której mowa w art. 116 k.k., jak i na podstawie przepisu kodeksu karnego skarbowego; nie stosuje się wówczas reguł wyłączania wielości ocen⁷. Częściowe zredukowanie następstw takiego założenia ma nastąpić przy wykonywaniu wymierzonych oskarżonemu kar i środków karnych, w sposób określony w art. 8 § 2–3 k.k.s.⁸ Charakterystyczny cel tych przepisów powoduje, że rozstrzygnięcie o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym nie prowadzi do zmian w sposobie wykonywania kar lub innych środków penalnych, lecz do określenia, które z nich w ogóle podlegają wykonaniu, ewentualnie do połączenia okresów, na jakie orzeczono niektóre środki karne, w nowe, łączne okresy ich wykonywania.

Jeżeli o odpowiedzialności za przestępstwo skarbowe i przestępstwo, będące w zbiegu idealnym, sąd rozstrzyga w tym samym postępowaniu, skazując oskarżonego i wymierzając mu kary oraz inne środki karnoprawnej reakcji na te czyny zabronione, to równocześnie w wyroku skazującym,

⁷ Tak na przykład Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 19/12, OSNKW 2013, poz. 13; inaczej: P. Kardas, „Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 3, s. 36. Por. M. Błaszczyk, *Idealny...*, s. 15–17.

⁸ Zgodnie z tymi przepisami wykonaniu podlega tylko najsurowsza z kar wymierzonych za czyny zabronione będące w zbiegu idealnym, co nie stoi na przeszkodzie wykonaniu środków karnych lub innych środków orzeczonych na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów. Środki karne i środki zabezpieczające oraz dozór stosuje się, chociażby je orzeczono tylko na podstawie jednego ze zbiegających się przepisów; w razie orzeczenia za zbiegające się czyny zabronione zakazów tego samego rodzaju lub pozbawienia praw publicznych, sąd stosuje odpowiednio przepisy o karze łącznej. Natomiast, jeżeli obok kary najsurowszej, która podlega wykonaniu, orzeczono także karę grzywny, również ta kara podlega łącznemu wykonaniu; w razie orzeczenia obok kary najsurowszej kilku kar grzywny, łącznemu wykonaniu podlega tylko najsurowsza kara grzywny. Szerzej o regulacji zawartej w tych przepisach zob.: S. Kowalski, *Kwestia wykonania kar, środków karnych i środków zabezpieczających orzeczonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym na tle regulacji art. 8 § 2–3 KKS*, [w:] *Współczesne problemy karania i zaniechania karania za przestępstwa skarbowe*, red. H. Paluszkiwicz, S. Kowalski, Warszawa 2023, s. 29–50.

z reguły w odrębnym punkcie (lub punktach) jego części dyspozytywnej, orzeka o tym, które kary podlegają wykonaniu lub o łącznym okresie trwania niektórych środków karnych. *De lege lata* nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby rozstrzygnięcia o odpowiedzialności za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym zapadły w dwóch różnych postępowaniach⁹. To właśnie możliwość rozstrzygnięcia o odpowiedzialności karnej oskarżonego, któremu zarzuca się czyn zabroniony stanowiący przestępstwo skarbowe i zarazem przestępstwo w odrębnych postępowaniach, powoduje, że ograniczenie skutków podwójnego ukarania za ten sam czyn w znaczeniu ontologicznym nastąpić może jedynie w postępowaniu wykonawczym. Służyć temu ma uregulowanie zawarte w przepisach art. 181 k.k.s.

Zagadnieniem, które sąd procedujący na podstawie przepisów art. 181 k.k.s. przede wszystkim musi rozstrzygnąć w postępowaniu wykonawczym, jest poczynienie ustaleń na okoliczność, że *in concreto* zachodzi zbieg idealny odnośnie do przypisanych skazanemu czynów zabronionych. Decydujące znaczenie dla dokonania tej oceny mają naturalnie opisy czynów przypisanych i ich kwalifikacje prawne zawarte w wyrokach skazujących¹⁰. Dlatego słusznie Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 26 stycznia 2016 roku eksponuje potrzebę uwzględniania w opisie czynu przypisanego określeń niepozostawiających wątpliwości co do możliwości stwierdzenia, że wyczerpuje on ustawowe znamiona czynu zabronionego stanowiącego i przestępstwo skarbowe, i przestępstwo¹¹. Dopiero stwierdzenie, że istotnie dane czyny zabronione są w zbiegu idealnym, obliuguje sąd do wyodrębnienia środków karnoprawnej reakcji zastosowanych w odniesieniu do każdego z nich, a dalej do wydania

⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2016 roku, IV KK 152/16, Legalis oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dni: 12 marca 2020 roku, V KK 92/20, Legalis; 18 kwietnia 2019 roku, II KK 82/19, Legalis.

¹⁰ W razie zbiegu idealnego przestępstwa skarbowego i przestępstwa, których popełnienie sąd przypisał sprawcy, możliwe jest naturalnie nie tylko skazanie za będące w zbiegu czyny zabronione, lecz także — w razie spełnienia ustawowych przesłanek — warunkowe umorzenie postępowania karnego, czy zastosowanie dobrowolnego poddania odpowiedzialności względem sprawcy przestępstwa skarbowego. Te jednak w myśl przepisów art. 22 § 2 k.k.s. są środkami karnymi, które zgodnie z art. 8 § 2 k.k.s. podlegają odrębnemu wykonaniu.

¹¹ II AKa 366/15, Legalis.

postanowienia z zastosowaniem regulacji art. 8 § 2–3 k.k.s. Rozstrzygnięcie podczas posiedzenia wyznaczonego na wniosek skazanego lub organu postępowania przygotowawczego o tym, która z kar wymierzonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo pozostające w zbiegu idealnym podlega wykonaniu, jest obligatoryjne¹².

Oprócz kar orzeczonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, sąd powinien wyodrębnić z wyroków skazujących rozstrzygnięcia o orzeczonych skazanemu środkach karnych: pozbawienia praw publicznych, zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska, gdyż w tym zakresie zachodzić mogą podstawy do łączenia czasu trwania tychże środków karnych¹³. Orzeczenie sądu wydawane na podstawie przepisów art. 181 k.k.s. nie ogranicza się zatem do kwestii dotyczących wykonywania wyroków w ścisłym znaczeniu, lecz wykracza poza typowe rozstrzygnięcie wydawane w postępowaniu wykonawczym. Z jednej strony sąd ma obowiązek ocenić, czy w sprawie rzeczywiście zachodzi zbieg idealny, o którym mowa w art. 8 § 1 k.k.s., z drugiej zaś wskazać, która kara podlega wykonaniu, i — jeżeli zajdą ku temu przesłanki — połączyć okresy wykonywania środków karnych tożsamyh rodzajowo i zakresowo¹⁴. Przypomina to rozstrzygnięcie w przedmiocie łączenia okresów środków karnych, zapadające w postępowaniu karnym — w wyroku skazującym albo w wyroku łącznym.

¹² Nie będzie to mieć miejsca, jeżeli względem sprawcy czynu zabronionego stanowiącego przestępstwo skarbowe zastosowano instytucję dobrowolnego poddania się odpowiedzialności, zaś skazano go za będące w zbiegu przestępstwo, gdyż dobrowolne poddanie się odpowiedzialności jest środkiem karnym albo w przypadku odstąpienia od ukarania za przestępstwo skarbowe przy jednoczesnym skazaniu na karę za przestępstwo, albowiem w tym przypadku wymierzono karę tylko za jeden z czynów zabronionych (przestępstwo).

¹³ Jak wskazuje ustawodawca — w razie orzeczenia i za przestępstwo skarbowe, i za przestępstwo środków karnych pozbawienia praw publicznych, zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska, sąd stosuje odpowiednio przepisy o karze łącznej, a zatem orzeka o łącznym czasie trwania zakazu danego rodzaju; zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2019 roku, II KK 361/18, Legalis.

¹⁴ Wyroki Sądu Najwyższego z dni: 31 października 2008 roku, II KK 113/08, Legalis, oraz 24 marca 2011 roku, IV KK 27/11, a także wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 12 maja 2016 roku, II AKa 58/16, Legalis.

Ustawodawca wyraźnie zresztą wskazuje, że orzekając w postępowaniu wykonawczym o łącznym okresie trwania środka karnego, sąd stosuje odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego dotyczące wyroku łącznego (art. 181 § 3 k.k.s.).

Podkreślenia wymaga, że możliwość rozstrzygnięcia w postępowaniu wykonawczym na podstawie przepisów art. 181 § 1 k.k.s. dotyczy tylko sytuacji, w których zapadły dwa wyroki skazujące za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym. Nie dotyczy natomiast konfiguracji obejmujących innego rodzaju wyroki, chociażby wynikało z nich przypisanie oskarżonemu przestępstwa skarbowego¹⁵ lub przestępstwa¹⁶. Wynika to z brzmienia pierwszej części art. 181 § 1 k.k.s. wskazującego, że przepis ten dotyczy sytuacji określonej w art. 8 § 1 k.k.s. w razie niejednoczesnego skazania, i jest uzasadnione tym, że warunkowe umorzenie postępowania czy zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności są w myśl przepisów art. 22 § 2 k.k.s. środkami karnymi, które podlegają wykonaniu także wówczas, gdy zostały orzeczone za przestępstwo skarbowe będące w zbiegu idealnym z przestępstwem.

Właściwość sądu

W art. 181 § 1 k.k.s. w szczególny sposób została uregulowana właściwość sądu rozstrzygającego o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym. Sądem właściwym do rozpoznania sprawy jest bowiem ten sąd, który ostatni wydał orzeczenie w pierwszej instancji. Uregulowanie to określa i właściwość rzeczową, i właściwość miejscową sądu uprawnionego do rozstrzygnięcia w tym przedmiocie¹⁷. *Lege non distinguente* przepis ten określa właściwość sądu bez względu na to, jakiego rodzaju rozstrzygnięcie może ostatecznie zapaść w postępowaniu incydentalnym i — bez względu na to, czy przedmiotem tego rozstrzygnięcia będzie tylko wska-

¹⁵ Wyrok warunkowo umarzający postępowanie lub zezwalający na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności.

¹⁶ Wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne.

¹⁷ Ewentualnie za inne jeszcze czyny zabronione stanowiące wykroczenia lub wykroczenia skarbowe, będące w zbiegu idealnym z przestępstwem skarbowym lub przestępstwem (art. 8 § 1 k.k.s.).

zanie kary podlegającej wykonaniu, czy też nadto orzeczenie o łącznym czasie trwania jednego ze środków karnych¹⁸. Jakkolwiek art. 181 § 3 k.k.s. zawiera odesłanie do przepisów kodeksu postępowania karnego dotyczących wyroku łącznego, to jednak ze względu na jednoznaczne brzmienie art. 181 § 1 k.k.s., określającego właściwość sądu orzekającego w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnopravných środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, uznać należy, że to odesłanie nie obejmuje przepisów art. 569 k.p.k. określających właściwość sądu w postępowaniu w sprawie o wydanie wyroku łącznego.

Jasne sformułowanie art. 181 § 1 k.k.s. w odniesieniu do określenia właściwości sądu może prowadzić do zaskakujących następstw, zwłaszcza w kontekście zwiększającej się ostatnimi laty punitivności¹⁹ polskiego prawa karnego. Dobitym jej przykładem jest regulacja kodeksu karnego dotycząca tak zwanych przestępstw fakturowych²⁰, na tle której łatwo dostrzec skutki szczególnego określenia właściwości sądu w ostatnio wskazanym przepisie. Jeżeli oskarżonemu zostanie przypisana najpierw w postępowaniu przed sądem okręgowym — jako sądem pierwszej instancji — zbrodnia z art. 271a § 2 k.k., a następnie w innym postępowaniu — toczącym się przed sądem rejonowym jako sądem pierwszej instancji — przestępstwo skarbowe z art. 62 § 2 k.k.s., stanowiące ten sam czyn w znaczeniu ontologicznym, to sądem właściwym do rozstrzygnięcia o karnopravných środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym będzie sąd rejonowy, czyli ten sąd, który

¹⁸ Odmiennie — jak się wydaje — A. Piaseczny, A. Wielgolewska, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2012, Lex, komentarz do art. 181, tezy nr 3, którzy zasugerowali, że w związku z odpowiednim stosowaniem przepisów o karze łącznej do orzekania o łącznym czasie trwania niektórych środków karnych wymierzonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo, stosuje się przepisy k.p.k. dotyczące właściwości sądu w postępowaniu w sprawie wyroku łącznego. Jest to jednak teza zbyt daleko idąca, gdyż pomija jednoznaczne brzmienie art. 181 § 1 k.k.s. określającego oprócz właściwości sądu wskazanie przez ustawodawcę, że sąd orzeka postanowieniem, a więc na posiedzeniu (nie zaś wyrokiem, po przeprowadzeniu rozprawy).

¹⁹ Przez to pojęcie rozumiem tu wszelkie rozwiązania legislacyjne prowadzące do poszerzenia obszaru represji; tak też między innymi L. Lernell — podają za M. Melezini, *Punitivność polskiego wymiaru sprawiedliwości w XX wieku*, Białystok 2003, s. 15 — oraz A. Wąsek, *Prawo karne — minimum moralności?*, „Annales UMCS” 1984, nr 31, s. 46.

²⁰ Stypizowanych w przepisach art. 270a, 271a i 277a k.k.

ostatni wydawał wyrok skazujący w pierwszej instancji. Gdyby jednak w tego rodzaju sprawach zapadł wyrok najpierw w sądzie rejonowym, a następnie w sądzie okręgowym, sądem właściwym do rozpoznania wniosku, o którym mowa w art. 181 § 1 k.k.s., będzie sąd okręgowy.

Wyznaczenie i przebieg posiedzenia

Posiedzenie wyznacza się wówczas, gdy zachodzi potrzeba wydania postanowienia²¹ — a niewątpliwie jest tak, jeżeli uprawniony podmiot złoży wniosek o wydanie postanowienia w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnopravných środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym. Wynika to wprost z treści art. 181 § 1 k.k.s. Przepisy regulujące wyznaczenie i przebieg wskazanego posiedzenia zostały zamieszczone w tej części kodeksu karnego skarbowego, która dotyczy postępowania wykonawczego. Przepisy art. 178–191 k.k.s. modyfikują reguły prowadzenia tego postępowania zawarte w kodeksie karnym wykonawczym. Szczególnie dotyczy to podmiotów uprawnionych do złożenia wniosku o wydanie postanowienia i do udziału w posiedzeniu.

Posiedzenie w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnopravných środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym jest wyznaczane wyłącznie na wniosek skazanego lub organu postępowania przygotowawczego. Jest to odstępstwo od jednej z zasad postępowania wykonawczego, wynikającej z treści art. 9 § 1 i art. 19 § 1 k.k.w. — zasady postępowania z urzędu²². Za twierdzeniem o wyjątkowej regulacji kodeksu karnego skarbowego w tym zakresie przemawia wykładnia językowa art. 181 § 1 k.k.s., w którym wymieniono podmioty uprawnione do złożenia wniosku, w powiązaniu z treścią art. 178 § 1 k.k.s., który stanowi, że przepisy kodeksu karnego wykonawczego stosuje się, jeżeli przepisy kodeksu karnego skarbowego nie stanowią inaczej. Art. 181 § 1 k.k.s. zawiera zaś — w zakresie podmiotu inicjującego postępowanie wykonawcze — regulację odmienną od ujętej w art. 19 § 1 k.k.w. Uruchomienie działania sądu w celu orzeczenia o wykonywaniu kar lub

²¹ Art. 95 § 1 k.p.k. w związku z art. 1 § 2 k.k.w. w związku z art. 178 § 1 k.k.s.

²² Z. Hołda, K. Postulski, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Sopot, Lex, komentarz do art. 19, tezy nr 1.

środków karnych orzeczonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym wymaga zatem inicjatywy skazanego lub organu postępowania przygotowawczego, nie ma natomiast możliwości wszczęcia postępowania w tym zakresie z urzędu. Takie rozwiązanie należy ocenić bardzo krytycznie, gdyż różnicuje ono sytuację skazanego w zależności od tego, czy o jego odpowiedzialności za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym orzeczono w jednym, czy w dwóch odrębnie prowadzonych postępowaniach. W pierwszym przypadku sąd odpowiednie rozstrzygnięcie zawiera bowiem obligatoryjnie w wyroku skazującym, w drugim zaś czyni to wyłącznie na wniosek zgłoszony przez uprawniony podmiot w postępowaniu wykonawczym²³.

Aktualnie w postępowaniu wykonawczym obowiązuje zasada rozpoznawania spraw bez udziału stron²⁴. Ma ona zastosowanie także w odniesieniu do posiedzenia wyznaczonego w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnopravných środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, gdyż w przepisach art. 181 k.k.s. ustawodawca nie przewidział prawa udziału w posiedzeniu stron lub innych uczestników postępowania. Tym niemniej sąd może dopuścić do udziału w posiedzeniu każdą osobę, jeżeli uzna, że jej udział może mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia. Wyjątek od tych reguł zachodzi w przypadku istnienia podstaw do orzeczenia łącznego czasu trwania pozbawienia praw publicznych, zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Wtedy w postępowaniu wykonawczym stosuje się bowiem przepisy kodeksu postępowania karnego dotyczące wyroku łącznego (art. 181 § 3 k.k.s.). Stosując odpowiednio art. 574 zd. 1 k.p.k., należy zatem uznać, że prawo udziału w posiedzeniu przysługuje wówczas skazanemu i jego obrońcy oraz prokuratorowi.

Podczas posiedzenia sąd najczęściej poprzestaje na odczytaniu wniosku, na podstawie którego wszczęto postępowanie incydentalne, i ujawnieniu załączonych do niego dokumentów, a ponadto ujawnia dokumenty w aktach spraw, w których doszło do wydania wyroków skazujących

²³ Trafne uwagi krytyczne pod adresem tego rozwiązania zgłosił także T. Razowski, [w:] P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 181, tezy nr 2.

²⁴ Art. 22 § 1 k.k.w.

za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym. Jeżeli zachodzi potrzeba sprawdzenia okoliczności faktycznych przed wydaniem orzeczenia, sąd dokonuje tego sam bądź zwraca się o wykonanie określonych czynności do sądu miejscowo właściwego (art. 97 k.p.k. w związku z art. 1 § 2 k.k.w. w związku z art. 178 § 1 k.k.s.). W przypadku rozstrzygania o łącznym czasie trwania środków karnych odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy art. 571 i 574 k.p.k. (art. 181 § 3 k.k.s.), a więc sąd powinien rozważyć dodatkowo potrzebę uzyskania opinii o skazanym lub kwestionariusza wywiadu środowiskowego, ewentualnie innych dokumentów pozwalających poznać indywidualne cechy skazanego na podstawie danych osobopoznawczych²⁵. Bazując na treści ujawnionych na posiedzeniu dokumentów, sąd z jednej strony ustala, które czyny zabronione istotnie są w zbiegu idealnym, z drugiej zaś klasyfikuje kary z punktu widzenia ich surowości i środki karne, do których zastosowanie mają przepisy o karze łącznej, orzeczone za przestępstwo skarbowe i przestępstwo, aby następnie określić, która kara podlega wykonaniu i jaki będzie łączny czas środka karnego.

Postanowienie sądu

W przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym sąd orzeka postanowieniem. Jeżeli wniosek o wydanie takiego postanowienia jest niezasadny, w szczególności dlatego, że przestępstwo skarbowe i przestępstwo nie są w zbiegu idealnym, o którym mowa w art. 8 § 1 k.k.s., albo nie ma podstaw do wskazywania, która kara podlega wykonaniu, sąd powinien nie uwzględnić wniosku. W przeciwnym razie wydaje postanowienie, w którym orzeka o tym, która z kar wymierzonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym podlega wykonaniu, lub o łącznym czasie trwania środka karnego pozbawienia praw publicznych, zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Jeżeli

²⁵ Argumentacja z art. 571 § 1 k.p.k. w związku z art. 181 § 3 k.k.s.; por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 14 listopada 2017 roku, II AKa 177/17, Legalis oraz wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 maja 2013 roku, II AKa 136/13, Legalis.

do czasu wydania postanowienia doszło do wykonania kary łagodniejszej lub środka karnego w całości lub w części, to dodatkowo sąd powinien zawrzeć w postanowieniu rozstrzygnięcie o zaliczeniu wykonanej kary lub środka karnego na poczet kary podlegającej wykonaniu lub łącznego czasu trwania środka karnego (art. 181 § 4 k.k.s.).

Naturalnie rodzi się pytanie o to, czy zawierać w postanowieniu dodatkowe rozstrzygnięcie o pozostawieniu do odrębnego wykonania innych rozstrzygnięć zawartych w wyrokach skazujących, tudzież czy mogą znaleźć się w nim inne jeszcze rozstrzygnięcia, których potrzeba może ujawnić się w toku posiedzenia. Jak się wydaje, zawarcie w postanowieniu punktu wskazującego, że określone rozstrzygnięcia zawarte w wyrokach skazujących podlegają lub nie podlegają odrębnemu wykonaniu, nie jest błędem. Przeciwnie, w konkretnym przypadku może mieć walor porządkujący, ułatwiając dalsze czynności w postępowaniu wykonawczym, które nie zawsze są dokonywane przez sąd lub sędziego. Niekiedy tego rodzaju rozstrzygnięcie może być wręcz pożądane, na przykład wówczas gdy skazanemu wymierzono grzywny za przestępstwo i za przestępstwo skarbowe, a zarazem za grzywnę wymierzoną za przestępstwo skarbowe do odpowiedzialności posiłkowej został pociągnięty podmiot, o którym mowa w art. 24 § 1 k.k.s., zaś wykonaniu podlega tylko kara grzywny wymierzona za przestępstwo (jako surowsza). Uzasadnione byłoby wówczas zawarcie w postanowieniu sądu rozstrzygnięcia wskazującego, że nie podlega wykonaniu zawarte w wyroku skazującym za przestępstwo skarbowe orzeczenie o pociągnięciu podmiotu do odpowiedzialności posiłkowej²⁶. Co więcej, aktualnie obowiązujące regulacje w zakresie stosowania niektórych środków penalnych mogą prowadzić do sytuacji, w której w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawie o przestępstwo skarbowe zostaną oskarżonemu wymierzone tożsame w swej istocie środki, niebędące ani karą, ani środkami karnymi, do których stosuje się przepisy o karze łącznej. Dobrym tego przykładem jest orzeczenie o przypadku korzyści majątkowej pochodzącej z czynu zabronionego będącego zarazem przestępstwem skarbowym i przestępstwem²⁷.

²⁶ Podmiot odpowiedzialny posiłkowo może bowiem uiścić tylko karę grzywny lub jej część wymierzoną za przestępstwo skarbowe (art. 24 § 1 k.k.s.).

²⁷ Zob. art. 33 § 1 k.k.s. i art. 45 § 1 k.k. Przepadek korzyści majątkowej nie jest karą, lecz — środkiem karnym na gruncie kodeksu karnego skarbowego i środkiem

W razie odrębnego prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe i postępowania karnego, będących w zbiegu idealnym, sądy mogą orzec przepadek tej samej w istocie korzyści majątkowej w każdym z tych postępowań. Jak się wydaje, w takim wypadku byłoby uzasadnione orzec jednak — w postępowaniu wykonawczym — że jedno z takich rozstrzygnięć nie podlega wykonaniu z uwagi na tożsamość korzyści majątkowej, a gdyby wszczęto już postępowania wykonawcze w zakresie wykonywania przepadku korzyści majątkowej — umorzyć postępowanie wykonawcze w części obejmującej rozstrzygnięcie o przepadku korzyści majątkowej później skierowane do wykonania, ze względu na to, że zachodzi okoliczność wyłączająca kontynuowanie postępowania wykonawczego w tym zakresie²⁸.

Na postanowienie sądu, wydane w toku postępowania incydentalnego w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, służy zażalenie organowi postępowania przygotowawczego i skazanemu. Wynika to wprost z art. 181 § 1 k.k.s., który reguluje wyraźnie kwestię wnoszenia zażalenia, wyłączając tym samym możliwość wniesienia zażalenia przez prokuratora jako stronę postępowania wykonawczego²⁹.

Konkluzje

1. Regulacja zawarta w przepisach art. 181 k.k.s. wiąże się z redukowaniem skutków wymierzenia kar lub innych środków penalnych za czyny zabronione będące w zbiegu idealnym, o którym mowa w art. 8

---

kompensacyjnym na gruncie kodeksu karnego. Nie dotyczy go zatem regulacja art. 8 § 2 zd. 1 k.k.s. Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 marca 2018 roku, II AKa 387/17, Legalis.

²⁸ Prowadzenie postępowania wykonawczego w zakresie wykonania środka karnego tożsamego w swej istocie rozstrzygnięciu zapadłemu w postępowaniu karnym stanowiącemu orzeczenie środka kompensacyjnego (lub odwrotnie) należałoby traktować, jako „inną przyczynę wyłączającą postępowanie” w rozumieniu art. 15 § 1 k.k.w. Zob. uwagi K. Postulskiego, *Zakres orzekania sądu w postępowaniu wykonawczym*, „Nowa Kodyfikacja Karna. Krótkie Komentarze” 1998, z. 10, s. 46–48; por. też postanowienia: Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 czerwca 2018 roku, II AKz 760/18, Lex nr 2557379 oraz Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2014 roku, V KK 312/14, Lex nr 1544209.

²⁹ Zob. art. 21 k.k.w.; por. K. Postulski, *Status...*, s. 51–52.

§ 1 k.k.s., szczególnie za przestępstwo skarbowe i przestępstwo. Znajduje ona zastosowanie wówczas, gdy przypisanie tych czynów zabronionych nastąpiło w dwóch odrębnie prowadzonych postępowaniach.

2. Charakterystyczny cel posiedzenia wyznaczanego w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym powoduje, że postanowienie wydawane na tym posiedzeniu ma inny charakter prawny niż typowe posiedzenie wyznaczone w przedmiocie rozstrzygnięcia incydentalnego w postępowaniu wykonawczym. Rozstrzygnięcie o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym prowadzi bowiem do określenia, które z nich w ogóle podlegają wykonaniu, ewentualnie do połączenia okresów, na jakie orzeczono niektóre środki karne, w nowe, łączne okresy ich wykonywania.

3. Postępowanie w przedmiocie rozstrzygnięcia w postępowaniu wykonawczym o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym może być wszczęte tylko na wniosek skazanego lub organu postępowania przygotowawczego. Jest to złe rozwiązanie, stanowiące odstępstwo od zasady postępowania z urzędu, skutkujące nieuzasadnionym różnicowaniem sytuacji sprawców czynów będących zarazem przestępstwami skarbowymi i przestępstwami w zależności od tego, czy o ich odpowiedzialności za przestępstwa skarbowe i przestępstwa będące w zbiegu idealnym orzeczono w jednym, czy w dwóch odrębnie prowadzonych postępowaniach.

4. Przepisy art. 181 k.k.s. najzupełniej bezzasadnie pomniejszają rolę prokuratora w postępowaniu wykonawczym jako strony tego postępowania, umożliwiając nawet wyeliminowanie *in concreto* jego aktywnego udziału w postępowaniu w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym.

5. Krytycznie należy ocenić z zasady niejawni charakter posiedzenia, na którym ma zapaść postanowienie, o którym mowa w art. 181 § 1 k.k.s. Skoro przedmiotem orzeczenia wydawanego na posiedzeniu jest ustalenie, które czyny zabronione są w zbiegu idealnym i która kara ma podlegać wykonaniu, zasadne byłoby umożliwić stronom udział w posiedzeniu i wypowiedzenie się w tym przedmiocie, zanim sąd wyda stosowne rozstrzygnięcie. Wszak w postępowaniu karnym, którego przedmiotem

jest oskarżenie o przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym, strony mogą wyrazić swoje stanowisko w tym zakresie, zanim w wyroku skazującym sąd orzeknie na podstawie art. 8 § 2–3 k.k.s.

6. Postanowienie kończące postępowanie incydentalne w przedmiocie rozstrzygnięcia o karnoprawnych środkach reakcji na przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym nie musi ograniczać się do rozstrzygnięć wynikających wprost z treści art. 181 § 1 i 4 k.k.s. oraz art. 8 § 2–3 k.k.s. W zależności od treści wyroków skazujących uzasadnione może być zawarcie w tym postanowieniu dodatkowych rozstrzygnięć, szczególnie wskazujących, że w określonej, innej jeszcze części wyroki skazujące podlegają lub nie podlegają wykonaniu.

Bibliografia

- Artymiak G., *O konstrukcji zbiegu idealnego — uwagi na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r.*, *IKZP 19/12*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 1, s. 51–88.
- Błaszczyk M., *Idealny zbieg czynów karalnych*, [w:] *Interdyscyplinarność — w nauce najciekawsze rzeczy dzieją się na styku różnych dziedzin. Księga Jubileuszowa Profesor Małgorzaty Król-Bogomilskiej*, red. M. Błaszczyk, A. Zientara, Warszawa 2021, s. 15–28.
- Duda J., *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2013 r.*, *IKZP 19/12*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 1, s. 123–133.
- Hołda Z., Postulski K., [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Sopot, Lex, komentarz do art. 19, tezy nr 1.
- Kanarek J., *Istota zewnętrznego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym skarbowym, jego geneza oraz uzasadnienie zastosowania*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 6, s. 18–45.
- Kardas P., „Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 3, s. 5–63.
- Kmieciak R., *Idealny zbieg przestępstwa i deliktu skarbowego (art. 8 § 1 i § 2 k.k.s.) a zakaz ne bis in idem*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 9, s. 5–12.
- Kowalski S., *Kilka uwag o szkodliwości konstrukcji idealnego zbiegu przestępstwa skarbowego i przestępstwa — z perspektywy karnoprocesowej*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2022, nr 4, s. 215–237.
- Kowalski S., *Kwestia wykonania kar, środków karnych i środków zabezpieczających orzeczonych za przestępstwo skarbowe i przestępstwo będące w zbiegu idealnym na tle regulacji art. 8 § 2–3 KKS*, [w:] *Współczesne problemy karania i zaniechania karania za przestępstwa skarbowe*, red. H. Paluszkiwicz, S. Kowalski, Warszawa 2023, s. 29–50.

- Majewski J., *Reguły wyłączenia wielości ocen a konstrukcja idealnego zbiegu czynów zabronionych (przestępstw lub wykroczeń)*, „Palestra” 2015, nr 11–12, s. 65–81.
- Melezini M., *Punitywność polskiego wymiaru sprawiedliwości w XX wieku*, Białystok 2003.
- Piaseczny A., Wielgolewska A., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2012, Lex.
- Piątkowska-Zagiczek K., *Idealny zbieg czynów karalnych w prawie karnym skarbowym*, Warszawa 2020.
- Postulski K., *Status prokuratora w postępowaniu karnym wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12, s. 135–156.
- Postulski K., *Zakres orzekania sądu w postępowaniu wykonawczym*, „Nowa Kodyfikacja Karna. Krótkie komentarze” 1998, z. 10, s. 24–33.
- Razowski, [w:] P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 181, s. 1422–1424.
- Wąsek A., *Prawo karne — minimum moralności?*, „Annales UMCS” 1984, nr 31, s. 35–65.

Incidental proceedings to resolve on the criminal law response to a fiscal offence and an offence being in ideal concurrence (Art. 181 of the Fiscal Penal Code)

Abstract

The study is devoted to the issues of incidental proceedings in executive proceedings, which are of key importance for the execution of penalties and other penal-legal measures of reaction to a fiscal offence and an offence which are in ideal concurrence, imposed on the accused in two different criminal proceedings. The author defines the legal nature of these proceedings and then indicates the interpretative doubts that may arise when interpreting the provisions of Article 181 of the Fiscal Penal Code. In the final part of the article, he provides the most important conclusions, as well as signals the necessity and direction of desirable changes to the current normative regulation.

Keywords: implementation of the penalty, incidental proceedings, offence, fiscal offence, ideal concurrences

Wpływ zmian w kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym na proces wykonywania kary ograniczenia wolności z perspektywy zadań zawodowego kuratora sądowego

MAGDALENA NIEWIADOMSKA-KRAWCZYK

ORCID: 0000-0002-7070-8616

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

Abstrakt

Opracowanie koncentruje się na kilku kwestiach dotyczących zmian w zakresie kary ograniczenia wolności. Z jednej strony mogą one korzystnie wpłynąć na proces wykonywania tej kary, między innymi upraszczając go, usprawniając pracę poszczególnych organów zaangażowanych w proces wykonawczy oraz zmniejszając liczbę zadań czy obciążenia sprawami. Z drugiej jednak wręcz przeciwnie — poszczególne zmiany mogą wpłynąć negatywnie na proces wykonywania tej kary, komplikując go, powodując niepotrzebne obciążenie organów wykonawczych sprawami czy zadaniami w ramach procesu wykonawczego. Istnieje jeszcze trzecia możliwość, mianowicie częściowo pozytywny, a częściowo negatywny wpływ zmian.

Słowa kluczowe: ograniczenie wolności, kara kryminalna, polityka karna

I

W roku 2022 minęło 25 lat od uchwalenia nowych kodyfikacji karnych¹. Każda z nich była w tym czasie wielokrotnie nowelizowana, co sprawiło, że niektóre instytucje prawne nie przypominają w swoim kształcie tych uregulowanych pierwotnie. Ponadto natłok zmian sprawił, że pojawiła się konieczność wydania tekstów jednolitych.

Jedną z instytucji dotkniętych licznymi zmianami jest kara ograniczenia wolności. Jej specyfika polega między innymi na tym, że kształt materialnoprawny przekłada się bezpośrednio na proces jej wykonywania. Można zatem postawić pytanie: jaki wpływ w minionym okresie miały zmiany prawa karnego materialnego i wykonawczego na proces wykonywania kary ograniczenia wolności? Odpowiedź tylko pozornie wydaje się prosta. Z jednej strony zmiany mogą bowiem korzystnie wpłynąć na proces wykonywania tej kary, między innymi upraszczając go, usprawniając pracę poszczególnych organów zaangażowanych w proces wykonawczy lub zmniejszając liczbę zadań czy obciążenia sprawami. Z drugiej jednak wręcz przeciwnie — poszczególne zmiany mogą wpłynąć negatywnie na proces wykonywania tej kary, komplikując go, powodując niepotrzebne obciążenie organów wykonawczych sprawami czy zadaniami w ramach procesu wykonawczego. Istnieje jeszcze trzecia możliwość, mianowicie częściowo pozytywny, a częściowo negatywny wpływ tych zmian.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę znalezienia odpowiedzi na to pytanie. Z uwagi na jego ramy, analiza zostanie ograniczona wyłącznie do najważniejszych zmian przepisów kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego dotyczących kary ograniczenia wolności. Podkreślenia wymaga tu fakt, że organem postępowania wykonawczego istotnie zaangażowanym w proces wykonywania kary ograniczenia wolności jest zawodowy kurator sądowy². W ramach wykonywania tej kary ciąży na nim wiele zadań zarówno o charakterze materialnoprawnym, jak i proce-

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, tekst jedn.) — dalej: k.k.; ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, tekst jedn.); ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r. poz. 53, tekst jedn.) — dalej k.k.w.

² Art. 2 pkt 6 k.k.w.; zob. też S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 24; por. L. Bogunia, *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 3, 1998, s. 181.

sowym. Dlatego też przedstawiona analiza wpływu zmian w k.k. i k.k.w. na proces wykonywania kary ograniczenia wolności zostanie przeprowadzona z perspektywy obowiązków i uprawnień zawodowego kuratora sądowego związanych z wykonywaniem tej kary. Podstawą rozważań będą zatem zadania wskazane w art. 173 k.k.w.³ oraz wynikające z art. 53–66 k.k.w.⁴ Poza obszarem zainteresowania pozostaną natomiast obowiązki związane z pozycją ustrojową kuratora sądowego, wskazane w ustawie z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych⁵.

II

Na wstępie należy wskazać, że badając wpływ zmian w k.k. i k.k.w. na proces wykonywania kary ograniczenia wolności w odniesieniu do kuratora sądowego, możemy podzielić je na dwie kategorie: zmiany mające wpływ na pozycję i rolę zawodowego kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego oraz zmiany mające wpływ na ilość zadań kuratora i czynności wykonywanych w ramach tych zadań, a zatem na obciążenie pracą.

Pierwotnie przepisy k.k.w. przewidywały następujące zadania zawodowego kuratora sądowego związane z wykonywaniem k.o.w.⁶:

- organizowanie i kontrolowanie wykonywania k.o.w.
- wyłącznie kontrolowanie wykonywania k.o.w.
- podejmowanie czynności o charakterze procesowym związanych ze składaniem wniosków w postępowaniu wykonawczym⁷.

Podkreślić trzeba, że zakres czynności podejmowanych przy realizacji tych zadań był zróżnicowany, w zależności od wariantu, w jakim orzeczono k.o.w.⁸

³ Rozdział XI k.k.w., *Prawa i obowiązki kuratora sądowego*.

⁴ Rozdział IX k.k.w., *Kara ograniczenia wolności* — dalej: k.o.w.

⁵ Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 795. Zob. T. Szymanowski, *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*, „Archiwum Kryminologii” 27, 2003–2004, s. 77 n.

⁶ Art. 55 § 2 k.k.w.

⁷ Zob. art. 173 § 2 k.k.w.

⁸ Możliwych było co najmniej 9 wariantów orzekania tej kary — na przykład w formie obowiązku pracy — ewentualnie połączona z obowiązkami lub dozorem; w formie potrącenia ewentualnie z obowiązkami lub dozorem; z warunkowym zawieszeniem jej

Pierwsza nowelizacja przepisów k.k. dotyczących kary ograniczenia wolności, która poważnie wpłynęła na zmianę przepisów wykonawczych, a co za tym idzie także procesu wykonywania kary, została dokonana ustawą z dnia 5 listopada 2009 roku⁹. Zrezygnowano wówczas z udziału sądu we wskazywaniu rodzaju pracy, którą ma wykonać skazany, i określenia miejsca jej wykonywania¹⁰. Ponadto uchylono możliwość oddania skazanego pod dozór kuratora¹¹, wprowadzono możliwość orzekania wobec skazanego wszystkich środków wskazanych w art. 72 k.k. oraz potrącenia z wynagrodzenia za pracę wyłącznie na cel społeczny wskazany przez sąd¹². Konsekwencją tych zmian była nowelizacja przepisów k.k.w. mających bezpośredni wpływ na zadania zawodowego kuratora sądowego związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności.

Zdjęcie z sądu orzekającego obowiązku wskazania rodzaju pracy, którą skazany ma wykonać, wiązało się z nałożeniem go na zawodowego kuratora sądowego. Obejmowało to konieczność wskazania rodzaju pracy, miejsca jej wykonywania oraz terminu rozpoczęcia¹³. To wiązało się zaś z wydaniem decyzji w tej sprawie. Omawiana czynność stanowiła *novum* wśród czynności wykonywanych dotąd przez zawodowego kuratora sądowego. Jednocześnie poszerzono krąg podmiotów, w których mogła być wykonywana kara ograniczenia wolności w formie pracy¹⁴, co wiązało się z nowymi, dodatkowymi zadaniami kuratorów sądowych w zakresie pozyskiwania podmiotów oraz współpracy z nimi¹⁵.

---

wykonania. Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33. *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, 2014, s. 163 n.

⁹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Kodeks karny wykonawczy, ustawy — Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589). Ustawa weszła w życie 8 czerwca 2010 roku.

¹⁰ Zob. Art. 34 § 2 pkt 2 k.k. i art. 35 § 1 k.k.

¹¹ Zob. art. 36 § 1 k.k.

¹² Zob. art. 35 § 2 k.k.

¹³ Zob. art. 57 k.k.w.

¹⁴ Zob. art. 58 k.k.w.

¹⁵ Por. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Wykonywanie kary ograniczenia wolności przez zawodowego kuratora sądowego — ewolucja czy rewolucja? Rozważania w świe-*

Analizując omawianą nowelizację przepisów k.k.w., należy podkreślić, że zawodowemu kuratorowi sądowemu przekazano wszystkie poza orzeczniczymi zadania w zakresie organizowania i kontrolowania wykonywania kary ograniczenia wolności. Nastąpiło zatem oddzielenie czynności typowo jurysdykcyjnych od wykonawczych oraz ich wewnętrzne uporządkowanie.

Jak owa zmiana wpłynęła na proces wykonywania kary ograniczenia wolności? W pierwszym z badanych obszarów z pewnością pozytywnie. Przede wszystkim podniesiono rangę kuratora zawodowego jako organu postępowania wykonawczego, gdyż w jego ręce oddano proces wykonywania kary pozbawienia wolności, wyposażając go w nowe czynności, świadczące o jego samodzielności, jak choćby wydawanie decyzji dotyczącej rodzaju pracy skazanego. Wydaje się, że doprowadziło to do usprawnienia procesu wykonywania kary ograniczenia wolności. Zawodowy kurator sądowy bowiem, jako organ będący „najbliżej” skazanego, a jednocześnie ściśle współpracujący z podmiotami, w których k.o.w. może być wykonywana, jest najbardziej kompetentnym organem do kierowania skazanego do odpowiedniej pracy oraz organizacji i kontroli jej wykonywania w sposób efektywny i zgodny z celem jej orzekania.

Pozostaje jeszcze kwestia wpływu zmian na ilość zadań zawodowego kuratora sądowego. Zgodnie z treścią art. 55 § 2 k.k.w. — nadal jego głównymi zadaniami pozostały organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary ograniczenia wolności oraz kontrola obowiązków nakładanych na skazanego odbywającego tę karę. Przykładowy katalog czynności składających się na te obowiązki otwiera przesłanie odpisu wyroku do właściwego zespołu kuratorskiej służby sądowej¹⁶; następnie odpis ten powinien być przekazany przez kierownika zespołu konkretnemu zawodowemu kuratorowi sądowemu do referatu¹⁷. Pierwszą czynnością kuratora winno być wezwanie skazanego oraz pouczenie go o prawach, obowiązkach i konsekwencjach uchylania się od odbywania kary (art. 57

---

tle 20 lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54. *XX lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, 2019, s. 189.

¹⁶ Nie dotyczy to orzeczeń skazujących na k.o.w. w postaci potrącenia za pracę — zob. art. 59 k.k.w.

¹⁷ Więcej na temat organizowania i kontrolowania wykonywania k.o.w. zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności...*, s. 172–178.

§ 1 k.k.w.). Następnym krokiem jest decyzja kuratora co do rodzaju, miejsca i terminu rozpoczęcia pracy, która podlega kontroli. Najbardziej „pojemnym zadaniem” okazuje się być organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary. W jego ramach mieszczą się bowiem takie czynności jak: pozyskiwanie podmiotów (co jest czynnością bardzo absorbującą i czasochłonną), współpraca z nimi obejmująca między innymi instruktaże, szkolenia, przysyłanie niezbędnych dokumentów, jak również współpraca w tym zakresie z prezesem sądu. Ponadto zaliczyć tu należy takie czynności jak kontrolowanie nałożonych obowiązków, składanie do sądu wniosków dotyczących modyfikacji obowiązków, odroczenia lub przerwy w jej wykonaniu, skrócenia kary, orzeczenia kary zastępczej.

Biorąc pod uwagę fakt, że wspomniana nowelizacja poszerzyła krąg podmiotów, w których k.o.w. mogła być wykonywana, automatycznie wzrosła liczba czynności podejmowanych w tym zakresie przez kuratora sądowego. Choć teoretycznie zadań było tyle samo, to nakład pracy kuratora tylko pozornie nie uległ zmianie. Znacznie zwiększyła się bowiem liczba czynności w ramach tych zadań. Taki stan rzeczy z pewnością nie pozostał bez wpływu na efektywność pracy kuratora sądowego, a przez to na proces wykonywania kary.

Kolejną nowelizacją, to jest ustawą z dnia 20 lutego 2015 roku¹⁸, nadano nową jakość karze ograniczenia wolności (art. 34 § 1a). Przede wszystkim zasadniczej zmianie uległa treść tej kary¹⁹, na którą składały się następujące elementy: obowiązek nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym, obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, obowiązek wymieniony w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., potrącenie z wynagrodzenia za pracę 10–25% w stosunku miesięcznym, zakaz zmiany miejsca stałego pobytu bez zgody sądu oraz obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary. Mogły one być orzekane łącznie lub osobno. Inaczej ukształtowano też granice wymiaru tej kary — od miesiąca do dwóch lat, a także zniesiono możliwości warunkowego zawieszenia wykonania tego rodzaju kary. Poza

¹⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 396), która weszła w życie dnia 1 lipca 2015 roku.

¹⁹ Pietruszka, *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 36, 2015, s. 41–43.

tym fakultatywnie sąd mógł orzec obowiązki określone w art. 72 § 1 pkt 2 i 3 k.k. lub świadczenie pieniężne. Taka regulacja sprawiła, że pojawiło się 15 zasadniczych wariantów tej kary. W sumie zaś można było orzec tę karę aż w 1023 wariantach²⁰. Uwagę zwraca eklektyzm tej kary oraz możliwość sekwencyjnego jej budowania, co niewątpliwie wpływa na proces wykonywania tej kary.

W tym miejscu należy przyrzeć się, jak nowa treści k.o.w. przełożyła się na zadania i czynności zawodowego kuratora sądowego. Zgodnie z treścią przepisu art. 55 § 2 k.k.w. zasadniczym zadaniem zawodowego kuratora sądowego pozostało organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary ograniczenia wolności oraz orzeczonych obowiązków. Wprowadzenie obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego do treści kary spowodowało, że zadania kuratora koncentrowały się nie tylko wokół wykonania kary w postaci obowiązku pracy, ale także kontroli elektronicznej oraz obowiązków probacyjnych o charakterze obligatoryjnym. Choć sam zakres zadań nie zmienił się, to znacznej modyfikacji uległy czynności podejmowane w ich ramach tych.

Przed wszystkim eklektyczny charakter k.o.w. skomplikował proces organizowania wykonywania tej kary. Pojawiła się bowiem konieczność organizacji nie tylko pracy skazanego, ale samego sposobu wykonywania tej kary, ukształtowanej eklektycznie lub sekwencyjnie. Obowiązki orzeczone mogły być bowiem jednocześnie lub pojedynczo, ale sekwencyjnie, co wymagało najpierw organizacji trybu wykonywania poszczególnych obowiązków. Ponadto wśród kilku orzeczeń przekazanych do wykonania każda k.o.w. mogła wymagać innej organizacji jej wykonania.

W odniesieniu do obowiązku pracy nowy zakres czynności związany być mógł także z poszerzeniem kręgu podmiotów o te, którym powierzono (w dowolny sposób) wykonywanie zadań własnych gminy, co dodatkowo wymagało pozyskiwania takich podmiotów i ukształtowania współpracy z nimi²¹.

²⁰ Por. T. Sroka, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 135.

²¹ W zakresie pozyskiwania podmiotów, w których może być wykonywana praca, oraz współpracy z nimi szerzej zob. np. A. Janus-Dębska, *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2016, s. 37–56;

Podział na obowiązki probacyjne obligatoryjne, stanowiące treść kary, oraz fakultatywne wymusił zmianę w zakresie zadań i czynności kuratora zawodowego, albowiem w tym zakresie wykonywał on dotychczas tylko czynności kontrolne²². W nowym stanie prawnym czynności kontrolne mogły być podejmowane wyłącznie wobec obowiązków fakultatywnych, które nie ulegają modyfikacji na podstawie art. 61 § 1 k.k.w. W pozostałym zakresie, to jest obowiązków obligatoryjnych kształtujących treść k.o.w., istniała konieczność podejmowania czynności związanych z organizacją wykonania kary, co dodatkowo komplikowały eklektyzm i sekwencyjność kary.

Całkiem nowe czynności pojawiły się w związku z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego. Organizowanie wymagało między innymi przeprowadzenia szeregu czynności poprzedzających rozpoczęcie dozoru, zebrania stosownych informacji warunkujących i umożliwiających jego stosowanie. Kontrolowanie zaś obejmowało między innymi zbieranie informacji o przebiegu odbywania kary, kontrolę pozostawania w miejscu stałego pobytu w wyznaczonym czasie, udzielania zezwolenia na czasowe opuszczenie miejsca stałego pobytu itp.²³

Jak zatem omawiana nowelizacja wpłynęła na proces wykonywania k.o.w.? Stanowczo należy stwierdzić, że nie doprowadziła ona do wzmocnienia pozycji zawodowego kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego. W tym zakresie zasadniczo nic nie uległo zmianie. Skomplikowała natomiast proces wykonywania kary, zwiększając zakres czynności kuratora w ramach wykonywanych zadań. Ponadto spowodowała konieczność stosowania dwóch różnych reżimów prawnych przy wykonywaniu kary ograniczenia wolności, czyli do kar orzeczonych przed 1 lipca 2015 roku i po tej dacie. Wymienione czynniki przekładały się także na efektywność pracy zawodowego kuratora sądowego, który nawet przy najlepszych chęciach i dołożeniu najwyższej staranności mógł

S. Lelental, M. Niewiadomska-Krawczyk, *Współpraca zawodowych kuratorów sądowych dla dorosłych z samorządem lokalnym i innymi instytucjami w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności*, [w:] *Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu. Księga pamiątkowa dr Tadeuszowi Jedynakowi*, red. K. Stasiak, Toruń 2018, s. 255–272.

²² Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Wykonywanie kary...*, s. 192.

²³ *Ibidem*.

mieć trudności ze zorganizowaniem i kontrolowaniem tak różnorodnie ukształtowanych kar ograniczenia wolności.

Ponadto daje się tu zauważyć jeszcze jedną istotną kwestię. Z uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 roku²⁴ wynika, że owa „zasadnicza rozbudowa” kary ograniczenia wolności miała na celu jej „uatrakcyjnienie” i stworzenie alternatywy dla grzywny oraz kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Zamysłem ustawodawcy było zatem zwiększenie liczby orzekanych kar ograniczenia wolności, co automatycznie skutkowało zwiększeniem wpływu, a zatem obciążenia kuratorów sądowych tego typu sprawami, a nie tylko obowiązkami w ramach wykonywanych kar ograniczenia wolności. Podsumowując tę część rozważań, należy stwierdzić, że kumulacja trzech czynników — mianowicie ekлекtyzmu i sekwencyjności kary ograniczenia wolności, zwiększenia zakresu czynności przy ich wykonywaniu oraz zwiększenia wpływu tego typu spraw do referatu zawodowego kuratora sądowego — nie mogła doprowadzić do usprawnienia procesu wykonywania tej kary.

Kolejna zmiana przepisów k.k., o której warto wspomnieć, została dokonana ustawą z 11 marca 2016 roku²⁵. Uszczuplono wówczas liczbę obowiązków treściowych k.o.w., usuwając kontrolę elektroniczną miejsca pobytu oraz rezygnując z obowiązków probacyjnych jako obligatoryjnych, stanowiących treść kary, na rzecz ich fakultatywnego charakteru. Zmiana ta *de facto* stanowiła „powrót” do k.o.w. w postaci obowiązku pracy i potrącenia, z tym że obie te formy mogły odtąd być orzekane także łącznie, a nie tylko w alternatywie. Ponadto pojawiła się możliwość modyfikacji wszystkich obowiązków orzeczonych fakultatywnie.

Rozważając wpływ tej zmiany na proces wykonywania kary ograniczenia wolności, warto podkreślić, że to kolejna nowelizacja, która w żaden sposób nie wpłynęła na pozycję kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego ani nie wyposażyła go w żadne narzędzia powodujące usprawnienie procesu wykonywania tej kary.

W odniesieniu natomiast do obciążenia sprawami i zadaniami, należy stwierdzić, że zasadniczo uszczuplenie treści kary ograniczenia wol-

²⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy 2393.

²⁵ Ustawa z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437).

ności powinno teoretycznie spowodować zmniejszenie liczby czynności wykonywanych w ramach organizowania i kontrolowania wykonania tej kary. Wykluczona jest bowiem możliwość eklektycznego i sekwencyjnego budowania kary ograniczenia wolności w takim wymiarze jaki miał miejsce na podstawie ustawy z 20 lutego 2015 roku. Jednakże należy mieć na uwadze fakt, że pojawił się kolejny, trzeci już, reżim prawny, w którym przychodzi pracować kuratorom wykonującym orzeczenia o karze ograniczenia wolności. Biorąc pod uwagę maksymalny okres, na jaki może zostać orzeczona kara ograniczenia wolności, kurator sądowy może w jednym czasie mieć w referacie k.o.w. orzeczone przed 1 lipca 2015 roku, po tej dacie, ale przed 11 marca 2016 roku, i wreszcie po tym dniu. W tej sytuacji już sama organizacja wykonania poszczególnych kar następczą może wiele problemów i wątpliwości. W perspektywie jednak prowadzić to powinno do uproszczenia i usprawnienia procesu wykonywania kary ograniczenia wolności, pomijając oczywiście liczbę kar kierowanych do wykonania, która może nadal rosnąć.

Na tym nie kończą się jednak nowinki w zakresie regulacji k.o.w. Trwają bowiem prace sejmowe nad projektem ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2024, w którym wprowadza się kolejny przepis art. 34 § 1aa w brzmieniu²⁶:

§ 1aa. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, a przestępstwo jest zagrożone zarówno karą ograniczenia wolności, jak i karą pozbawienia wolności, karę ograniczenia wolności wymierza się w wysokości nie niższej od: 1) 2 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku; 2) 3 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat; 3) 4 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata.

Wspomniany przepis odnosi się do sytuacji, gdy kara ograniczenia wolności przewidziana jest w sankcji w alternatywie z karą pozbawienia wolności. W takiej sytuacji sąd orzekający w sprawie, decydując się na wybór kary ograniczenia wolności, nie będzie mógł orzec jej w najniższym wymiarze, czyli miesiąca, a będzie zobowiązany orzec karę nie niższą niż wskazaną w omawianym przepisie, co z kolei uzależnione

²⁶ W momencie oddawania niniejszego opracowania do druku projekt został podpisany przez Prezydenta RP jako ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, jeszcze nieopublikowany.

jest od zagrożenia karą pozbawienia wolności. Ta pozornie niewielka zamiana wydaje się mieć ogromne znaczenie w praktyce wykonywania tego rodzaju kary. Przede wszystkim spowoduje wydłużenie minimalnego okresu orzekania k.o.w., co wiąże się z wydłużeniem procesu wykonywania tej kary. Może także spowodować wzrost liczby orzekanych kar, który wpłynie bezpośrednio na liczbę przyjętych do wykonania przez zawodowego kuratora sądowego spraw i oczywiście nie pozostanie bez wpływu na efektywność procesu wykonywania kary.

Obraz procesu wykonywania kary ograniczenia wolności nie byłby pełen bez analizy faktycznego obciążenia zawodowych kuratorów sądowych tego typu sprawami, co ilustruje tabela 1.

Przede wszystkim należy wskazać, że zawodowy kurator sądowy nie może powierzyć wykonywania kary ograniczenia wolności kuratorowi społecznemu, ale musi tę karę wykonywać samodzielnie²⁷. Liczba etatów tej grupy zawodowej w latach 2008–2018 nie uległa zasadniczej zmianie i wynosiła ok 3150, w latach 2019–2021 zaś wykazuje tendencję spadkową. Jednocześnie uwagę zwraca wpływ spraw związanych z wykonywaniem k.o.w. Co roku liczba wpływających spraw rosła, ale w od roku 2010 oraz 2015 (a zatem po wejściu w życie omawianych zmian) wykazała znaczący wzrost. Przeliczając wpływ spraw przypadający na jednego zawodowego kuratora sądowego, zauważyć trzeba, że początkowo wahał się on pomiędzy 22,5 w 2008 roku a 36,1 w roku 2016. Niepokojący jest znaczący wzrost od roku 2018, osiągający wartość odpowiednio 69,8 i 69,0 w latach 2019 i 2021. Ma to zapewne związek nie tylko z nowelizacją z 2015 roku — która, jak zostało już wskazane, miała na celu ograniczenie orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonywania na rzecz kary ograniczenia wolności — ale także z wprowadzonym tą nowelizacją art. 75a k.k., który pozwalał w sytuacji zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej na jej zamianę na karę ograniczenia wolności.

Uwagę zwraca także liczba spraw zakończonych w danym roku sprawozdawczym. Przeliczając ją na jednego kuratora zawodowego, zasadniczo jest ona równa liczbie spraw wpływających, a w niektórych latach nawet ją przewyższa. Jako przykład można podać rok 2021, w którym

²⁷ Wynika to wprost z treści art. 55 § 2 k.k.w.

Tabela 1. Obciążenie sprawami związanymi z wykonywaniem k.o.w.

Rok	Liczba etatów kuratorów dla dorosłych		Wykonywanie kary ograniczenia wolności			Wykonywanie kary ograniczenia wolności na etat kuratorski		
	zawodowych	społecznych	wpływ w okresie sprawozdawczym	zakreślone postępowanie w o.s.	stan w ostatnim dniu o.s.	wpływ w okresie sprawozdawczym	zakreślone postępowanie w o.s.	stan w ostatnim dniu o.s.
2007	3103	18 457	86 510	95 203	86 407	27,8	30,7	27,7
2008	3168	19 119	71 436	89 759	67 181	22,5	28,3	21,2
2009	3129	17 864	74 736	68 524	73 491	23,9	21,9	23,5
2010	3130	17 948	90 707	87 676	76 498	29,0	28,0	24,4
2011	3139	18 061	91 773	89 230	79 025	29,2	28,4	25,2
2012	3117	17 149	92 079	107 775	63 252	29,5	34,6	20,3
2013	3119	16 239	99 793	99 331	63 535	32,0	31,8	20,4
2014	3167	15 395	83 557	84 911	62 181	26,4	26,8	19,6
2015	3157	14 216	92 350	91 321	59 791	29,2	28,9	18,9
2016	3144	12 884	113 574	97 622	75 743	36,1	31,0	24,0
2017	3099	10 797	110 667	106 661	79 749	35,7	34,4	25,7
2018	3032	8615	126 788	108 526	98 011	41,8	35,8	32,3
2019	2919	6908	203 175	189 118	141 704	69,8	64,2	48,1
2020	2885	5811	182 300	168 425	155 579	61,1	58,2	53,3
2021	2870	4907	198 274	204 900	148 953	69,0	71,1	51,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Sprawiedliwości — Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich.

przy imponującym wpływie 69 spraw przypadających na jednego kuratora, liczba spraw zakończonych wyniosła 71,1. Świadczy to z pewnością o tym, że zawodowi kuratorzy sądowi „dźwigają na swych barkach” proces wykonywania kary ograniczenia wolności, mimo że, jak zostało wskazane, zmiany ustawodawcze tego nie ułatwiają.

Dodatkowo sprawa komplikuje się, gdy spojrzymy na standardy obciążenia pracą kuratora zawodowego dla dorosłych, wskazane w tabeli 2²⁸.

Tabela 2. Standardy obciążenia pracą kuratora zawodowego dla dorosłych

LP	Rodzaje spraw	Liczba spraw
1	dozory własne	od 20 do 35
2	dozory powierzone	od 30 do 60
3	inne sprawy	do 50
4	łącznie	do 120, w tym 50 własnych

Źródło: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 roku, w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego.

Po pierwsze, rozporządzenie nie wyjaśnia, jak należy rozumieć „standard” obciążenia pracą. Z definicji słownikowej wynika, że standard to „typowy i przeciętny model czegoś”²⁹. Skoro tak, to należy przyjąć, że wskazane w tabeli wartości wskazują przeciętne obciążenie pracą kuratora sądowego. Jak mają się owe standardy do faktycznego obciążenia sprawami związanymi z wykonywaniem kary ograniczenia wolności? Przede wszystkim należy wskazać, że k.o.w. nie jest uwzględniana w standardach jako odrębna sprawa, ale zawiera się w „innych”. Stanowi ona jednak rok do roku prawie 2/3 spraw „innych”, a w latach 2020–2021 nawet więcej (biorąc pod uwagę sam wpływ tego rodzaju spraw czy też liczbę spraw zakończonych). Ponadto „wypełnia” ona w zasadzie liczbę spraw własnych kuratora sądowego, która według rozporządzenia wynosi 50, nie pozostawiając miejsca na inne sprawy własne, choćby dozory. Analiza ta wskazuje, że już samo obciążenie zawodowego kuratora sądowego

²⁸ Załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 roku, w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. z 2003 r. Nr 116, poz. 1100).

²⁹ *Standard*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego PWN* online, <https://sjp.pwn.pl/sjp/standard;2576133.html> (dostęp: 14.10.2022).

sprawami związanymi w wykonywaniem k.o.w. wpływa negatywnie na proces wykonywania tej kary, a jest to — jak zostało wcześniej podkreślone — efekt kolejnych zmian ustawodawczych. Takie rozwiązanie nie sprzyja efektywności procesu wykonywania k.o.w.

III

Biorąc pod uwagę całość rozważań, należy podkreślić, że zasadniczo zmiany przepisów k.k. i k.k.w. wpłynęły negatywnie (z nielicznymi wyjątkami) na proces wykonywania kary ograniczenia wolności. Przeprowadzona analiza prowadzi do kilku ważnych wniosków, a w konsekwencji do wysunięcia postulatów mogących w pewnym stopniu usprawnić proces wykonywania kary ograniczenia wolności. Niektóre z nich odnoszą się do działań ustawodawczych, inne zaś do działań władzy wykonawczej. Pierwszym postulatem jest zwiększenie liczby etatów zawodowych kuratorów sądowych, co pozwoliłoby zmniejszyć obciążenie sprawami. Ponadto widoczna jest konieczność zmiany standardów obciążenia pracą sądowego kuratora zawodowego dla dorosłych, przewidująca albo rezygnację z takich standardów w ogóle, albo wyodrębnienie kary ograniczenia wolności jako osobnej kategorii spraw własnych kuratora. Jednocześnie wskazana byłaby specjalizacja wewnątrz kuratorskiej służby sądowej, być może na poziomie ustawowym, w zakresie dozorów i kary ograniczenia wolności. Rozdzielenie tych kategorii pomiędzy wyspecjalizowanych w tym zakresie kuratorów sądowych pozwoliłoby „wypełnić” sprawy własne tylko jedną z tych kategorii spraw i skupić się na organizacji procesu ich wykonywania.

Bibliografia

- Bogunia L., *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 3, 1998, s. 180–195.
- Janus-Dębska A., *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2016, s. 37–55.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Lelental S., Niewiadomska-Krawczyk M., *Współpraca zawodowych kuratorów sądowych dla dorosłych z samorządem lokalnym i innymi instytucjami w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności*, [w:] *Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu*.

Księga pamiątkowa dedykowana dr Tadeuszowi Jedynakowi, red. K. Stasiak, Toruń 2018, s. 255–272.

- Niewiadomska-Krawczyk M., *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33. *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, 2014, s. 159–179.
- Niewiadomska-Krawczyk M., *Wykonywanie kary ograniczenia wolności przez zawodowego kuratora sądowego — ewolucja czy rewolucja? Rozważania w świetle 20 lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54. *XX lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, 2019, s. 183–200.
- Pietruszka R., *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 36, 2015, s. 37–63.
- Sroka T., *Kara ograniczenia wolności*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 83–115.
- Szymanowski, *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*, „Archiwum Kryminologii” 27, 2004, s. 67–113.

The impact of changes in the Penal Code and the Executive Penal Code on the process of executing the penalty of restriction of liberty from the perspective of the tasks of a professional probation officer

Abstract

The study focuses on several issues concerning the penalty of restriction of liberty. On the one hand, changes in the scope of the penalty may have a positive impact on the process of carrying it out, e.g. simplifying it, streamlining the work of individual bodies involved in the executive process, reducing the number of tasks or the burden of cases. On the other hand, individual changes may adversely affect the process of carrying out this penalty, complicating it, causing unnecessary burdening of executive bodies with cases or tasks within the enforcement process. There is also a third possibility, namely — partly positive and partly negative impact of the changes.

Keywords: restriction of freedom, criminal punishment, penal policy

Rozporządzenie jako jedno ze źródeł powszechnie obowiązującego prawa w kodeksie karnym wykonawczym z uwzględnieniem przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

STEFAN LELENTAL

ORCID: 0000-0001-5608-9698

Emerytowany profesor
Uniwersytet Łódzki

Abstrakt

Niniejsze opracowanie to analiza aktów wykonawczych do kodeksu karnego wykonawczego, zwłaszcza w kontekście zasad konstytucyjnych. Artykuł jest syntetycznym zestawieniem rozporządzeń oraz analizą przepisów kodeksu karnego wykonawczego formułujących, nie zawsze precyzyjnie i zgodnie z Konstytucją, delegacje do ich wydawania.

Słowa kluczowe: kodeks karny wykonawczy, akty wykonawcze, zasady konstytucyjne

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. Nr 78, poz. 483), (zm. Dz.U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319; z 2006 r. Nr 200, poz. 1471; z 2009 r. Nr 114, poz. 946) wprowadza zamknięty katalog źródeł prawa powszechnie obowiązującego, który ma charakter zamknięty na poziomie Konstytucji. Oznacza to, że prawo powszechnie obowiązujące może być stosowane

tylko w formach przewidzianych w Konstytucji i którym Konstytucja wyraźnie przyznaje kompetencję do wydawania aktów takiego prawa¹.

Zgodnie z przepisem art. 87 ust. 1, źródłami prawa powszechnie obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Rozporządzenia są to akty prawne wydawane na podstawie upoważnień ustawowych i służące wykonaniu postanowień ustawowych. Ponadto rozporządzenia podlegają kontroli co do zgodności z ustawami². Zgodnie z przepisami art. 92 ust. 1 i 2:

1. Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu.

2. Organ upoważniony do wydawania rozporządzenia nie może przekazać swoich kompetencji, o których mowa w ust.1, innemu organowi.

Wystarczy zapoznać się z wykazem rozporządzeń w kodeksie karnym wykonawczym, aby stwierdzić, że są one niezgodne z wymienionymi przepisami Konstytucji RP.

Bez obawy popełnienia błędu można stwierdzić, że liczba niezgodnych z Konstytucją rozporządzeń jest nieograniczona. Oto przykłady tekstów omawiających ten problem:

— A. Kwieciński, *Środki zabezpieczające po zmianach z 2015 roku*, Wrocław 2021, s. 300 — 8 rozporządzeń;

— J. Tekliński, *Podstawy zakończenia odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2020, nr 2, s. 112 - 4 rozporządzenia;

— *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021 — 27 rozporządzeń;

— S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020 — 36 rozporządzeń.

---

¹ Por. M. Wiącek, [w:] *Konstytucja RP*, t. 2, red. M. Safian, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 87–243, w tym zwłaszcza s. 36 n. oraz cyt. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 grudnia 2011 roku, P1/11.

² *Ibidem*, s. 71

Tabela 1. Liczba rozporządzeń w kodeksie karnym wykonawczym z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. z 5.08.1997 r. Nr 90, poz. 557)

LP.	Część ogólna
1	Art. 14 § 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z właściwymi ministrami określa, w drodze rozporządzenia, inne organy powołane do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz tryby przeprowadzenia.
2	Art. 36. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowy zakres i tryb nadzoru penitencjarnego.
3	Art. 39 § 2. Prezes Rady Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowy zakres i tryb uczestnictwa podmiotów, wymienionych w art. 38 § 1, w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli, o której mowa w § 1.
4	Art. 40 § 4. Prezes Rady Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb powoływania oraz działania Rady Głównej i rad terenowych.
5	Art. 43 § 3. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb udzielania pomocy osobom pozbawionym wolności oraz zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz ich rodzinom, a także pokrzywdzonym przestępstwem i ich rodzinom, jak również szczegółowe zasady i tryb tworzenia funduszu pomocy postpenitencjarnej oraz przeznaczania środków z tego funduszu na taką pomoc.
	Część szczególna
6	Art. 58 § 4. Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, tryb wyznaczenia przez właściwy organ samorządu terytorialnego, zakładów pracy, w których wykonywana jest kara ograniczenia wolności oraz praca, o której mowa w art. 45 § 1, szczegółowe obowiązki zakładów pracy, placówek instytucji i organizacji, o których mowa w 56 § 1, w zakresie wykonywania tej kary i pracy, jak również szczegółowe zasady wynagradzania. wyznaczonych pracowników, o których mowa w § 1, a także ulgi, w tym ulgi podatkowe, dla tych zakładów, placówek, instytucji i organizacji.
7	Art. 71. Minister Sprawiedliwości <u>może</u> ³ w drodze rozporządzenia, tworzyć zgodnie z ustalonymi w niniejszym kodeksie <u>celami</u> wykonywania kary pozbawienia wolności, i ustalonymi zasadami klasyfikacji skazanych, zakłady karne inne niż wymienione w art. 69 i art. 70 § 1 lub ustalić inny niż określony w art. 81 system wykonywania kary, w szczególności dla sprawdzenia nowych środków i metod oddziaływania na skazanych.

³ Wszystkie wyróżnienia — S.L.

8	Art. 106 § 4. Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii odpowiednich władz duchownych Kościołów i innych związków wyznaniowych, określa w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych.
9	Art. 113 § 2. Minister Sprawiedliwości określa w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady dysponowania przez skazanych posiadanymi przedmiotami wartościowymi środkami pieniężnymi oraz wysokość otrzymywanych kwot pieniężnych wolnych od egzekucji.
10	Art. 126 § 2. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i sposób gromadzenia funduszu, o którym mowa w § 21.
11	Art. 129 § 1. Rada Ministrów <u>może</u> określić, w drodze rozporządzenia, zasady i tryb powierzenia podmiotom gospodarczym, instytucjom lub organizacjom wykonywania określonych zasad w zakresie zatrudnienia i nauczania skazanych orz opieki postpenitencjarnej.
12	Art. 129 § 2. Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, zasady i zakres udzielania jednostkom, o których mowa w § 1, zwolnień od podatków, a także otrzymywania przez te jednostki zamówień na towary i usługi.
13	Art. 129 § 3. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Pracy i Polityki Socjalnej <u>może</u> określić, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady zatrudniania skazanych.
14	Art. 134. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb prowadzenia nauczania w zakładach karnych oraz zasady odpłatności za pracę skazanych w warsztatach szkolnych i prace wykonywaną przez skazanych odbywających praktykę nauki zawodu.
15	Art. 176. Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, organizację kuratorskiej służby sądowej, szczegółowy zakres praw i obowiązków kuratorów sądowych, stowarzyszeń, organizacji, instytucji oraz osób, którym powierzono sprawowanie dozoru, a także zasady i tryb wykonywania dozoru stosowanego w związku z orzeczeniami karami, środkami karnymi, zabezpieczającymi i profilaktycznymi, oraz tryb wyznaczania przedstawicieli przez stowarzyszenia, organizacje i instytucje.
16	Art. 194. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z właściwymi ministrami <u>może</u> określić, w drodze rozporządzenia, wykaz przedmiotów, które w razie orzeczenia przepadku, przekazuje się bezpośrednio innym organizacjom niż organ egzekucyjny wymieniony w art. 178.
17	Art. 201 § 3. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości ustala, w drodze rozporządzenia, wykaz zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających, określa ich pojemność, zasady kierowania do nich oraz postępowanie ze sprawcami w nich umieszczonymi, a także warunki zabezpieczenia tych zakładów.

	Część wojskowa
18	Art. 228 § 2. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, regulamin wykonywania kary określonej w art. 323 § 4 kodeksu karnego
	Część końcowa
19	Art. 248 § 2. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, zasady i tryb postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów.
20	Art. 249 § 1. Minister /sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności i regulamin wykonywania tymczasowego aresztowania.
21	Art. 249 § 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej określa, w drodze rozporządzenia, regulamin wykonywania kary aresztu wojskowego
22	Art. 250 § 1. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Zdrowia i Opieki Społecznej określa, w drodze rozporządzenia, zasady, zakres i tryb udzielania świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności, przez zakłady opieki zdrowotnej.
23	Art. 250 § 2. Minister Sprawiedliwości oraz minister Zdrowia i Opieki Społecznej określają, w drodze rozporządzenia, zasady, zakres i tryb współdziałania zakładów opieki zdrowotnej ze służbą zdrowia w zakładach karnych i aresztach śledczych w opiece zdrowotnej osobom pozbawionym wolności a zwłaszcza świadczeń zdrowotnych oraz zaopatrzenie w leki, środki farmaceutyczne i materiały medyczne.

Tabela 2. Liczba rozporządzeń w kodeksie karnym wykonawczym z dnia 6 czerwca 1997 roku (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 53, zm. Dz.U. z 2021 r. poz. 472, poz. 1236 i poz. 2054 oraz z 2022 r. poz. 22).

LP	Część ogólna
1	Art. 11 § 3. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej, określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowy zakres informacji przesyłanych dyrektorowi zakładu karnego lub aresztu śledczego, o których mowa w § 2, mając na uwadze konieczność zebrania danych osobopoznawczych niezbędnych do dokonania prawidłowej klasyfikacji skazanego dla indywidualnego z nim postępowania zmierzającego do realizacji <u>celów</u> , jakim ma służyć wykonanie kary pozbawienia wolności.
2	Art. 14 § 2. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych i z Ministrem Obrony Narodowej, inne organy powołane do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, uwzględniając w szczególności jego zakres oraz tryb przeprowadzenia.

3	Art. 36. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa sposób, zakres i tryb sprawowania nadzoru penitencyjnego. Uwzględniając w szczególności legalność i prawidłowość wykonywania kary pozbawienia wolności, sposób eliminowania stwierdzonych uchybień oraz sposoby dokumentowania i przeprowadzania tego nadzoru, a także rodzaj i typ zakładu karnego.
4	Art. 34k § 8. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia wzór pisemnego pouczenia, o którym mowa w § 4, mając na względzie konieczność zrozumienia pouczenia także przez osoby nie korzystające z pomocy obrońcy.
5	Art. 43s § 4. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wysokość opłaty wyrównawczej odrębnie dla nadajnika i rejestratora lub przenośnego, mając na względzie, aby nie przekraczała ona wartości nadajnika oraz kosztów jego ponownego zainstalowania.
6	Art. 43x § 4. Minister sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób archiwizowania oraz sposób i tryb usuwania danych osobowych i informacji zarejestrowanych w związku z wykonywaniem dozoru elektronicznego mając na względzie potrzebę zapewnienia zabezpieczenia tych danych i informacji przed nieuprawnionym dostępem.
7	Art. 43y § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb sprawowania nadzoru nad wykonywaniem dozoru elektronicznego, w tym sposób dokumentowania tego nadzoru, mając na względzie potrzebę zapewnienia prawidłowości wykonywania dozoru elektronicznego oraz konieczności skutecznego eliminowania stwierdzonych uchybień.
	Część szczególna
8	Art. 56a§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, tryb postępowania przy zawieraniu przez podmioty uprawnione umowy ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków skazanych wykonujących nieodpłatną, kontrolowaną pracę na cele społeczne oraz pracę społecznie użyteczną, a także minimalną sumę ubezpieczenia, na którą umowa także może zostać zawarta, podmioty uprawnione do zawierania umów ubezpieczenia oraz termin zawierania umów, mając na uwadze potrzebę zagwarantowania skazanym, wykonującym nieodpłatną, kontrolowaną pracę na cele społeczne lub prace społecznie użyteczną, odpowiedniej rekompensaty w przypadku zaistnienia przy wykonywaniu tej pracy nieszczęśliwego wypadku oraz sprawnego wykonywania czynności związanych z zawieraniem umowy ubezpieczenia.

9	Art. 58 § 3. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej oraz ministrem właściwym do spraw pracy, określi w drodze rozporządzenia, tryb wyznaczania przez właściwy organ gminy podmiotów wskazanych w art. 56 § 2, w których wykonywana jest kara ograniczenia wolności i praca społecznie użyteczna, czynności tych podmiotów, a także podmiotów o których mowa w art. 56 § 3, w zakresie wykonywania tej kary i pracy, w tym dotyczące organizowania miejsc pracy i przydziału pracy kontroli skazanych, a także dopuszczalny dzienny wymiar czasu pracy skazanych, mając na względzie konieczność zapewnienia warunków sprawnego wykonania kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej.
10	Art. 71. Minister Sprawiedliwości <u>może</u> , w drodze rozporządzenia, tworzyć zgodnie z ustalonymi w niniejszym kodeksie celami wykonywania kary pozbawienia wolności i z ustalonymi zasadami klasyfikacji skazanych, zakłady karne inne niż wymienione w art. 69 lub ustalić inny niż określony w art. 81 system wykonywania kary, uwzględniając w szczególności potrzeby w zakresie sprawdzania nowych środków i metod oddziaływania na skazanych.
11	Art. 83 § 3. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, w drodze rozporządzenia, powołuje ośrodki diagnostyczne, o których mowa w § 2, oraz określa zasady organizacji i warunki przeprowadzania badań w tych ośrodkach. Rozporządzenia uwzględni potrzebę: 1. Wyjaśnienia psychologicznych i socjologicznych procesów zachowania skazanego; 2. Zdiagnozowania ewentualnych zaburzeń psychicznych skazanego; 3. Określenia ewentualnego postępowania leczniczego i rehabilitacyjnego; w celu podjęcia właściwej decyzji klasyfikacyjnej i określenia warunków oddziaływania na skazanego.
12	Art. 87 § 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, tryb przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów dla matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych oraz szczegółowe zasady działania tych placówek, uwzględniając sytuacje, o których mowa w § 3–4, a także potrzeby w zakresie zabezpieczenia prawidłowego rozwoju dziecka.
13	Art. 106 § 4. Minister Sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii odpowiednich władz duchownych kościołów i innych związków wyznaniowych, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, mając na względzie potrzebę zapewnienia warunków dla indywidualnego i zbiorowego uczestnictwa osób osadzonych w tych zakładach i aresztach w nabożeństwach i spotkaniach.

14	Art. 109 § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, rodzaje posiłków i napojów wydawanych osadzonemu w zakładach karnych i aresztach śledczych, ich wartość odżywczą i energetyczną, a także minimalny dzienny koszt posiłków i napojów, uwzględniając wiek, stan zdrowia osadzonego i rodzaj wykonywanej przez niego pracy, konieczność zapewnienia posiłków i napojów osadzonemu przyjmowanemu do zakładu karnego lub aresztu śledczego i je opuszczających, oraz przebywających poza zakładem karnym lub aresztem śledczym, a także mając na uwadze konieczność zapewnienia warzyw i owoców w ciągu dnia.
15	Art. 112 § 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, tryb postępowania właściwych organów w przypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów, w szczególności tryb postępowania Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dyrektorów okręgowych oraz dyrektorów zakładów karnych lub aresztów śledczych, w zakresie zawiadamiania o przekroczeniu pojemności odpowiednio w skali kraju obszaru działania okręgowego inspektoratu oraz zakładu karnego lub aresztu śledczego tryb postępowania dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych w zakresie organizowania dodatkowych cel mieszkalnych, a także tryb postępowania prezesów sądów i kierowników jednostek organizacyjnych prokuratury, w wypadku przeludnienia zakładów karnych lub aresztów śledczych ponad ustaloną pojemność w skali kraju, uwzględniając konieczność humanitarnego traktowania osadzonych, z poszanowaniem ich godności ludzkiej.
16	Art. 115a § 2. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z właściwym ministrem do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia, tryb wystawiania zaświadczenia potwierdzającego zdolność albo niezdolność stawiennictwa osoby pozbawionej wolności, w przypadku choroby, na wezwanie lub zawiadomienie sądu lub organu prowadzącego postępowanie karne oraz sposób doręczenia zaświadczenia sądowi lub organowi prowadzącemu postępowanie, mając na uwadze konieczność zapewnienia prawidłowego toku postępowania oraz uwzględniając specyfikę opieki zdrowotnej w warunkach izolacji więziennej.
17	Art. 116 § 9. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki, zakres i tryb udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności, mając na uwadze konieczność zapewnienia osobom pozbawionym wolności opieki zdrowotnej także przez inne podmioty wykonujące działalność leczniczą, jeżeli udzielenie takich świadczeń przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności nie jest możliwe, w szczególności z powodu braku wyposażenia zakładów karnych i aresztów śledczych w specjalistyczny sprzęt medyczny.

18	Art. 116 § 10. Minister Sprawiedliwości oraz minister właściwy do spraw zdrowia określą, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki, zakres i tryb współdziałania podmiotów leczniczych z podmiotami, o których mowa w § 4, w zapewnieniu świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności, gdy konieczne jest w szczególności natychmiastowe udzielenie świadczenia zdrowotnego ze względu na zagrożenie życia lub zdrowia osoby pozbawionej wolności, przeprowadzenie specjalistycznego badania, leczenia lub rehabilitacji osoby pozbawionej wolności, a także zapewnienie świadczenia zdrowotnego osobie pozbawionej wolności korzystającej z przepustki lub czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego.
19	Art. 116b § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przeprowadzenia badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego, ich dokumentowanie oraz weryfikację, mając na uwadze konieczność zapewnienia sprawnego przeprowadzenia badań oraz zagwarantowania wiarygodności ich wyników.
20	Art. 123a § 8. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji publicznej oraz ministrem właściwym do spraw pracy, określi, w drodze rozporządzenia, tryb wyznaczania przez właściwy organ gminy podmiotów, na rzecz których skazani mogą wykonywać prace na cele społeczne, o których mowa w § 1 i 2, czynności tych podmiotów, w zakresie wykonywania pracy, w tym dotyczące zgłaszania zapotrzebowania na przyjęcie do pracy skazanych, organizowania miejsca pracy i przydziału pracy oraz kontroli skazanych, mając na względzie konieczność zapewnienia warunków do sprawnego wykonywania pracy na cele społeczne.
21	Art. 129 § 1. Rada Ministrów <u>może</u> określić, w drodze rozporządzenia, zasady i tryb powierzania podmiotom gospodarczym, instytucjom lub organizacjom wykonywania określonych zadań w zakresie zatrudnienia i nauczania skazanych oraz opieki postpenitencjarnej
22	Art. 129 § 3. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady zatrudnienia skazanych, z uwzględnieniem rodzajów zatrudnienia, zasad wynagradzania skazanych zatrudnionych odpłatnie na podstawie skierowania do pracy, udzielania skazanym zwolnień od pracy lub urlopów wypoczynkowych, przyczyn i sposobów usprawiedliwiania niewykonywania pracy oraz dokumentowania zatrudnienia.

23	<p>Art. 134. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych, warunki i tryb realizacji obowiązku nauczania i zwalniania skazanych z tego obowiązku, a także warunki i tryb ponoszenia opłat za kształcenie poza obrębem zakładu karnego. Uwzględniając potrzebę dostosowania rodzajów i form uzyskiwania przez skazanego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych do warunków zakładu karnego i aresztu śledczego, specyfikę nauczania prowadzonego w warunkach izolacji więziennej, a także konieczność zapewnienia dyscypliny i porządku podczas nauczania.</p>
24	<p>Art. 173a § 3. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymywania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji, mając na uwadze konieczność zapewnienia sprawnego przeprowadzania badań oraz zagwarantowania wiarygodności ich wyników.</p>
25	<p>Art. 176. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb wykonywania czynności przez kuratorów sądowych, stowarzyszenia, organizacje, instytucje i osoby godne zaufania, którym powierzono sprawowanie dozoru, a także sposób i tryb wykonywania dozoru stosowanego w związku z orzeczonymi karami, środkami karnymi, zabezpieczającymi, i profilaktycznymi oraz tryb wyznaczania przedstawicieli przez stowarzyszenia, organizacje i instytucje, uwzględniając potrzebę zakwalifikowania osób, wobec których stosuje się dozór, do określonej grupy ryzyka powrotu do przestępstwa, potrzebę sprawnego wykonywania orzeczeń sądu, zapobieżenia powrotowi sprawcy do przestępstwa i wsparcia jego społecznej readaptacji.</p>
26	<p>Art. 194. Minister Sprawiedliwości <u>może</u> określić, w drodze rozporządzenia, wykaz przedmiotów, które w razie orzeczenia ich przypadku przekazuje się bezpośrednio innym organom egzekucyjnym, wymienionym w art. 187, mając na uwadze na szczególności właściwość tych organów oraz rodzaj przedmiotów podlegających przypadkowi.</p>

27	Art. 201 § 4. Minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, określa, w drodze rozporządzenia: 1. tryb powoływania i odwoływania członków komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających jej skład i sposób działania, a także sposób postępowania z prowadzoną przez komisję dokumentacją; 2. Regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania środków zabezpieczających; 3. Warunki zabezpieczania zakładów psychiatrycznych przeznaczonych do wykonywania środka zabezpieczającego, o którym mowa w art. 200 § 2; mając na uwadze prawidłową realizację zadań komisji, podanie sprawy umieszczonego w zakładzie psychiatrycznym właściwemu leczeniu lub właściwym metodom terapeutycznym, przeciwdziałanie zachowaniom sprawcy zagrażającym życiu i zdrowiu innych osób lub powodującym niszczenie przedmiotów znacznej wartości oraz zapobieżenie samowolnemu oddaleniu się sprawcy z zakładu.
28	Art. 223e § 2. Minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej i Ministrem Sprawiedliwości, określi, w drodze rozporządzenia, wykaz pomieszczeń, o których mowa w art. 223b § 1, w których mogą być odrębnie umieszczeni tymczasowo aresztowani i skazani, oraz warunki, którym muszą one odpowiadać uwzględniając potrzebę zapewnienia warunków porównywalnych z określonymi dla aresztów śledczych i zakładów karnych przy wykonywaniu tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności.
Część wojskowa	
29	Art. 228 § 2. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, regulamin organizacyjno-porządkowy kary określonej w art. 332 § 4 Kodeksu karnego uwzględniając w szczególności zasady wykonywania tej kary wobec osób podlegających służbie wojskowej.
Część końcowa	
30	Art. 249 § 1. Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności i regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania tymczasowego aresztowania, określając w szczególności: 1. organizację przyjęć do zakładów karnych i aresztów śledczych; 2. sposób rozmieszczenia osadzonych w celach mieszkalnych; 3. Porządek wewnętrzny zakładów karnych i aresztów śledczych; 4. organizację przyjmowania korespondencji i organizację widzeń w zakładach karnych i aresztach śledczych; 5. Sposób korzystania przez tymczasowo aresztowanych i skazanych z aparatu telefonicznego; 6. Warunki opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych aresztach śledczych; 7. Sposób przygotowania skazanych i tymczasowo aresztowanych do ich zwolnienia z zakładu karnego i aresztu śledczego, uwzględniając potrzebę zapewnienia porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa w zakładach karnych i aresztach śledczych.

31	<p>Art. 249 § 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej określa, w drodze rozporządzenia, regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania aresztu wojskowego, uwzględniając w szczególności organizację przyjęć tych osób do zakładu karnego, zasady rozmieszczania skazanych żołnierzy w celach mieszkalnych, zasady udziału organów wyznaczonych przez Ministra Obrony Narodowej w procesie resocjalizacji skazanych żołnierzy oraz metody oddziaływania na skazanego uwzględniając zasady pełnienia służby wojskowej.</p>
32	<p>Art. 249 § 3. Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia: 1. Sposoby prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, mając na względzie zwłaszcza ich organizację, warunki, zasady i formy oraz sposób dokumentowania prowadzonych oddziaływań; 2. warunki bytowe osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, mając na uwadze zapewnienia osadzonym odzieży, bielizny, obuwia, sprzętu stołowego, środków higieny i czystości, a także wyposażenia pomieszczeń w podstawowy sprzęt kwaterynkowy; 3. Sposoby załatwiania wniosków, skarg, próśb, osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, biorąc w szczególności pod uwagę zasady i tryb przyjmowania i rozpoznawania wniosków, skarg i próśb, a także ich ewidencję i dokumentowanie; 4. Sposoby ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej oraz osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, w tym: a) formy organizacyjne ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, b) zadania funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej oraz przywiezionych zakładów pracy, c) sposób postępowania z osobami osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych, w tym podczas ich konwojowania, d) warunki wstępu na teren jednostek organizacyjnych Służby Więziennej osób nie będących funkcjonariuszami lub pracownikami Służby Więziennej albo pracownikami przywiezionych zakładów pracy — mając na względzie konieczność zapewnienia sprawnego wykonywania zadań przez Służbę Więzienną, porządku wewnętrznego i bezpieczeństwa jednostek organizacyjnych Służby Więziennej oraz bezpieczeństwa osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.</p>

Tabela 3. Liczba rozporządzeń w ustawie z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (tekst ustawy ustalony ostatecznie po rozpatrzeniu poprawek Senatu)

LP	
1	Art. 110a. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzór oświadczenia osadzonego w areszcie śledczym lub zakładzie karnym, o zaprzestaniu używania wyrobów tytoniowych, w tym nowatorskich wyrobów tytoniowych lub papierosów elektronicznych, w celi mieszkalnej, uwzględniając zakres informacji, o których mowa w art. 1c oraz konieczność zachowania odpowiedniej przejrzystości i czytelności treści oświadczenia.
2	Art. 223n. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób przeprowadzania kontroli, o których mowa w art. 223 § 12, mając na względzie konieczność zapewnienia sprawności przeprowadzanej kontroli oraz prawidłowego jej dokumentowania.

The ordinance as one of the sources of generally applicable law in the Executive Penal Code, taking into account the provisions of the Constitution of the Republic of Poland

Abstract

The study is an analysis of executive acts to the Executive Penal Code, especially in the context of constitutional principles. It is a synthetic list of ordinances and an analysis of the provisions of the Executive Penal Code that formulate, not always precisely and in accordance with the Constitution, delegations to issue them.

Keywords: executive penal code, executive acts, constitutional principles

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Wrocławskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego sp. z o.o.

pl. Uniwersytecki 15
50-137 Wrocław
sekretariat@uwur.com.pl

wuwr.eu
Facebook/wydawnictwouwr